

Natursyn, jaktlovgivning og jaktpraksis i Norge 1845-1899

En undersøkelse av jaktholdninger og natursyn hos næringsjegere og sportsjegere.

SANDER EIDSÅ

VEILEDER

May-Brith Ohman Nielsen

Universitetet i Agder, 2023

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Master

Forord

Omtrent hver helg fra september til lille julaften befinner undertegnede seg i skogen på jakt. Dette er jaktseasonen for rådyr, hjort og elg i Agder, og storviltjakten gir meg stor glede og fine naturopplevelser hvert år. Da tema for masteroppgaven skulle bestemmes, sto derfor *jakt* igjen som et naturlig forskningstema for meg. Både fordi denne aktiviteten er viktig personlig, men også fordi jakt har fått lite oppmerksomhet i norsk historiografi. Her finnes det fremdeles mange uåpnede dører, og jeg håper at mitt foreliggende arbeid kan inspirere andre til videre studier om jaktens historie i Norge.

Det har utvilsomt vært et krevende arbeid, særlig i perioder med både jobb og studier. En stor takk må rettes til mine medstudenter ved UIA og historiker Lise Rye. Gode og konstruktive kommentarer underveis har vært til stor hjelp. Jeg skylder også veileder May-Brith Ohman Nielsen en stor takk for tilbakemeldinger underveis, og for hjelp til utforming og spesifisering av oppgaven.

Søgne 15. mai 2023

Sander Eidså

Abstract

Two of Norway's most influential hunting laws in the 19th century were passed in 1845 and 1899. During this period, hunting in Norway served both as a livelihood for a large part of the country's population, but also as a recreational activity for sport hunters. Roughly outlined, this created a social and cultural division between (1) *traditional food hunters* and (2) *sport hunters*. In this thesis, I examine the hunting attitudes and views of nature held by these two groups of hunters. I will refer to the three most influential hunting laws from the period, from 1845, 1863 and 1899 respectively, to uncover attitudes among hunters, as such attitudes are more likely to be revealed by the changes that the hunting laws represent. I demonstrate that the traditional food hunters' attitudes towards hunting were strongly influenced by the liberal hunting system in Norway, and other culturally inherited traditions. The sports hunters represented a relatively new hunting-group in Norway, who valued the experiences and recreations that hunting gave them. Furthermore, in the thesis, I argue that the years 1845-1899 represented a period of modernization in Norwegian hunting history. At the start of the period, Norwegian hunters had a distinct anthropocentric view of nature, where actions towards nature were influenced by the perception of nature as merely an arena for human exploitation. During the aforementioned period, the understanding of the need for game protection increased, but anthropocentric views of nature still dominated in the 1860s. Towards the end of the time-period, the sport hunters, experienced a stronger desire to control and own nature, where the widespread belief was that game under a landowner's control were better taken care of than game without an owner. Although I observe modernized hunting attitudes and a modernized view on nature throughout the period, I also show that illegal hunting was a widespread problem in Norway. In the thesis, I argue that such violations of the law, combined with modernized protectionist thinking, indicate that Norwegian hunters held ambivalent hunting attitudes and views on nature. This, in turn, suggests that the period represented a modernization process that had begun but not been fully realized.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 – Innledning	10
1.1 Tema og problemstilling	10
1.2 Forskningssituasjon	12
1.2.1 Jaktlovgivning i Norge.....	12
1.2.2 Natur og kultur	15
1.2.3 Jakt og fangst i en internasjonal kontekst.....	16
1.2.4 Norske oversiktsverk	17
1.3 Tilnærming og avgrensning	18
1.4 Viktige begrep - kjennetegn på næringsjeger og sportsjeger	20
1.5 Metode	21
1.6 Kilder.....	22
1.6.1 Digitaliserte aviser	23
1.6.2 Etnologisk materiale	23
1.6.3 Biografisk materiale.....	24
Kapittel 2 - Teori og begrepsavklaring.....	26
2.1 Refleksjoner rundt historietype	26
2.2 Teori og teoretiske begrep	28
2.2.1 Historisk psykologi.....	28
2.2.2 Holdning som teoretisk begrep.....	29
2.2.3 Kultur og natur	32
2.3 Gjennomgang av empiriske begreper	34
2.3.1 Jakt.....	35
2.3.2 Vilt.....	36
Kapittel 3 – Et bakgrunnskapittel	38
3.1 Norges jaktlovgivning frem til 1845	38
3.2 De viktigste trekk ved jaktlovene av 1845, 1863 og 1899.....	39
3.3 Norges jaktlovgivning i en bredere geografisk kontekst	41
Kapittel 4 - Næringsjegerne.....	43
4.1 Innledning.....	43
4.1.1 Forskjellige typer av næringsjegere.....	43
4.2 Næringsjegere og deres holdninger til jakt og fangst – hvordan kommer dette til syne i aviser i perioden 1845-1899?	46
4.2.1 Loven av 1845.....	46
4.2.2 Loven av 1863.....	51
4.2.3 Loven av 1899.....	54

4.3 Folkeminner om jakt, fangst og tradisjoner (NEG).....	65
4.3.1 NEG 83 Jakt.....	66
4.3.2 NEG 84 Fangst	69
4.3.3 NEG 85 Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jakt dyr	70
Kapittel 5 - Sportsjegerne.....	73
5.1 Sportsjakt i Norge på 1800-tallet	73
5.2 Loven av 1845.....	75
5.2.1 Digitalisert avismateriale rundt loven av 1845.....	75
5.2.2 Halvor Heyerdahl Rasch og Fredrik Otto Juell	77
5.3 Jegerne i skuddøyeblikket	81
5.4 Loven av 1863.....	85
5.5 Friis og Barth.....	90
5.5.1 Til Fjelds i Ferierne.....	90
5.5.2 Optegnelser fra mit Jægerliv	93
5.6 Utvikling i sportsjakten mot 1899	95
5.6.1 Avisene i 1899.....	96
5.7 Ludvig Lumholtz – representant for en ny type sportsjegere	99
Kapittel 6 – Konklusjon.....	105
Kilde- og litteraturliste.....	112
Appendix.....	119

Kapittel 1 – Innledning

1.1 Tema og problemstilling

I 1845 la Halvor Heyerdahl Rasch frem et lovforslag som skulle regulere jakten i Norge, etter at det i lengre tid hadde vært en nedgang i mengden vilt i landet.¹ Lovforslaget var tydelig preget av det norske samfunns dominerende antroposentriske natursyn ved midten av 1800-tallet. Mennesket stod i sentrum, og alt annet i naturen var der som en ressurs som naturlig skulle tilfalle mennesket. Rasch foreslo nå at «madnyttigt Vildt»,² som elg, hjort, rein og hare, skulle ha årlige fredningstider,³ samtidig som han la opp til en «Udryddelse af Rovdyr».⁴ Skuddpremier på norske hjemmehørende dyrearter som blant annet bjørn, ulv og gaupe, skulle bidra til disse artenes bortgang fra norsk fauna, fordi rovviltet konkurrerte med menneskene om de norske viltressursene. Lovforslaget var altså preget både av en tanke om bevaring, og av en vilje til å utrydde norske dyrearter.

Drøye 50 år senere, i 1898, ble et annet lovforslag sendt til Stortinget.⁵ Forslaget til «Lov angaaende Jagt og Fangst» ble sendt inn av den parlamentariske landbrukskommisjon, en kommisjon oppnevnt i 1895 for å behandle landbruksrelaterte spørsmål.⁶ Selv om dette lovforslaget også anbefalte fredning på noen dyrearter, og skuddpremier på andre, ble ikke det stående som det mest sentrale ved 1898-fremlegget. Det viktigste aspektet, var i stedet at den parlamentariske landbrukskommisjon anbefalte en betydelig utvidelse av grunneiers jaktrett. Forslaget innskrenket dermed den svært demokratiske jaktretten i Norge, der personer uten eiendom fritt kunne utføre flere jaktformer.⁷

Begge lovforslag ble revidert gjennom behandling i Stortinget, men de viktigste aspektene ved forslagene ble stående i de ferdige lovtekstene. I løpet av en drøy 50-års periode, fra omtrent 1845-1900, skjedde det dermed en betydelig endring i det norske jaktmiljøet. Man gikk i grove trekk fra et antroposentrisk syn på jakt og natur, preget av fredning og utrydning for menneskets beste, til et økonomisk og eiendomsrettslig perspektiv på naturens ressurser, preget av et fokus på hvem som skulle ha tilgang til å jakte hvor. Utviklingen er

¹ Rasch 1845.

² Rasch 1845: 15.

³ Rasch 1845: 15–18.

⁴ Rasch 1845: 20–21.

⁵ Det må presiseres at det i mellomtiden er kommet flere nye jaktlover, blant annet i 1863.

⁶ Jønsson 1999: 46.

⁷ Jønsson 1999: 49–52.

interessant i seg selv, men også fordi den bryter med den generelle politiske utviklingen i perioden. Tiden fra 1845-1900 inneholder både opprettelsen av de første politiske partiene i Norge, så vel som innføring av allmenn stemmerett for menn. Dette er altså en demokratiserende periode i Norges historie.⁸ Utviklingen i tilgang til jaktmuligheter i Norge gikk i motsatt retning.

På bakgrunn av denne utviklingen, skal jeg i denne oppgaven undersøke hvordan norske holdninger til jakt og fangst forandret seg gjennom perioden 1845-1899. Et sentralt spørsmål vil være, hvilke natursyn norske jegere ga uttrykk for. Jeg bruker de mest fremtredende jaktlovene i perioden, fra henholdsvis 1845, 1863 og 1899, som «knagger» for å avdekke natursyn og jaktholdninger hos jegere i Norge. I praksis innebærer dette at jeg vil analysere materiale nært tilknyttet disse tre jaktlovene, for å avdekke tanker og holdninger.

Bakgrunnen for en slik fremgangsmåte er at innføring av nye jaktlover, kan bringe frem holdninger og andre kulturelle trekk i en befolkning, som ellers forblir uttalte holdninger i folks mentalitet. Tanken er altså at slike holdninger lettere kan spores og avdekkes i forbindelse med juridiske reguleringer, som sterkt påvirket jaktforholdene, enn ellers i perioden generelt. Med det som utgangspunkt har oppgaven følgende hovedproblemstilling:

Hvordan tenkte næringsjegere og sportsjegere i Norge omkring jakt og fangst fra 1845-1899?

Enhver kan forstå at det i praksis er umulig å vite hva jegere i perioden *tenkte*. Det jeg undersøker i oppgaven, er hvilke holdninger og hvilket natursyn som næringsjegere og sportsjegere uttrykte. På denne måten blir det de uttrykte tankene og holdningene jeg undersøker, ettersom det kun er disse som kan spores i kildematerialet. En lengre redegjørelse om *næringsjegere* og *sportsjegere* følger senere i innledningen, men helt kort kan vi si at næringsjegere jaktet av *behov*, og sportsjegere av *lyst*. To sentrale underproblemstillinger, som er rettet mot hver sin aktørgruppe, har drevet denne oppgaven frem.

Hvilke holdninger til jakt og fangst og hvilke natursyn uttrykkes av næringsjegere i perioden 1845-1899?

⁸ Hagemann 1997: 247–248.

Hvilke holdninger til jakt og fangst og hvilke natursyn uttrykkes av sportsjegere i perioden 1845-1899?

Ordlyden i spørsmålene er lik, nettopp for å danne et grunnlag for komparasjon av disse norske jegergrupperingene i perioden.

1.2 Forskningssituasjon

Oppgavens hovedmål er å undersøke uttrykte holdninger til jakt og fangst hos både *næringsjegere* og *sportsjegere*, på andre halvdel av det 19. århundret. De tre viktigste jaktlovene i perioden brukes som katalysator for avdekking av dypereliggende holdninger til jakten. Jeg har sett det som hensiktsmessig å gjennomgå forskning fra flere ulike disipliner. Naturlig nok har historiske arbeid som omhandler jaktlover i perioden 1845-1899 vært svært viktige. Oppgavens vinkling har også gjort det formålstjenlig å undersøke arbeid fra andre fag, slik som juss, økologi, og etnologi.⁹

1.2.1 Jaktlovgivning i Norge

Norges jaktlovgivning på 1800-tallet er et relativt snevert forskningsområde, og det finnes få arbeid med jaktlovene som hovedtema. Arbeidene som finnes, er derfor viktige bidrag til min egen oppgave.¹⁰ Karl Martin Richardsen tar i sin masteroppgave *Den store rovviltkrigen*, for seg jaktloven fra 1845.¹¹ Richardsen har skrevet en kulturhistorisk oppgave som undersøker hvordan en «krig mot rovviltet», som ble fremmet gjennom Halvor Raschs lovforslag i 1845, ble legitimert i samfunnet. Richardsen hevder at mangel på reaksjoner mot utrydningen av hjemmehørende rovviltarter i Norge, kan forklares av datidens antroposentriske natursyn. Dette gjorde det naturlig og allment å tenke at mennesket stod i sentrum, og at naturen var til *for menneskene*.¹² Richardsens oppgave har gitt meg verdifull innsikt i situasjonen rundt loven av 1845, og god innsikt i embetspersoners natursyn. Hans

⁹ I tillegg har det vært hensiktsmessig å undersøke bredere historiefaglige arbeid, for å undersøke jaktens posisjon som forskningstema i norsk historiografi. For å unngå et for snevert perspektiv, og metodologisk nasjonalisme, har det også vært helt nødvendig å zoomer ut forbi Norges grenser. Norge har, på grunn av landets topografi og klima, alltid vært beriket med vilt, og dermed vært et naturlig land å drive jakt i. Men jakt som næringsvei og aktivitet er ikke noe eget for landet Norge, men en global aktivitet og næringsvei. Det har dermed virket hensiktsmessig å undersøke andre lands historiske arbeider rundt jakt og fangst, nettopp for å undersøke hvorvidt norsk historiografi skiller seg ut eller er del av en større historiografisk sammenheng.

¹⁰ På grunn av dette er også disse arbeidene viet mest plass i denne gjennomgangen av tidligere litteratur.

¹¹ Richardsen 2012; Richardsen har også utgitt en artikkel fra 2014, som baserer seg på masteroppgaven hans. Richardsen 2014.

¹² Richardsen 2012: 100–102.

behandling av natursynet til denne gruppen er svært relevant for min egen oppgave, da sportsjegeres natursyn ofte sammenfalt med natursynet til embetspersoner.

Alf-Petter Jønsson skrev i 1999 masteroppgaven *Jaktloven av 1899*,¹³ som tok for seg loven som avslutter perioden jeg undersøker. Jønsson har et mer empirisk perspektiv. Lovens opptakt, forhandlinger og til dels reaksjoner blir grundig gjennomgått. Et annet aspekt, som har vært viktig for meg, er hans behandling av konflikten mellom «sportsjegere» og «allmuejegere».¹⁴ Konflikten avdekker i flere tilfeller holdninger hos gruppene som er svært relevante for min egen oppgave. Her er det likevel kun snakk om holdninger til loven av 1899, dermed kun fra slutten av min undersøkelsesperiode. Jønssons oppgave er likevel en viktig kilde til kunnskap om lovens kontekst.

Richardsen og Jønssons oppgaver gir gode innføringer i både lovene og den samfunnsmessige konteksten i henholdsvis 1845 og 1899. Oppgavene gir dermed gode ansatser, på tross av ulike perspektiver, til å vise forskjeller i tenkemåter og holdninger gjennom perioden som undersøkes. De to avhandlingene har vært det viktigste litteraturgrunnlaget i min egen oppgave. Min oppgave plasseres mellom avhandlingene til Richardson og Jønsson, der jeg tar for meg hele perioden mellom 1845-1899. Richardson og Jønsson bruker hovedsakelig Stortingsforhandlinger og annet arkivmateriale som sitt kildegrunnlag. Jeg benytter meg av digitalisert avismateriale fra perioden, samt biografisk materiale fra sportsjegere og folkeminner fra næringsjegere. Målet er på denne måten å komplimentere jaktforskningen på 1800-tallet, ved å konsultere et annet kildemateriale og ved å se på lengre linjer og utvikling gjennom perioden.

Blant mer perifere arbeid, som likevel sier noe om jaktholdninger og natursyn, finnes en artikkel av May-Brith Ohman Nielsen og Anne Mette Seines. Disse to kom med artikkelen *Poison to the Beasts* i 2019.¹⁵ Artikkelen undersøker giftbruk mot norske arter, og forfatterne viser at den dominerende metoden for drap av rovvilt i Norge var giftbruk, og ikke skyting slik tidligere forskning har pekt på.¹⁶ Artikkelen gir et innblikk i kulturelle verdier og

¹³ Jønsson 1999.

¹⁴ Begrepene omhandler i hovedsak de samme aktørene som begrepene jeg opererer med. Jeg oppfatter «allmuejeger» som noe mindre presist til min bruk, derfor utformet jeg begrepet «næringsjeger». Disse begrepene er derimot svært like, og gruppen Jønsson refererer til som «allmuejegere» vil i de fleste tilfeller omhandle de samme aktørene som «næringsjegere» Jønsson 1999: 29.

¹⁵ Ohman Nielsen & Seines 2019.

¹⁶ Ohman Nielsen & Seines 2019: 336.

holdninger som fantes i samfunnet fra rundt 1850, og viser dermed jaktholdninger og natursyn fra en annen og interessant innfallsvinkel. Artikkelen *Rovdyr, gift, skudd og statistikk* av Åse Marie Sjøisdal, Anne Mette Seines og May-Brith Ohman Nielsen, er antatt til publisering i *Heimen* i 2023. Artikkelen undersøker lokale arkiv i det sydlige Norge, og forfatterne viser at det finnes omfattende mørketall i statistikk over felte rovdyr i Norge i perioden 1845-1976. Dette gjelder særlig rundt vilt som er drept ved gift.¹⁷ Forfatterne avdekker at Statistisk sentralbyrås jaktstatistikk er mangelfull, og at det trolig er felt langt mer vilt enn statistikken opplyser. Senere i oppgaven viser jeg også at ulovlig jakt var svært utbredt, og ulovlig felt vilt er nok heller ikke med i denne statistikken.

Verkene ovenfor har hovedsakelig jaktlovene, eller konsekvenser av lovene, som hovedtema. Dersom man beveger seg bort fra kravet om at jaktlover i perioden 1845-1899 skal være hovedtema, men også inkluderer verk som omhandler jakt generelt, finnes det øyeblikkelig mye mer litteratur. Reidar Andersen og Espen Sjøilen sin bok *Jegerne* behandler jakt i verden og Norge, fra de første mennesker og frem til i dag.¹⁸ Boken inneholder noe relevant informasjon om perioden jeg undersøker, blant annet om jaktlovene, men også kulturelle trekk. Espen Sjøilen har også skrevet en omfattende bok om historien bak Norges Jeger- og Fiskerforening i verket *Sportsmenn i veideland*.¹⁹ Her kommer sportsjegerens historie i Norge meget godt frem, og boken har vært viktig i arbeidet med sportsjegerne. Til sist må nevnes antologien *Jakt og fiske i Norge: Jakt*, redigert av Per Hohle. Dette er et eldre verk, men et verk som gir en grundig innføring i de fleste aspekter ved jakt i Norge.²⁰ Denne boken har jeg brukt for å få en bredere forståelse av mange av elementene i Norges jakthistorie.

Jeg har i arbeidet med oppgaven hatt behov for å få en oversikt over Norges jaktlovgivning i et historisk perspektiv. For å oppnå dette har jeg undersøkt følgende litteratur: Svein Østlie kom i 1951 med boken *Jaktlovgivningen i Norge: fra de eldste tider og fram til 1899*,²¹ en gjengivelse av lovtekster som berører jakt og fangst, fra de første skriftlige lover og frem til 1899. Det samme har Svein Skavhaug formidlet i *Historiske tilbakeblikk på vilt- og*

¹⁷ Sjøisdal et al. 2023.

¹⁸ Andersen & Sjøilen 2019.

¹⁹ Sjøilen 1995.

²⁰ Hohle 1960.

²¹ Østlie 1953.

fiskeforvaltningen i Norge,²² selv om dette bare er en meget kort gjengivelse. Av andre juridiske arbeid, som kun i liten grad er innom jaktlovene fra 1845 til 1899, kan Karl Arne Utgård's artikkel *Retten til jakt og fiske i statsallmenningane* nevnes. Nevnes bør også Helge Christensens bok *Lovgivningen om viltstell og jakt*,²³ Siri Elisabeth Bernssen sin artikkel *Ulv og bjørn i norsk natur – ein rettsleg regulert konflikt i over 1000 år*,²⁴ og Geir Stenseth's artikkel *Om jakt, sameie og «kløyvd eigedomsrett» i Norge*.²⁵ Selv om kun deler av disse arbeidene er relevante for meg, har gjennomgang av relevant litteratur fra juss og andre rettsfag gitt en verdifull innsikt, som ikke ville vært oppnådd ved å kun undersøke historiske arbeid.

1.2.2 Natur og kultur

Jeg har hatt nytte av å undersøke forskning om natursyn generelt, men særlig arbeid som tar for seg min tidsperiode. Dette har vært hensiktsmessig for å forstå den kulturelle konteksten, og datidens tanker og meninger om menneskets forhold til naturen. Her har flere verk vært nyttige. Først kan Bredo Berntsens *Grønne linjer* nevnes.²⁶ Her har særlig delen om romantikkens inntog på 1800-tallet vært nyttig, og boken har gitt innsikt i kulturvern og ulike gruppers natursyn. Videre har hovedoppgaven i etnologi, «*Drømmen om vidda*» av Elisabet Sveingar Amundsen, gitt god innsikt i sportsjegeres tanker og natursyn fra 1870 og mot slutten av perioden jeg undersøker. Oppgaven oppleves som et meget grundig arbeid, og baseres på biografisk materiale fra utvalgte sportsjegere.²⁷ Her har jeg hentet noe inspirasjon til min egen del om sportsjegerne. Ingar Kaldal sin introduksjon i antologien *Skogsliv: kulturella prosesser i nordiska skogsbygder*, har også vært et viktig bidrag i forholdet natur-kultur.²⁸ Denne gir et godt innblikk i kulturelle aspekter hos befolkninger i rurale områder, der blant annet jakten vektlegges. Til sist må nevnes boken *Natur og mennesker: en miljøhistorie* av Andreas Aase, Haakon Smedsvig Hanssen og Paul Leer-Salvesen. Boken har gitt en god oversikt over menneskenes historiske tilknytning til naturen, og hvordan dette har endret seg over tid.

²² Skavhaug 2005: 5–6.

²³ Christensen 1967.

²⁴ Bernssen 2020.

²⁵ Stenseth 2008.

²⁶ Berntsen 1994.

²⁷ Amundsen 2007.

²⁸ Kaldal 2000: 11–33.

1.2.3 Jakt og fangst i en internasjonal kontekst

Jakt og fangst er ikke en næring og aktivitet som kun har vært drevet i Norge, men i de aller fleste deler av verden. Jeg har derfor undersøkt internasjonal litteratur, som kunne ha gitt meg innsikt i jaktkultur på større geografiske områder. Jeg har imidlertid ikke funnet arbeid fra andre land, som har hjulpet meg i min undersøkelse. På overordnet vis, har arbeidet klargjort at den norske jaktlovgivning står i en særstilling sammenlignet med europeisk tradisjon. Den frie jakt, var det kun Sveits av andre europeiske land som kunne skimte med. I de øvrige land har det vært føydale og aristokratiske jaktrettigheter i flere århundrer. Jeg har ikke lyktes å finne arbeid som tar for seg elementer som kan sammenlignes med den norske jakttradisjon.

Jeg har funnet flest forskningsarbeid om jakt generelt, fra Nord-Amerika og Storbritannia. Den Nordamerikanske forskningslitteraturen består av tre hovedretninger. Den kanskje mest utbredte retningen behandler den amerikanske sportsjegeren og deres innsats for bevaringen av vilt, særlig i USA. Sportsjegere, med Theodore Roosevelt i spissen, ble sett på som foregangsfigurer innenfor etablering av ny jaktlovgivning.²⁹ Den andre hovedretningen tar for seg urfolk i Nord-Amerika, og forholdet mellom disse og kolonistene. Her vektlegges urfolkernes jakttradisjoner, og hvordan disse er blitt sterkt påvirket og fordrevet av nybyggerne.³⁰ Den tredje hovedtilnærmingen tar for seg enkeltarter i nordamerikansk natur, der særlig bisonen og dens nesten-utryddelse rundt 1850 vektlegges sterkt.

Forskningsarbeid fra Storbritannia handler for det meste om ulike former av sportsjakt. Den aristokratiske jaktrettsfordelingen har lagt føringer for juridiske, kulturelle og sosiale arbeid. Her er også den tradisjonsrike parforsejakten på rev mye omtalt.³¹ En annen større retning tar for seg krypskyting i England.³² En gjennomgående rød tråd i de fleste av disse arbeidene peker på at årsaken til krypskyting og ulovlig jakt, rett og slett var behovet for mat. Det vises også til sosiale aspekt og hvordan krypskytterne *ikke* ble oppfattet som kriminelle i det

²⁹ Se blant annet Herman 2003; Krausman & Mahoney 2015.

³⁰ Binnema og Niemi peker på sportsjakt, turisme og assimilering av urfolk som årsak til at urfolkene ble fjernet fra nasjonalparker i Canada. Binnema & Niemi 2006; Om jaktlovgivning i Canada se Calverley 2018.

³¹ Griffin behandler jakten i England gjennom 1000 år. Hun peker på overgangen til revejakt på grunn av overbeskatning av hjorten, som tidligere var aristokratiets ettertraktede jaktart. Griffin 2007; Marvin viser at revejakten ble så populær og seiglivet i England på grunn av jaktformen, som en spennende jakt der samspill mellom hest, hund og rytter var viktig. Det var ikke utfallet av jakten, en død rev, som gjorde dette populært, men den spennende (og inhumane) jaktformen. Marvin 2007.

³² Se blant annet Archer 1999; Osborne & Winstanley 2006.

engelske rurale miljøet. Det kan trekkes paralleller til Norge her. Som jeg viser ved flere anledninger senere i oppgaven, ser jeg også i Norge en tendens til at man så litt gjennom fingrene på jaktlovbrudd.

1.2.4 Norske oversiktsverk

Fra bredere norske bøker og historiske arbeid, der en skulle forvente at det sto noe om jakt, er utbyttet magert. Tendensen, blant tema som er beslektet med jakt og fangst, er at fiskerinæringen, skipsfart, trelast og andre næringer har trumfet jaktens betydning for nordmenn på 1800-tallet. Jakten var likevel fremdeles viktig for mange i Norge, både som næringsvei og som hobby.³³ Av store historiske verk som tar for seg perioden 1845-1899 i Norge, savner jeg stort sett bidrag rundt jakten. Brynjulv Gjerdåkers bind *Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*, bind tre i *Norges landbrukshistorie*,³⁴ inneholder riktignok et par sider om rovdyrplagen og loven av 1845.³⁵ Derimot er ikke loven av 1899, eller noen andre jaktlover i perioden nevnt, og jakten som næringsvei er helt oversett. Det samme kan sies om Døssland et.al sitt bind *Ekspansjon i eksportfiskeria: 1720-1880*, som er bind to i *Norges fiskeri- og kysthistorie*.³⁶ Selv om det i hovedsak er fiskerihistorie som vektlegges, burde *kysthistorie* i alle fall nevne jakt og fangst langs kysten som en næringsvei,³⁷ noe som ikke er nevnt overhodet. At andre storverk som tar for seg perioden, som Aschehougs norgeshistorier *Nasjonen bygges 1830-1870*,³⁸ og *Det moderne gjennombrudd 1870-1905*,³⁹ heller ikke nevner noe om jakt, forsterker inntrykket av at jaktens betydning i norsk historiografi er blitt oversett.⁴⁰ Det finnes dessuten kapitler om både Norges næringer og binæringer i perioden, uten at jakt er nevnt en eneste gang.⁴¹ Samme tendens sees dessuten også hos Samlagets norgeshistorier, der verken Tore Pryzers *Norsk historie 1814-1860: Frå*

³³ Perioden inneholder både en stor andel husmenn, der jakten for denne gruppen trolig har vært en viktig ekstraintekt, samt begynnelsen på friluftsliv og sportsjakt i Norge. Berntsen 1994: 23.

³⁴ Gjerdåker 2002.

³⁵ Gjerdåker 2002: 72–74.

³⁶ Døssland et al. 2014.

³⁷ Blant annet var det en stor industri rundt ærfuglen i Norge, der egg- og fjærsanking utgjorde en viktig inntekt for mange langs kysten. Ohman Nielsen & Seines 2019: 334.

³⁸ Seip 1997.

³⁹ Hagemann 1997.

⁴⁰ Vær oppmerksom på at det her menes oversett av historikere i historiske arbeid, der man kunne forvente at det skulle stå noe om jakt og denne næringens betydning for ulike samfunnsgrupper i landet. Jakt er nemlig et meget vanlig tema i skjønnlitterære tekster, i bøker skrevet av andre forfattere, og i historiebøker skrevet av ufaglærte.

⁴¹ Hagemann 1997: 25–27; Seip 1997: 92–110.

standssamfunn mot klassesamfunn,⁴² eller *Norsk historie 1860-1914: Eit bondesamfunn i oppbrot*,⁴³ nevner noe om jakt eller lover som regulerte dette. Tendensen i slike storverk over Norges historie, som har egne kapitler om Norges næringsveier, må dermed kunne sies å være noe påfallende. I det store og hele kan det virke som at jakten hos de fleste norske historikere, i vært fall i nyere tid, er blitt oversett. Uten å spekulere for mye i årsaken til dette, har det nok lenge vært en tendens i norsk historiografi, til at de mest økonomisk innbringende næringene, som fiske og trelast, overskygget den mer tradisjonelle jaktnæringen. Tendensen som sees i disse oversiktsverkene, forsterker oppfatningen av behovet for mere forskning på jakt. Jeg bidrar med min oppgave til større oppmerksomhet rundt jaktens betydning i Norges historie.

1.3 Tilnærming og avgrensning

Jaktlovene som ble vedtatt i Norge i perioden 1845 til 1899 er viktige for min oppgave, ettersom de kan benyttes som knagger for å studere utvikling i holdninger til jakt i perioden. Likevel er det ikke lovene i seg selv som utgjør hovedfokuset for min undersøkelse. Masteroppgaven er inspirert av, og til en viss grad basert på, en type kulturhistorie, og er derfor også ment å være et bidrag til denne historieretningen. Begrepet «kulturhistorie» er et vidt begrep, som kan by på flere ulike vinklinger. Opprinnelig hadde jeg tenkt til å skrive en mer teoretisk oppgave, med påvirkning fra den franske Annales-skolen. Årsaken til dette var at jeg ønsket å skrive en mentalitetshistorisk oppgave, som tok for seg de dypereliggende tankestrukturene i det norske samfunnet på 1800-tallet, og hvordan underbevisste tankestrukturer påvirket jaktlovgivningen som ble vedtatt. Tanken min var at Fernand Braudels «longue-durée»⁴⁴ perspektiv kunne brukes, for å forklare holdninger og den svært lite forandrede jaktlovgivningen fra vikingtid frem til 1800-tall i Norge.⁴⁵

Det ble likevel klart, etter samtale med både veileder og andre historikere, at det kunne være lurt å moderere denne tilnærmingen. Å spore mentaliteter i fortidige samfunn er en meget krevende, og kanskje nesten umulig, oppgave. Man trenger i alle fall et meget utfyllende kildemateriale,⁴⁶ noe som i mitt tilfelle ikke har vært mulig å oppdrive. Jeg måtte

⁴² Pryser 1999.

⁴³ Nerbøvik 1999.

⁴⁴ Braudel 2009.

⁴⁵ Skavhaug 2005: 5–6.

⁴⁶ Fellesnevneren for de beste og mest kjente mentalitetshistoriske verkene med opphav fra Annales-skolen, er deres tilgang til et meget utfyllende kildemateriale.

derfor legge mentalitetsbegrepet til side. Imidlertid ønsket jeg fremdeles å identifisere «tanker», eller til og med «holdninger» fra perioden som undersøkes. Disse begrepene opplever jeg, og de er i alle fall ment fra min side å være, som mer utvannede og mindre teoretisk krevende enn «mentalitet». Dette vil i praksis bety, at istedenfor å forsøke å finne underbevisste, skjulte tankestrømninger, slik mentalitetshistorie forutsetter,⁴⁷ vil jeg rette oppmerksomhet mot kilder som kan vise hvilke konkrete tanker/meninger om temaet jakt og fangst som ble uttrykt.⁴⁸

Oppgaven dekker perioden fra 1845 til 1899. Tidsperioden er dermed avgrenset av to jaktlover som fikk stor betydning for norske jegere på 1800-tallet, og som satt premissene for jaktpraksisen. I tillegg inkluderer denne tidsperioden også en tredje stor jaktlov som kom i 1863, samt noen mindre jaktlover og revideringer.⁴⁹ Tidsrommet som er valgt oppleves både som stort nok til å spore eventuelle endringer i tenkemåter rundt jakt, samtidig som kildemateriale og omfang ikke oppleves som for stort.⁵⁰

Oppgavens undersøkelsesområde er Norge. Analysen inneholder samtidig en delanalyse som kun dekker dagens Agder-fylke, avgrensningen er foretatt av praktiske hensyn. Jeg har i oppgaven nemlig inkludert en del som undersøker etnologisk materiale fra *Norsk Folkemuseum*. Årsaken til en slik delundersøkelse, er at dette er et verdifullt historisk materiale som kan gi innsikt i uskrevne kulturelle normer hos norske jegere, og fordi dette er et materiale som, så vidt meg bekjent, ikke er benyttet i historiske arbeid tidligere.

Det er også nødvendig å foreta en biologisk avgrensning i oppgaven. Med det sikter jeg til hvilke arter og leveområder som skal undersøkes i oppgaven. For det første er det kun jakt og fangst som undersøkes.⁵¹ Dermed utelukkes all form for fiske. I tillegg er det kun dyr som er landlevende, eller for det meste landlevende, som undersøkes i denne oppgaven. Dette betyr at arter som tilbringer mesteparten av tiden i og under vann, ikke er viet plass til i

⁴⁷ En grundig innføring i mentalitetshistoriens muligheter og begrensninger finnes i antologien *Mentalitetshistorie: muligheter og problemer* redigert av Reiersen og Slettan i 1986. Her diskuterer flere ulike nordiske forfattere denne historietypens begrensninger og hva som kjennetegner mentalitetshistorie. Reiersen & Slettan 1986.

⁴⁸ En grundig gjennomgang av oppgavens bruk av teori og en begrepsavklaring kommer i oppgavens andre kapittel.

⁴⁹ Dette inkluderer et par tilleggslover av tidligere vedtatte lover, en egen lov om fredning av hjort, en lov om fangstinnretninger og utleggelse av gift, og et par forandringer av tidligere jaktlover.

⁵⁰ Kildematerialet diskuteres og legges frem senere i dette kapitlet.

⁵¹ Viktige, men tvetydige begreper i oppgaven, slik som *jakt* og *vilt* vil bli diskutert og definert i oppgavens andre kapittel.

denne oppgaven.⁵² Eksempler på arter som dermed er utelukket er blant annet sel og hval, som det var en betydelig jakt på,⁵³ men som av plasshensyn er valgt bort i denne oppgaven. Det forekommer dog arter som befinner seg i en gråsoner. Blant annet arter som bever, mink, oter og ulike typer sjøfugl, som både lever i vann og på land. Disse artene som i en viss grad lever på land, er inkludert i oppgaven.

1.4 Viktige begrep - kjennetegn på næringsjeger og sportsjeger

Næringsjegere og *sportsjegere* er to begrep som utgjør en viktig del av denne oppgaven, og det er dermed nødvendig å gjøre en kategorisering, og utforme en definisjon av hva disse to begrepene inneholder. *Næringsjegere* vil i denne oppgaven referere til personer, som i perioden som undersøkes, hadde jakt enten som hovednæring, eller som binæring. Det vil i de aller fleste tilfeller være snakk om sistnevnte, da det var vanlig at man i perioder av året drev med jakt, spesielt i tider av året der det ikke var så mye annet gårdsarbeid å drive med. Typisk var dette om vinteren. Likevel utelukkes ikke muligheten for at noen drev med jakt og fangst som hovednæring. I praksis vil *næringsjegere* inkludere personer fra det lavere, fattigere, sjiktet i Norge. Typisk vil dette inkludere småbønder med relativt liten eiendom, husmenn, innerster og andre som hadde tilgang og motiv for å jakte. *Næringsjegere* er altså, i denne oppgaven, personer som gjorde nytte av jaktutbytte, enten det var i form av eget forbruk eller videresalg av ressursen, og der jakten var økonomisk begrunnet, ved søken etter ekstra inntekt eller mat.

Sportsjegere inkluderer en ganske annerledes del av den norske befolkningen. Disse personene brukte jakten som en *sport*, der det var betydningen av spenning og naturopplevelser som var det essensielle. For denne gruppen av jegere var det ikke krise om utbytte uteble, ettersom dette var ressurssterke personer. *Sportsjegere* var derfor i all hovedsak fra det øvre sjiktet i Norge. Typisk kunne dette være personer fra den kulturelle elite, embetsmenn, storbønder, akademiske personer (zoologer, biologer ol.), og andre med god tilgang på økonomiske ressurser. Begrepet *sportsjeger* vil altså i denne oppgaven ta for seg personer som, i perioden som undersøkes, jaktet for opplevelsen og rekreasjonen som

⁵² Et tvilstilfelle her er beveren, som i store perioder befinner seg i vann. Likevel er denne arten tatt med, ettersom den ved flere tilfeller holdt på å dø ut, og derfor ofte er del i lovgivningen i perioden som undersøkes.

⁵³ Ringstad 2011: 19.

jakten gav dem. Denne inndelingen viser i grove trekk forskjellen mellom *næringsjegere* og *sportsjegere*.

1.5 Metode

Metoden for innhenting av empiri og behandling av denne er i all hovedsak kvalitativ. Derfor vil det i all hovedsak dreie seg om tekstanalyse av skriftlige kilder i denne oppgaven.

Nedenfor følger først en generell gjennomgang av metodetyperne som er brukt i oppgaven, før det vises til en praktisk gjennomgang av hvordan arbeidet med oppgaven er gjennomført. Her vil jeg belyse de viktigste arbeidsmåtene- og prosessene, samt søkeord og andre praktiske hensyn.

Opgavens vinkling mot en historietype som er inspirert av både mentalitetshistorie og idéhistorie, har lagt visse føringer for hvordan arbeidet med det historiske materialet er gjennomført. Oppgavens ambisjon om å undersøke holdninger fra både næringsjegere og sportsjegere, medfører å undersøke ulike samfunnsgrupper i Norge på 1800-tallet. Dette har også krevd to ulike måter å arbeide med det historiske materialet på. I arbeidet med næringsjegerne har jeg hatt lite fokus på individer, og heller konsentrert meg om det bredere samfunnslag og allmennheten i Norge. På bakgrunn av dette kan man si at denne delen er blitt sterkest inspirert av mentalitetshistorie. Her er det søk i digitale aviser og arbeid med det etnologiske materiale som er benyttet. I delen som omhandler sportsjegerne har jeg et sterkere søkelys på individer, og dermed en metodebruk som kan minne mer om idéhistorie, der tekster skrevet av høytstående personer undersøkes.⁵⁴ I denne delen av oppgaven retter jeg blikket mot personer som representerer gruppen av sportsjegere i Norge, som har etterlatt et relativt stort materiale. Her undersøker jeg både tekster skrevet av sportsjegere, deres biografiske materiale, samt gjennomgang av avisinnlegg som er forfattet av sportsjegere.

I arbeidet med oppgaven har jeg konsentrert meg om noen sentrale søkeord. Disse ble valgt for å kunne avgrense kildemateriale og kildesøkene på et vis som var hensiktsmessig, gitt masteroppgavens format. Dominerende søkeord har vært *jakt/jagt*, *vilt/vildt* og *lov*, samt kombinasjoner av disse. Disse tre begrepene, og ulike kombinasjoner og sammensetninger

⁵⁴ Kjeldstadli påpeker her de karakteristiske trekkene ved både mentalitetshistorie og idéhistorie. Oppgaven min legger seg imellom disse to historietilnærmingene. I praksis er delen som undersøker næringsjegerne inspirert av en type mentalitetshistorie, og delen om sportsjegerne av idéhistorie. Metodebruken blir dermed noe forskjellig fra de to forskjellige delene av oppgaven. Kjeldstadli 1992: 87.

av dem, kan kalles de viktigste søkeordene i oppgaven. Det er derimot også benyttet flere andre søkeord. Noen av disse er rettet mot dyrearter, noen forsøker å få frem holdningsaspekter og forskjeller mellom sportsjegere og næringsjegere. *Sportsjeger*, *sportsmand*, *idræt* og ulike kombinasjoner av disse er også viktige søkeord. Også variasjoner av ulike andre jegertyper som *bondejeger* og *rikmannsjeger* er brukt. Jeg ser det ikke som hensiktsmessig å liste opp alle søkeord som er brukt i arbeidet med oppgaven, men de ovennevnte står igjen som de viktigste og mest sentrale.

I søkeprosessen med de digitaliserte avisene har jeg ikke gjort mange begrensninger. Søkene er foretatt innenfor perioden 1845-1899, men det kan foreligge funn som er funnet få år før og etter denne perioden. Av avisene som er undersøkt har jeg heller ikke foretatt store begrensninger eller utvalg. Jeg har derfor ikke valgt meg ut noen spesifikke aviser, men søkt systematisk på utvalgte søkeord. Det har vært naturlig å undersøke funnene som dukket opp, uten å gjøre begrensninger på hvilken avis disse tilhørte. Jeg er dog oppmerksom på avisenes eventuelt politiske ståsted, og om dette kan ha vært med på å forme innholdet i avisinnlegget.

I analysen av det etnologiske materialet, har jeg særlig undersøkt kilder som kan si noe om jaktkultur hos næringsjegere. Jeg har sett etter kilder som viser til uskrevne regler/lover, og andre spor som viser hvilke holdninger man hadde til jakten. I det biografiske materialet fra sportsjegere undersøker jeg hvordan synet på naturen fremlegges. I tillegg ser jeg på hvordan sportsjegerne verdsetter jakten, og hva som er viktig for en vellykket jakt. Dette er aspekter som viser hvilke jaktholdninger denne gruppen hadde, og hvilket natursyn disse utviste. Jeg ser ikke på noen spesielle eller spesifikke ord i disse to materialtypene, men jeg er på jakt etter ord som er negativt eller positivt ladet og rettet mot natur og jakt. Eksempler på slike ord er «fornøyelse» og «ødeleggelse», to ord som typisk viser aktørers holdninger ovenfor jaktelementer.

1.6 Kilder

Kildematerialet i oppgaven oppleves som variert og består av kilder fra flere ulike felt. Det er derfor nødvendig med en gjennomgang av kildene, deres muligheter og begrensninger. Det finnes jaktstatistikk fra Statistisk sentralbyrå, som viser felte rovdyr fra rundt 1850 og felt

storvilt fra rundt 1890.⁵⁵ Jeg er kjent med statistikken, men den har ikke vært videre viktig for mitt arbeid. Senere i oppgaven viser jeg også at ulovlig jakt var svært utbredt i Norge, og det er trolig at ulovlig felt vilt ikke vises i denne statistikken. Jeg vil i hovedsak bruke tre ulike typer av historisk materiale i denne oppgaven. Dette historiske materialet består av 1) digitalisert avismateriale fra perioden 1845-1899, 2) etnologisk materiale fra Norsk Folkemuseum, og 3) biografisk materiale fra sportsjegere. Nedenfor vil hver av disse tre delene av historisk materiale kommenteres.

1.6.1 Digitaliserte aviser

Den viktigste kildetyper jeg benytter i oppgaven er digitalisert avismateriale. Aviser danner hovedmaterialet i både delen om næringsjegere, og i delen om sportsjegere. Her konsentrerer jeg meg om innlegg i aviser i årstallene rundt de tre store jaktlovene i perioden. Derfor blir det flest eksempler fra årene rundt 1845, 1863 og 1899. Materialet inkluderer reaksjoner på jaktlover, debatter om disse reaksjonene og andre tematikker som ansees som relevante for å kunne påvise jaktholdninger og aktørers natursyn. Omfanget av avisinnlegg er relativt lite i begynnelsen av undersøkelsesperioden, og øker til et ganske stort omfang mot 1899. Loven som kom dette året var kanskje den mest kontroversielle, ettersom den innførte en privatisering av jaktretten i Norge. Der det tidligere hadde vært allmenn rett til mye av jakten i Norge, ble størstedelen av jaktretten nå forbeholdt grunneieren.⁵⁶ En annen grunn til det større antallet «treff» i avisene mot slutten av århundret, var den generelle utbredelsen av avisen i de norske hjem. Ved inngangen til 1900-tallet var avisen et fast innslag i de fleste hjem i Norge, og avisene hadde også etablert seg i de fleste norske byer.⁵⁷ Det var et mye høyere antall personer i Norge som leste avisene, og dermed også flere innsendte bidrag og leserinnlegg i avisene i denne perioden. Jeg har ikke foretatt noe utvalg av aviser som undersøkes. Jeg undersøker alle aviser som har relevante innlegg for oppgaven. Avisenes politiske ståsted diskuteres der det sees som nødvendig.

1.6.2 Etnologisk materiale

Dette materialet er svar på spørrelister som ble sendt ut i 1961 i regi av Norsk Folkemuseum. Det er altså nedskrevne folkeminner fra hele Norge, der jeg i denne oppgaven forholder meg til Agder. Materialet er dermed på samme tid både verdifullt og begrenset. Det kan gi stor

⁵⁵ Statistisk sentralbyrå 1978.

⁵⁶ Østlie 1953: 9–10.

⁵⁷ Ottosen et al. 2012: 45.

kulturhistorisk innsikt, i dette tilfellet om jakt og fangst. På samme tid er dette kun svar fra noen få representanter rundt om i Norge. Funn som sees og vektlegges i oppgaven kan ikke generaliseres og brukes som fasit for befolkningen som helhet. Det gir oss derimot en pekepinn, og fungerer i denne oppgaven som et supplement til avismaterialet. I tillegg må det bemerkes at materialet delvis beror på minner som nedskriveren har, og som kan være delvis feilaktige. Noen svar stammer også fra et tidligere nedskrevet materiale, og noen svar baseres på en nedskrivners intervju av en annen person. Det er flere fallgruver her, og materialet må derfor behandles kritisk. Jeg forsøker å forholde meg kritisk, og diskuterer dette mer i de spesifikke tilfellene og eksemplene. I hovedsak vil denne kildetypen kunne belyse næringsjegerens holdninger til jakt og deres natursyn. Særlig verdifullt er materialet der det viser omtale av uskrevne lover som har versert i et lokalsamfunn, og som jegere har forholdt seg til. Slike normer er ellers vanskelige å spore, men kommer delvis til syne i dette materiale. Dette er hovedårsaken til at dette materialet er benyttet i oppgaven, da slike uskrevne regler viser holdninger og tankemåter hos næringsjegere. Det finnes ikke omtale av sportsjegere i dette materiale.

1.6.3 Biografisk materiale

Det biografiske materialet blir brukt som et tilleggsmateriale i delen om sportsjegerne. Også i denne delen er det avismateriale som utgjør det største grunnlaget. Det biografiske materialet er dog et godt tilskudd for å vise sportsjegerens kultur, hvilke verdier som verdsettes i jakten, og ulike jaktformer- og praksiser. Opplevelsene fra jaktturene ble ofte nedskrevet av sportsjegerne, så dette er et relativt rikt materiale. Innholdet i brorparten av disse, har ofte karakter av naturskildringer av den vakre, norske naturen. Det forekommer innslag og fortellinger av ulike jakttyper, og refleksjoner rundt forvaltningsspørsmål og jaktlovgivning. Jeg har konsentrert meg om noen bestemte sportsjegere i oppgaven. Fra periodens begynnelse rundt 1850, har jeg studert Halvor Heyerdahl Rasch (1805-1883) og Fredrik Otto Juell (1803-1888). Videre har jeg fra periodens midt del undersøkt tekster fra Jens Andreas Friis (1821-1896) og Jacob Bøckmann Barth (1822-1892). Til sist, har jeg mot periodens slutt, undersøkt biografisk materiale fra Ludvig Lumholtz (1853-1928). Utvalget av sportsjegere er basert på deres påvirkning og interessefelt. Rasch var sterk bidragsyter til jaktlovene av 1845 og 1863, og Juell ansees som en av denne periodens viktigste sportsjegere. Dette gjelder for Friis og Barth også. Lumholtz er valgt ut da han var jurist og hadde stor interesse for Norges jaktlovgivning, som reflekteres i hans forfatterskap.

Kapittel 2 - Teori og begrepsavklaring

Masteroppgaven skal forsøke, i så stor grad det er mulig, å avdekke de gjeldende holdningene hos ulike samfunnslag av den norske befolkning fra 1845-1899. Å finne holdninger til noe i fortidige samfunn, er en utfordrende oppgave, men likevel en viktig del av det å være historiker. En teoretisk gjennomgang er i dette tilfellet en forutsetning for å lykkes med å finne og forstå holdningene. Teorier i historiefaget brukes vanligvis som et «(...) framework of interpretation that gives impetus to an enquiry and influences its outcome».⁵⁸ I så måte kan altså teoriene vi bruker, bestemme hvilken retning vi beveger oss i, og hvilke svar vi sitter igjen med. Teorier kan dermed hjelpe med å forme fortellinger om fortiden, men historiker John Tosh peker også på farligheten av å forme empirien til å samsvare med teorien som er brukt.⁵⁹ Brukt riktig, kan teorier hjelpe med å analysere fortiden, og å gi fortiden mening.

Den tradisjonelle metoden historikere har benyttet seg av for å forstå personer i tidligere samfunn, har vært kildekritikken. Selv om kildekritikk fremdeles er like viktig, har kulturhistorien bidratt til å gjøre historiefaget bredere, ved å innføre perspektiver og teorier fra andre fagdisipliner.⁶⁰ Nedenfor følger først en drøfting av hvor mitt arbeid plasseres innenfor historiske studier. Deretter følger først en diskusjon om *historisk psykologi* som teoretisk ressurs, før det blir gjennomført en diskusjon av de teoretiske begrepene som har vært av stor viktighet i oppgaven, og hvordan disse teoretiske begrepene kan være med på å forklare endringene som kommer til syne i kildematerialet fra perioden 1845-1899. De teoretiske begrepene og perspektivene som undersøkes og anvendes i oppgaven er *holdning, kultur og natursyn*. I tillegg følger en mer empirisk begrepsdel, som diskuterer og definerer empiriske begreper som *jakt og vilt*, og hvordan disse er brukt i denne oppgaven.

2.1 Refleksjoner rundt historietype

Arbeid med holdninger, tanker og hverdagslige skikker skiller seg fra historiefaglige verk mer rettet mot spesifikke begivenheter og hendelser. Innenfor kulturhistorie, er særlig retningene idéhistorie og mentalitetshistorie typer av kulturhistoriske arbeid som tar for seg tanker og holdninger. Historiker Patrick H. Hutton har definert mentalitetshistorie slik: «Briefly stated, the history of mentalities considers the attitudes of ordinary people toward

⁵⁸ Tosh 2015: 180.

⁵⁹ Tosh 2015: 180.

⁶⁰ Tosh 2015: 180–181.

everyday life».⁶¹ Mentalitetshistorie omfatter her hverdagslige skikker, og nesten underbevisste handlinger hos vanlige mennesker. Bruken og opprettelsen av begrepet *mentalitetshistorie*, henger nært sammen med den franske Annales-skolens oppkomst utover på 1930-tallet. Likevel var ikke idéene om mentalitetshistorie noe nytt. Hutton peker på at lignende tema var av stor interesse for 1800-talls historikere som Huizinga og Burckhardt, men at arbeidene på denne tiden gikk under begrepet *kulturhistorie*.⁶² Likevel var kultur i denne sammenheng ensbetydende med elitens og de øvre samfunnsgruppers kultur. Dermed innebefattet kulturhistorie på 1800-tall og tidlig 1900-tall for Huizinga og Burckhardt, nærmest det samme som begrepet *idéhistorie* gjør i dag. Denne typen av historie har tradisjonelt i hovedsak undersøkt idéer og ideologier hos høytstående medlemmer av ulike samfunn. Mentalitetshistorien kom, ifølge Hutton, som et motsvar til denne retningen, ved at den skulle undersøke «the culture of the common man»⁶³ I tillegg skulle denne typen av historie ikke være en «history of ideas, but a history of mind».⁶⁴ Altså skulle mentalitetshistorie ikke undersøke idéer, men ulike sosiale strukturer som påvirker mental aktivitet, slik som ritualer, sosiale skikker og språklige koder.

Denne oppgaven er et kulturhistorisk bidrag. Likevel er det lite hensiktsmessig å omtale oppgaven som rent mentalitetshistorisk eller idéhistorisk. Dette er nemlig fordi oppgaven opptrer i grenselinjene mellom disse to historietypene. Oppgaven vil undersøke holdninger hos både sportsjegere og næringsjegere. Derfor vil oppgaven ha elementer av både det som kjennetegner mentalitetshistorie, med fokus mot bygdefolk og bredere samfunnslag, men også idéhistorie ved å undersøke øvre samfunnslag og personer som hadde nok økonomiske ressurser til å drive med sportsjakt i Norge. Det vil derfor være mer hensiktsmessig å omtale oppgaven som *inspirert* av både mentalitetshistorie og idéhistorie, ved oppgavens perspektiver mot både næringsjegere og sportsjegere i det norske samfunnet. Dette perspektivet er også med på å gi en god sammenligning i fremstillingen, og flere nyanser i jakttematikken belyses. Nedenfor diskuteres teoriperspektivene som er brukt i fremstillingen.

⁶¹ Hutton 1981: 237.

⁶² Hutton 1981: 237.

⁶³ Hutton 1981: 238.

⁶⁴ Hutton 1981: 238.

2.2 Teori og teoretiske begrep

Det teoretiske rammeverket i denne oppgaven, består i hovedsak av en gjennomgang og diskusjon av teoretiske begreper. Først og fremst gjelder dette begrepene *holdning*, *kultur* og *naturesyn*, og definisjoner og diskusjoner rundt begrepene vil danne en forståelse for hvordan disse blir formende for arbeidet med kildene i oppgaven. Før gjennomgangen av begrepene som utgjør det teoretiske rammeverket, vil jeg belyse og drøfte en teoretisk ressurs, *historisk psykologi*. Denne ressursen blir ikke brukt direkte i min egen oppgave, men jeg mener likevel at den gir verdifull innsikt i hvordan psykologiske trekk, som holdninger er en del av, kan komme til syne i historisk materiale.

2.2.1 Historisk psykologi

Begrepet *holdning* tar for seg mentale prosesser, og er dermed også mye utbredt i psykologidisiplinen.⁶⁵ På bakgrunn av dette er det også i denne disiplinen, og da særlig sosialpsykologien, at det er funnet flest teoretiske ressurser rundt holdningsbegrepet. Problemet, for meg som skriver en historisk oppgave, er at disse teoretiske ressursene tar for seg holdninger i *nåtid*, og det er ikke funnet noen arbeid som tar for seg holdninger i fortidige samfunn innenfor psykologidisiplinen. Likevel er det funnet et bidrag som fastholder viktigheten av å utforske fortidige samfunn i psykologien, og som dermed vektlegger *historisk psykologi*.⁶⁶ Jeg vil her bruke et par avsnitt på å vise til denne teoretiske ressursens muligheter og begrensninger.

Michael Muthukrishna, Joseph Henrich og Edward Slingerland vektlegger viktigheten av å studere psykologi i historiske samfunn, i deres artikkel *Psychology as a Historical Science*. Forfatterne innleder artikkelen, og viktigheten av *historisk psykologi*, slik: «Understanding present-day psychology requires understanding the past processes, environments and constraints that led to that psychology».⁶⁷ Deres utgangspunkt som psykologer, gjør at målet med forskningen deres fremdeles er psykologi i nåtid. Men en viktig vei mot målet er altså, ifølge forfatterne, å studere kulturelle variasjoner som ofte ligger i fortidige samfunn.⁶⁸ Historie fungerer som et arkiv av «psychological fossils»,⁶⁹ og åpner opp en ny dør i

⁶⁵ Ved søk på begrepet «holdning», men også særlig det engelske «attitude», på ulike vitenskapelige databaser og søkemotorer, slik som blant annet Google Scholar, er det i hovedsak psykologiske arbeid som påtreffes.

⁶⁶ Min egen oversettelse, forfatterne bruker *Historical Psychology*.

⁶⁷ Muthukrishna et al. 2021: 2.

⁶⁸ Muthukrishna et al. 2021: 3.

⁶⁹ Muthukrishna et al. 2021: 4.

psykologiske studier, en retning som tar for seg «data from dead minds».⁷⁰ Å arbeide med døde aktører forutsetter naturligvis store begrensninger, men fordeler finnes også.

Opplysningene man kan hente fra eldre historisk materiale er som oftest gratis, man behøver sjelden menneskelig godkjenning og det viser ofte et stort kulturelt og kognitivt mangfold.⁷¹ Det største problemet som åpenbarer seg er metodisk. Hvordan skal disse opplysningene innhentes? Hvordan skal psykologer studere fortidig mental aktivitet?

Artikkelforfatterne presiserer først og fremst at menneskelig kognisjon kan spores gjennom historiske objekter, enten direkte eller indirekte. Direkte gjennom fysiske objekter, inskripsjoner osv. Indirekte, for eksempel ved funn av mynter, kan det anslås at et samfunn har hatt en markedsbasert økonomi.⁷² Historikere har tradisjonelt sett, i størst grad brukt en kvalitativ metode i historisk forskning. Det er her artikkelforfatterne skiller seg ut, ved deres kvantitative metode for uthenting av materiale. Forfatterne vektlegger sterkt statistikk og store datamengder, da dette kan fange opp særlig tekstuelle endringer over lengre tid, og forfatterne viser også til flere ulike historiske databaser som kan være hjelpsomme ved denne metoden.⁷³ Dette vil utvilsomt kunne gi god og ny kunnskap, og være en god metode for uthenting av blant annet fortidige holdninger. Teorien som en ressurs for mitt eget arbeid blir likevel uaktuell på grunn av metoden som artikkelforfatterne foreslår. En slik statistisk gjennomgang vil ikke være praktisk mulig i mitt eget arbeid. Som tidligere beskrevet er det også en mangel på andre teoretiske ressurser, som eksplisitt arbeider med uthenting av historiske holdninger. På bakgrunn av dette er det valgt et teoretisk standpunkt som ikke tar for seg spesifikke teorier, men der jeg foretar en grundig diskusjon og definering av de teoretiske begrepene som er tidligere nevnt. En naturlig start blir å se nærmere på *holdning* som begrep.

2.2.2 Holdning som teoretisk begrep

Holdningsbegrepet står sentralt i denne oppgaven. Arbeid med holdninger gir historikere store muligheter, men også flere begrensninger. Slikt arbeid med «døde» holdninger, altså holdninger hos døde personer, er krevende. Likevel inngår dette som en del av historikerens arbeid, og dette er et materiale som kan være svært verdifullt for historikere og andre

⁷⁰ Muthukrishna et al. 2021: 4.

⁷¹ Muthukrishna et al. 2021: 16.

⁷² Muthukrishna et al. 2021: 17.

⁷³ Muthukrishna et al. 2021: 17–22.

akademikere. Det vil her gis en definisjon og gjennomgang av hva en holdning er, fra et *psykologiperspektiv*. Dette perspektivet er brukt fordi holdninger er en mental aktivitet, og dermed i størst omfang er blitt behandlet i denne fagdisiplinen. Dette perspektivet, synes jeg, dessuten best får frem hva en holdning faktisk er.

Begrepet *holdning* er mye brukt i psykologi, og særlig sosialpsykologien. Likevel peker psykologene Kaufmann & Kaufmann på at holdninger ligger i et skjæringspunkt mellom individ- og sosialpsykologi.⁷⁴ Individpsykologi, som undersøker enkeltindividers sjeleliv, synes å virke mindre aktuelt i denne oppgaven. Dette fordi jeg i oppgaven skal undersøke to sosiale grupper av Norges befolkning, og selv om individer også vil undersøkes, er det de sosiale gruppene som helhet som vektlegges. Det er holdninger hos næringsjegere og sportsjegere, til jakt som (ofte sosial) begivenhet som vektlegges. Dermed blir det i denne oppgaven hensiktsmessig å definere holdninger gjennom sosialpsykologiske definisjoner.

Psykologene Shelly Chaiken og Alice H. Eagly har arbeidet mye med holdninger, og også skrevet et eget arbeid rundt definisjon av begrepet *holdning*, i deres artikkel *The advantages of an inclusive definition of attitude*.⁷⁵ I artikkelen forsøker forfatterne å definere hva en holdning er, samt hvordan holdninger kan uttrykkes og vises. Jeg legger mye av arbeidet deres til grunn for min egen bruk av begrepet. Forfatterne etablerer en relativt bred definisjon av begrepet holdning,⁷⁶ som er fremsatt slik: En holdning er: «a psychological tendency that is expressed by evaluating a particular entity with some degree of favor or disfavor».⁷⁷ En slik bred definisjon er sett på som mest hensiktsmessig for mitt eget arbeid. Dette er i hovedgrunn basert på at jeg skriver en historisk oppgave og ikke psykologisk. Jeg vil derfor ikke være formålstjent ved en snever psykologisk definisjon, men en bredere definisjon som kan fungere på tvers av fagdisipliner. Forfatterne legger videre stor vekt på begrepene *tendency*, *entity* (blir også omtalt som attitude object) og *evaluation*, og disse tre begrepene danner grunnlaget for forståelsen av begrepet holdning. Derfor legger også jeg stor vekt på disse tre begrepene, for å forklare hva holdninger er, og hvordan begrepet blir brukt i min oppgave. La oss starte med objektet det rettes en holdning mot, *entity*.

⁷⁴ Kaufmann & Kaufmann 1998: 221.

⁷⁵ Chaiken & Eagly 2007.

⁷⁶ Dette er forfatternes egne ord, der det forsøkes å etablere en «umbrella definition» som skal dekke over et stort felt.

⁷⁷ Chaiken & Eagly 2007: 582.

Entity, eller attitude object, danner mye av grunnlaget for hva en holdning kan være. Det finnes ikke holdninger som ikke er rettet mot noe, altså er holdningsobjektet⁷⁸ førende for selve eksistensen til en holdning. Forfatterne legger det frem slik: «... attitudes do not exist at all until an individual perceives an attitude object (on a conscious or unconscious basis) and responds to it on an explicit or implicit basis».⁷⁹ Man kan ikke ha en holdning mot noe man ikke har en oppfattelse av. Eksempelvis, man kan ikke være redd høyder uten å ha en oppfatning om hva høyder er, og dermed heller ikke ha en negativ holdning ovenfor høyder før man har opplevd dem. Derimot kan man nok være genetisk anlagt til å lettere anlegge negative holdninger mot eksempelvis ulike fobier. Vinklet mot min oppgave, er det en nødvendighet at personer som undersøkes har vært klar over, og hatt en tydelig oppfatning av, hva både jakt og lovverk var.

Forfatternes andre begrep er *evaluation*. Dette innebærer den individuelle evalueringen som blir gjort hos en person, i retning et holdningsobjekt. Forfatterne viser igjen til sin brede definisjon, med at alle typer av evaluering inkluderes. Dette gjelder både skjult og mer åpenlys evaluering, og både kognitiv, følelsesmessig og atferdsmessig evaluering. Videre legger forfatterne det frem slik: «Evaluation thus encompasses the evaluative aspects of beliefs and thoughts, feelings and emotions, and intentions and overt behaviour».⁸⁰ Personer som evaluerer kan være klar over deres egne evalueringer, og hvordan dette gjøres, men det kan også dreie seg om underbevisste evalueringer.⁸¹

Tendency, understrekes også av forfatterne som et viktig begrep for forståelsen av holdninger. Det vises her til viktigheten av en persons tidligere erfaringer, i opprettelsen av en holdning ovenfor noe. «An individual's past experience establishes a tendency to respond with some degree of positivity or negativity to an attitude object...».⁸² Ofte er det slik at, ifølge forfatterne, førsteinntrykket ditt ovenfor et holdningsobjekt, setter spor og påvirker holdningene dine ovenfor dette objektet i fremtiden. Slike tidlige inntrykk ovenfor noe, skaper mentale erfaringer som vil spille inn ved senere møter ved samme holdningsobjekt. Eksemplifisert kan vi igjen vise til høyder som holdningsobjekt. Hvordan man

⁷⁸ Min egen oversettelse av begrepet *attitude object* som brukes av artikkelforfatterne.

⁷⁹ Chaiken & Eagly 2007: 584.

⁸⁰ Chaiken & Eagly 2007: 583.

⁸¹ Chaiken & Eagly 2007: 583.

⁸² Chaiken & Eagly 2007: 585.

opplever/håndterer sitt første møte med høyder, kan være med på å forme holdningene dine ovenfor dette videre. Dersom man har en skremmende opplevelse, vil dette sannsynligvis føre til en negativ holdning og motsatt. Forfatterne anbefaler begrepet *tendency*, fordi dette i motsetning til andre begrep som er brukt, som *state* og *disposition*, ikke har en tidsmessig begrensing. Mentale erfaringer og holdninger er ofte varige, men noen møter med ulike holdningsobjekt er så vage og trivielle at disse svinner bort med tiden.⁸³

2.2.3 Kultur og natur

Oppgaven er et kulturhistorisk bidrag. På bakgrunn av dette er begrepet *kultur* viktig. I tillegg til begrepene *holdning* og *kultur*, er også begrepet *natur* essensielt. Kultur og natur er ofte sett på som en slags dikotomi, der kultur innebefatter alt det menneskeskapte, og natur som noe uavhengig av nettopp mennesket. Begrepsparet spiller en viktig rolle i min oppgave. Dette på grunn av oppgavens aktører og deres miljø og arena for utfoldelse; De kulturelt påvirkede sportsjegere og næringsjegere – og deres kontrast, naturen og dyrene. Det hersker ingen tvil om at både kultur og synet på natur er viktige dimensjoner i denne oppgaven, og derfor vil en gjennomgang av begrepene *kultur* og *naturesyn* være av stor viktighet for å forstå samspillet mellom det menneskelige og det naturlige. Samspillet *kultur-natur* får også en viktig rolle i oppgaven, og belyses her.

Begrepet *kultur* stammer fra 1400-tallet, men begrepets «moderne» betydning kom langt senere. Flere har pekt på at antropologen Edward Taylor var den første til å definere *kultur* ut fra begrepets moderne betydning.⁸⁴ Han kom med denne definisjonen i 1871: «that complex whole which includes knowledge, belief, arts, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society».⁸⁵ Definisjonen er bred, og har på mange måter med seg de fleste aspektene av det som vektlegges i moderne definisjoner av begrepet. Historiker Peter Burke viser til at det på mange måter er en slik antropologisk forestilling av kulturbegrepet, som har dannet grunnlaget for den «nye kulturhistorien» fra 1970-tallet.⁸⁶ En slik bred definisjon synes å passe best, og det er en slik bred betydning begrepet vil ha når det brukes i denne oppgaven.

⁸³ Chaiken & Eagly 2007: 585.

⁸⁴ Bennett 2015: 547; Peterson 1979: 137.

⁸⁵ Definisjonen til Taylor er sitert i Petersons artikkel: Peterson 1979: 137.

⁸⁶ Burke 2008: 30.

En stor del av oppgavens kjerne er å studere holdninger til jakt. Innunder dette vil det rådende natursynet hos næringsjegere og sportsjegere på andre halvdel av 1800-tallet, være av stor viktighet for å kunne forklare holdningene som sees. Begrepet *natursyn* kan enkelt forklares som *en enhets syn på naturen*. Dessverre er det likevel ikke noe enkelt ved dette begrepet. Vitenskapsteoretiker Jens Christensen drøfter begrepet og viser dets komplekse side i hans arbeid *Hvad er et natursyn?* Christensen deler begrepet opp i begge dets bestanddeler, og drøfter både *natur* og *syn*. Hva inneholder begrepet natur? Alt det levende? Alt som ikke er påvirket av mennesket? Er natur det motsatte av kultur? Hva så med syn? Fuglekvitter og blomsterduft inngår kanskje også som et element i vårt natursyn? Christensen stiller et annet interessant spørsmål:

«Angår synet på naturen blot det enkelte menneskes synsmåde, dets subjektive erfaringsdannelser, fortolkninger, værdier, osv., eller kan vi med rette tale om natursyn på et samfundsniveau eller et kulturelt niveau – f.eks. om natursyn i forskjellige kulturer og i forskjellige historiske epoker?».⁸⁷

Christensen stiller seg uvillig til å komme med en klar og bestemt definisjon og teori om hva et natursyn er. Begrepet er vanskelig å få tak på, og har ingen klar definisjon. Forfatteren peker dog på at et *natursyn* «må forstås som et led i et kulturelt betydningsunivers...».⁸⁸ Christensen fremstiller også en tese, om hva et natursyn er for noe:

Et natursyn foreligger ikke som en isoleret størrelse, men natursynet i enhver kultur må forstås som et integreret aspekt af kulturens betydningsunivers, sådan som de kulturelle betydninger på historisk grund er nedfældet i praksis, bæres videre af praksis, og fortsat medskabes af praksis.⁸⁹

Ved en slik tese sees natursyn på som et historisk betinget og kulturelt fenomen. Lignende slutning trekker også Gunhild Setten i sin doktorgradsavhandling i geografi: «Med andre ord er vårt natursyn bestemt av vårt kulturmessige arvegods, og natursyn endres fordi menneskets forhold til naturen endres».⁹⁰ Det må dermed kunne argumenteres for at et natursyn er noe som finnes i ulike samfunn og kulturer, men også noe som er historisk påvirket og som kan endres over tid. Natursyn i dag kan dermed være svært forskjellig fra rådende natursyn på andre halvdel av 1800-tallet. Natursyn er ikke en isolert størrelse, men

⁸⁷ Christensen 2008: 4.

⁸⁸ Christensen 2008: 14.

⁸⁹ Christensen 2008: 5.

⁹⁰ Setten 2002: 6.

synet på naturen blir «skapt» av mennesker i ulike samfunn. Slik blir også samspillet og forholdet mellom menneske og natur viktig.

Christensen fremstiller også en annen tese, om hvordan natursyn og menneskesyn henger sammen: «Et natursyn er et uttrykk for, at der er mennesker, som ser. Dermed viser ethvert natursyn tilbake til et syn på det menneske, der ser.»⁹¹ Med dette menes at natursynet som en gruppe mennesker har, også sier noe om den relevante gruppen av mennesker. La oss se på et eksempel: En type natursyn er et tydelig antroposentrisk natursyn, der menneskene er hevet over naturen. Med dette menes et syn på naturen som et «spiskammers lagd for menneskene». Et lager av ressurser som er til for menneskelig utnyttelse, og alt som er i naturen er skapt for menneskene. I et slikt natursyn vil disse gjeldende oppfatningene av naturen gjenspeiles i menneskene:

Selve dette, at vi forholder os til naturen som objekt for beherskelse og utnyttelse, impliserer, at vi forholder os til os selv som beherskende og udnyttende. Med andre ord: Det spesifikke naturforhold afspejler et specifikt selvforhold, dvs. en specifik måde at forholde os til os selv som mennesker.⁹²

Jeg synes denne tesen, og dette perspektivet på forholdet natursyn-menneskesyn utgjør et viktig og spennende element i min masteroppgave. Forholdet mellom 1800-tallets natursyn og menneskesyn fremtrer som et viktig element i mitt arbeid. Det synes å utgjøre noe av essensen for min oppgave, ettersom det er holdninger til jakt som studeres.⁹³ Dette mener jeg nettopp fordi oppgaven vinkler seg både mot naturen med jakt, men også mot det menneskelige, med hvilke holdninger vi tillegger jakten som aktivitet og næring. Dermed blir forholdet mellom natursyn-menneskesyn en viktig del av fortolkningsprosessen og arbeidet med kildematerialet som er valgt i oppgaven.

2.3 Gjennomgang av empiriske begreper

Jakt er en aktivitet og næring som, i likhet med flere andre næringer og aktiviteter, har noen egne *nisjebegreper*. Med dette menes ord og begreper som er særlig knyttet til jakt, og som ikke nødvendigvis er kjent for personer som ikke har jaktet. Selv om jakt og fangst utgjør

⁹¹ J. Christensen 2008: 46.

⁹² J. Christensen 2008: 34.

⁹³ Man kan kanskje ha noen innvendinger mot at det brukes et vidt begrep som *natursyn* fremfor noe som kun tar for seg jakt eller dyr, og ikke hele naturen. Eksempelvis kunne kanskje begrepene *jaktsyn* eller *viltsyn* blitt brukt, men dette er begreper som ikke er funnet videre brukt i akademiske arbeid som er undersøkt. Natursyn som begrep er velkjent i slike arbeid, og selv om begrepet er bredt synes dette å kunne brukes relativt uproblematisk i min oppgave.

hovedtema for denne oppgaven, er det ikke selve jakten som undersøkes, men holdninger til jakten fra noen av Norges samfunnslag. På bakgrunn av dette er det ikke jaktmetoder, skytevåpen og jaktbare arter som i hovedsak undersøkes, og dermed vil heller ikke mer «praktiske jaktbegrep» gjennomgå i denne fremstillingen, men heller forklares der disse blir brukt i fremstillingen. I denne delen vil det derfor kun rettes søkelys mot begrepene *jakt* og *vilt*.

2.3.1 Jakt

Begrepet *jakt* er et helt sentralt begrep i denne oppgaven. En definisjon av begrepet som passer inn i den historiske konteksten, fra 1845-1899, er dermed nødvendig å foreta seg. Jakt i dagens vestlige samfunn er avhengig av flere ulike faktorer, for å nettopp kunne betegnes som *jakt*. Antropolog Matt Cartmill beskriver dette nærmere:

Hunting, for us, is not simply a matter of killing animals. A successful hunt ends in an animal's death, but it has to be a special animal, killed in a special way. It must be free, able to flee or attack the hunter. It must be killed on purpose, and by violence, and in person: no traps, no cages, no poisoned baits, no road kills. Above all, it must be a wild animal; and what that means for the hunter is that it must be hostile, not friendly to human beings or submissive to their authority. You can kill cows in the dairy barn, but you cannot hunt them.⁹⁴

Oppfatningen av hva jakt er for noe i dagens samfunn, avhenger altså av flere ulike elementer. Et av de viktigste aspektene, i mitt personlige jaktsyn, er oppfattelsen av at jakten byr på en «rettferdig kamp» mellom meg som jeger og det ville dyret. Med dette menes jakt der viltet har en stor nok mulighet til å unnsnippe, og der jaktens resultat både betinges av jegerens erfaringer og kunnskap, men også av en betydelig andel flaks. En person som aktivt oppsøker jorder og andre beiteområder, og skyter stillestående, beitende dyr, er i mine øyne ikke en god og rettferdig jeger.⁹⁵ Her har dyrene minimal sjanse for å unnsnippe. Derimot er snikjakt, der både gode jaktkunnskaper og betydelig tålmodighet, samt jakt med drivende hund, jaktformer som både medbringer mer spenning, samt gir viltet

⁹⁴ Cartmill 1995: 774.

⁹⁵ Her finnes det nok mange jegere som er sterkt uenig med meg, noe som er helt forståelig. Mitt syn på hva en rettferdig jakt er for noe, er utelukkende basert på min erfaring som jeger på Sørlandet. Jeg er vokst opp med drivjakt (jaktform der en mengde mennesker driver dyr i retning av en posterende rekke med jegere) og jakt med løs, drivende hund. Dermed er dette den naturlige jaktformen for meg. Spør du derimot jegere i andre deler av landet, for eksempel på Vestlandet, vil andre jaktformer oppleves som naturlige og «rettferdige». Blant annet er hjortejakt på Vestlandet i stor grad basert på å oppsøke beiteområder og lier, der man går ut i terrenget i nattens mørke og venter på tilstrekkelig lys til å kunne avfyre skudd mot beitende hjort. Poenget mitt er altså at hva en «rettferdig» jaktform er for noe, varierer stort, og er sterkt subjektivt preget.

en god mulighet for overlevelse. Jakt skal ikke gi resultat hver gang, da dette i mine øyne gir mye mindre glede ved selve jakten.

Oppfatningen vi har av jakt i dagens samfunn er derimot ganske forandret fra 1800-tallets. Mange av elementene i definisjonen over viser til et syn på jakt, i hovedsak som en rekreasjon. Det legges frem relativt strenge «regler» for hva som kan inkluderes i jaktbegrepet, og som gjør at vi ikke snakker om en nedslaktning av dyr. På bakgrunn av dette passer nok Cartmills definisjon kun mot sportsjegeres syn på jakt på andre halvdel av 1800-tallet. Dermed vil nok heller ikke definisjonen til Cartmill være den beste for begrepet *jakt* i akkurat denne fremstillingen.

Det behøves en litt bredere tilnærming her også, som i flere av begrepene som tidligere er diskutert. Jeg vil i denne oppgaven benytte meg av definisjonen til John M. MacKenzie: «Hunting will therefore encompass the pursuit, driving, ambushing and trapping of wild animals of all species with the intention of killing them for meat, other animal products, or purely for sport.»⁹⁶ Denne definisjonen inkluderer også motiver som vil ha vært av størst betydning for næringsjegerne som undersøkes i oppgaven. Definisjonen inkluderer altså, i tillegg til sportsjaktelementet, også jakt og fangst for kjøtt og andre produkter som jakten gav. Her vil jeg også legge til at jakt med intensjon om salg av kjøtt og produkter inkluderes i oppgaven, da dette nok har vært en av flere motivasjonsfaktorer til særlig næringsjegere.

2.3.2 Vilt

Vilt er et annet viktig begrep i oppgaven. Begrepet brukes i dagens samfunn, men ble også benyttet på 1800-tallet, da gjerne som *vildt*. Begrepet er i dets hovedsakelige betydning relativt likt i dag som på andre halvdel av 1800-tallet. Likevel er det nødvendig med en klargjøring av hvordan begrepet er blitt brukt før, og hvordan det blir brukt i denne oppgaven. Dette gjør jeg for å opprette en generell forståelse av hva som omtales ved bruk av begrepet, og hva som ble omtalt da begrepet ble brukt av 1800-tallets aktører. La oss først se på den historiske betydning av begrepet.

Begrepet *vildt* brukes i relativt stort omfang på andre halvdel av 1800-tall. Jeg har imidlertid ikke funnet noen definisjon av begrepet før på 1930-tallet.⁹⁷ Tar man derimot en kikk på for

⁹⁶ MacKenzie 1988: 2.

⁹⁷ Det er ikke funnet noen definisjon av viltbegrepet før Aldo Leopold kom med sin definisjon av begrepet viltforvaltning i 1933, der begrepet vilt kun betegnet de jaktbare artene.

eksempel loven av 1845, får man raskt et inntrykk av hva som inkluderes i begrepet. I *Lov om Udrydding af Rovdyr og om Freding af andet Vildt*, betegner «andet Vildt» kun arter som vanligvis ble jaktet på.⁹⁸ Dette er det gjennomgående trekket ved begrepsbetydningen gjennom 1800-tallet. Det som ble betegnet ved bruk av begrepet, var kun ville dyr som ble jaktet på. Altså var *vilt* det samme som *jaktbart vilt*. Dette betyr at arter som vanligvis ikke ble jaktet på, og som ikke forekom i jaktlovgivning, ikke ble betegnet som vilt. Dette medfører at arter, som for eksempel huggorm og rotter, ikke inkluderes i bruken av begrepet, og begrepets betydning på 1800-tallet skiller seg dermed fra den mer moderne betydningen.

Viltloven av 1982 er den gjeldende viltloven i Norge, og begrepet vilt blir i denne lov omtalt og definert slik: «Med vilt menes i denne lov alle viltlevende landpattedyr og fugler, amfibier og krypdyr».⁹⁹ Dette er en «moderne» tilnærming til begrepet. Selv om dette er en historisk undersøkelse, vil det være mer hensiktsmessig å definere begrepet ved dets moderne tilnærming. Ved å definere dette begrepet slik, blir det plass til alle former for jakt på alle ulike arter. Ettersom det ble drevet jakt på flere forskjellige måter og på mange forskjellige arter, benyttes den moderne definisjonen fra viltloven i 1981. Slik blir ingen arter oversett, og man åpner muligheten for et mer helhetlig bilde.

⁹⁸ Richardsen 2012: 7.

⁹⁹ Viltloven 1981: §2.

Kapittel 3 – Et bakgrunnskapittel

For å gjøre overgangen fra innlednings- og teorikapittel – til kapitler som analyserer empiri i oppgaven smidigst mulig, ser jeg det som hensiktsmessig å innlemme et bakgrunnskapittel. Intensjonen bak et slikt kapittel er å gi en kort forklaring av de mye omtalte lovene av 1845, 1863 og 1899, samt gi en kort oversikt over den historiske utviklingen av jakt og jaktlovgivning i Norge. I tillegg er det ønskelig å sette den norske situasjonen inn i en bredere geografisk kontekst, da Norge skiller seg ut sammenlignet med andre land. Dette kapittelets intensjon er dermed *ikke* å gå i dybden på det ovennevnte, men å gi leseren oversikt og kunnskap som gjør det enklere å forstå analysekapitlene. Jeg vil først gå gjennom den historiske jaktlovgivningen i Norge, deretter gi en kort innføring i de viktigste elementene av jaktlovene fra 1845, 1863, og 1899. Til slutt vil Norges jaktlovgivning settes inn i en bredere geografisk kontekst.

3.1 Norges jaktlovgivning frem til 1845

Lovgivning som regulerte jakt og fangst har røtter tilbake til vikingtid i Norge, slik Sverre Østlie peker på i hans fremstilling *Jaktlovgivningen i Norge: fra de eldste tider og fram til 1899*.¹⁰⁰ Østlie viser her til Norges første skriftlige lover som regulerte jakt og fangst, som kom ved Gulatings- og Frostatingslovene på 1000- og 1100-tallet.¹⁰¹ Disse lovene hadde nok i tillegg lenge versert muntlig i det norske samfunnet. Den videre lovgivningen frem mot 1800-tallet bestod av landslovene i 1274, 1604 og 1687, i tillegg til noen forordninger og plakater på 1700-tallet.¹⁰² Derimot var lovgivningen i denne perioden for det meste fortsettelse av de eldste lovene, og det er særlig på 1800-tallet at lovgivningen rundt jakt og fangst intensiveres.¹⁰³

I tillegg til at lovgivningen intensiveres på 1800-tallet, ser det også ut til at lovgivningen blir mer slagkraftig. I *Morgenbladet* 13. juni 1845 kan vi lese: «..., og at bringe Orden i den hidtil aldeles lovløse Jagt her i Landet».¹⁰⁴ Det kan virke som at den eksisterende lovgivningen som fantes i Norge før 1845, ikke ble etterfulgt. Oppfatningen av en lovløs jakt vitner om at de få

¹⁰⁰ Østlie 1953.

¹⁰¹ Østlie 1953: 7.

¹⁰² Østlie 1953: 11–12, 16–18, 19–20, 21–42.

¹⁰³ Det skal sies at noen av plakatenes og forordningene på 1700-tallet kom med noen fredningsbestemmelser, for det meste på hjortevilt i Norge. I tillegg ble jakt på hjortevilt forbeholdt grunneier fra 1730. I 1818 kom lov som sa at grunneier hadde rett til elgjakt, men det var kun lov å felle én elg årlig, innenfor en begrenset tidsperiode av året. Også flere mindre jaktlover kom på 1800-tallet før 1845. Skavhaug 2005: 5.

¹⁰⁴ *Morgenbladet* 1845a: 2.

eksisterende lovene ikke oppfylte den intenderte virkningen. I samme avisartikkel finner vi også et historisk element, som viser til tidligere forsøk på jaktlovgivning. Artikkelforfatteren viser nemlig til forordninger fra 1730, som var såpass kontroversielle at de skapte store mengder klager fra «den norske Almue»,¹⁰⁵ og makthaverne så seg nødt til å oppheve disse forordningene igjen. Tidligere forsøk på omfattende og kontroversiell lovgivning var altså forsøkt, men møtte stor motstand fra store deler av befolkningen i Norge.

3.2 De viktigste trekk ved jaktlovene av 1845, 1863 og 1899

Jaktlovene av 1845, 1863 og 1899 nevnes ofte i denne oppgaven. Dette er fordi de er av stor viktighet for oppgavens tema, avgrensning og problemstilling. Nedenfor følger en kort gjennomgang av de viktigste elementene i hver av disse tre lovene. Innholdet holdes kort og konsist, ettersom selve lovtekstene og elementene i dem ikke er det som i hovedsak undersøkes i oppgaven. En slik kort gjennomgang av de viktigste elementene av hver lov, gir leseren innsikt i hva lovene representerte.

Lov om Udrydding af Rovdyr og om Freding af Andet Vildt vedtatt 4. august 1845 kan deles opp i to hovedpunkter. Karl Martin Richardsen sammenfatter loven slik:

Loven hadde to hovedpunkter. Det ene var fastsettelsen av årlige fredingstider for det vanligste matviltet, samt at beveren skulle fredes i 10 år. Det andre var innføringen av en skuddpremieordning, hvor målet var at bjørn, ulv, gaupe, jerv, havørn, kongeørn, hønsehauk og hubro skulle utryddes fra den norske naturen.¹⁰⁶

Rypen ble ikke fredet til tross for at den var et svært vanlig matvilt. Årsaken var en utbredt oppfatning om at rypebestanden i Norge var nesten uendelig. Det er også verdt å merke seg at grunneiere gradvis fikk utvidete jaktrettigheter. All jakt på hare i hjemmemarken¹⁰⁷ og jakt på bever tilfalt grunneier ved loven av 1845. Selve lovteksten hadde klare antroposentriske trekk og prinsipper. Matviltet ble fredet for at menneskene skulle kunne fortsette å jakte. Dette vitner også om en økende forståelse for samspillet i naturen, og behovet for viltforvaltning av artene som opplevde høyt jakttrykk. Det antroposentriske natursynet sees

¹⁰⁵ Morgenbladet 1845a: 2.

¹⁰⁶ Richardsen 2012: 7.

¹⁰⁷ Begrepet hjemmemarken er et diffust begrep som ble innført ved loven av 1845. Begrepet skapte flere ganger på andre halvdel av 1800-tallet konflikter og diskusjoner. Hjemmemarken skilte seg fra innmark ved at også hjemhagen ble inkludert. Jønsson 1999: 35.

også ved utryddelsesprosessen mot de norske rovdyrene, som skulle utryddes da de gjorde skade på husdyr og tok livet av det jaktbare matviltet for menneskene.

Lov om Udrydelse af Rovdyr og Fredning av Andet Vildt vedtatt 22. juni 1863 var på mange måter en fortsettelse og utvidelse av loven fra 1845. Fredningstidene ble utvidet og også rypen ble fredet nå. Grunneierens rettigheter ble også videre utvidet. Det ble nå slik at jakt i hjemmemarken kun var forbeholdt grunneieren, men dette gjaldt kun på dyr som hadde fredningstider i løpet av året, altså det vanlige matviltet. Det vil si at hare, hjortevilt og mye av fugleviltet i hjemmemarken var forbeholdt grunneier, men at arter som for eksempel rev og mår fremdeles var fritt å jakte på.¹⁰⁸

Lov angaaende Jagt og Fangst vedtatt 20. mai 1899 var revolusjonerende innen jaktlovgivningen i Norge. Det viktigste aspektet ved loven var grunneiers sterkt økte jaktrettighet. Grunneiers jaktrettigheter økte ved loven av 1845 og ved loven av 1863. Likevel ble loven av 1899 meget kontroversiell, da den gjorde et nytt og kraftig hopp i grunneiers jaktrettigheter. Etter innføringen av denne loven hadde norske grunneiere opparbeidet seg en hel del nye rettigheter. Grunneier hadde nå rett til all jakt med hund, foruten jakt på bjørn og ulv som fremdeles var fritt for alle. Grunneier var også eneberettiget til jakt på bever og hjortedyr uten hund, i tillegg til all jakt på viltslag i hjemmemarken som hadde fredningstider i løpet av året. All fangst tilfalt også grunneier etter loven av 1899.¹⁰⁹

Den norske allemannsretten hadde tidligere gitt alle i Norge relativt frie jaktmuligheter. Før 1899 hadde alle rett til å jakte ulv og bjørn, også med hund. Den kanskje viktigste rettigheten som forsvant ved innføringen av den nye loven, var retten til å jakte i utmark. Her kunne alle tidligere jakte i utmark uten hund, på alt vilt utenom bever og hjortevilt. Man hadde også hatt mulighet til å jakte i hjemmemark uten hund, på arter som ikke hadde fredningstider i løpet av året og på rovdyr.¹¹⁰ Jakt i allmenninger hadde også vært relativt fritt tidligere. All fangst av rovdyr i statsallmenning, og jakt på alt vilt utenom hjortevilt og bever i statsallmenning hadde vært fritt før loven av 1899. Det sees derfor en stor innskrenking av en tidligere relativt demokratisk jaktrett i Norge.¹¹¹

¹⁰⁸ Skavhaug 2005: 5.

¹⁰⁹ Skavhaug 2005: 5.

¹¹⁰ Slike arter som ikke var fredet, men som likevel var populært jaktvilt var typisk ender, gjess og andre fuglearter.

¹¹¹ Skavhaug 2005: 5–6.

3.3 Norges jaktlovgivning i en bredere geografisk kontekst

I brorparten av Norges historie har jakt vært en rettighet for hele folket. Helt fra de første kjente lovene som regulerte jakt og fangst, Gulatings- og Frostatingslovene, har det vært klart at jaktretten i Norge har vært relativt demokratisert.¹¹² Dette er noe som er særegent for Norge, og jakttilgangen i andre land har vært meget annerledes. I dette delkapittelet sees Norges demokratiserte jaktrettigheter opp mot hvilke rettigheter som forelå i andre europeiske land.

Norge har hatt en slags allemannsrett til jakt. Dette vil si at personer som ikke eide noen grunn, kunne jakte i andre grunneieres skog. Dette var ikke helt fritt, noen arter og noen jakttyper var forbeholdt grunneier. Situasjonen i andre europeiske land, særlig i sentral Europa, har vært annerledes.¹¹³ Dette gjelder etter Romerrikets fall, men særlig fra det 10. århundret. Før dette var jakt i sentrale og nordlige deler av Europa relativt fritt for både store og små jordeiere. Det skjer dog en endring når behovet for mer jordbruksareal førte til at tidligere skogsområder ble lagt under ploegen. Dette medførte mindre jaktareal, og jaktetterspørselen skjøt i været. Kongelige og aristokrati overtok etter dette det meste av jaktrettigheter i disse delene av Europa, særlig gjelder dette i Storbritannia, Frankrike, Tyskland og andre deler av Sentral-Europa.¹¹⁴ I nordlige områder skjedde denne utviklingen noe senere, der aristokratiet i Sverige overtok jaktrettigheter på storvilt i 1351 og i Danmark i 1537.¹¹⁵

I Sentral-Europa bestod disse aristokratiske og føydale jaktrettighetene i mange århundrer, i alle fall frem til 16/1700-tallet. Noen steder, som i Frankrike, helt frem til 1800-tallet da de føydale trekkene ble avløst ved revolusjonene i landet. Etter dette ble jakten derimot friere, og viltet skulle tilhøre folket.¹¹⁶ Man ser en overgang der jaktretten ble gradvis mer demokratisert i disse områdene. Dette er en interessant utvikling, ettersom det sees en

¹¹² Allerede i disse to lovtekstene vises den demokratiserende jaktretten i Norge. Selv om lovene viste at jordeiere skulle ha rett til jaktsteder, viste lovene også at blant annet all rovdrykjakt, også med hund, var fri for enhver på all jord og skog. I disse lovene ble også bjørnejakten sterkt vektlagt. Bjørn, som jo er rovdry, var fri for enhver å jakte på, men hiliggende bjørn var spesifisert ved andre regler. Det var nemlig slik at den som sirklet ut et bjørnehi vinterstid, hadde opparbeidet seg rettigheten til å jakte på denne hiliggende bjørnen. Bjørnen ble da ansett som privat eiendom for den som hadde sirklet ut hiet, og den som hadde sirklet hiet eide bjørnen uavhengig av hvem som eide jorden. Jønsson 1999: 30–31.

¹¹³ Finland og Sveits er to land som har klare likhetstrekk til Norges jaktlovgivning. Her har det også vært en større mulighet for folk flest til å bedrive jakt. Myrberget 1990: 10.

¹¹⁴ Cartmill 1995: 777.

¹¹⁵ Myrberget 1990: 10.

¹¹⁶ Myrberget 1990: 10.

motsatt tendens i Norge. I Norge hadde jaktrettighetene vært relativt frie helt frem til 17/1800-tall, men her ble rettighetene gradvis innskrenket, og dette kulminerte ved loven av 1899 som sterkt overførte jaktrettighetene til grunneieren. Det må likevel presiseres at jaktmulighetene i Norge også hadde vært gjeldende for personer uten eiendom, noe som var særegent for Norge. I Europa bestod den demokratiserende utviklingen i overgangen fra aristokrati til grunneiere.¹¹⁷

¹¹⁷ Myrberget 1990: 9–10.

Kapittel 4 - Næringsjegerne

4.1 Innledning

Holdningene som undersøkes i oppgaven er konsentrert rundt to forskjellige samfunnsgrupper i Norge, næringsjegere og sportsjegere. I kapittel 1 diskuterte jeg hva som kjennetegner disse to forskjellige jegertypene. Satt på spissen, kan vi si at næringsjegeren jaktet av *behov* og sportsjegeren for *rekreasjon*. Begrepene må ikke sees på som faste, ettersom det kan være flytende overganger mellom hva som kjennetegner disse jegertypene. Jeg ønsker ikke å sette begrepene i faste båser, men begrepene er innført som samlebegrep for å kunne sortere og klassifisere norske jegere på andre halvdel av 1800-tallet. Det er nemlig meget sannsynlig at personer som klassifiseres som næringsjegere, og dermed jaktet mest av behov, også brukte jakten som rekreasjon og avkobling fra de daglige arbeidsoppgavene. Jeg ser det likevel som nødvendig med to slike samlende begrep, som skal hjelpe til med å kategorisere forskjellene i holdninger til jakt i perioden som undersøkes.

Kapittelet starter ved at det gjennomføres en litt mer utførlig gjennomgang av hvem næringsjegerne var og hva som kjennetegner en næringsjeger i denne oppgaven. Deretter følger kapittelets hoveddel, der jeg undersøker de norske næringsjegerne og deres holdninger til jakt og fangst i perioden 1845-1899. Jeg vil også diskutere næringsjegernes uttrykte natursyn, og hvordan deres natursyn kan ha skapt reaksjoner mot de ulike jaktlovene i perioden.

4.1.1 Forskjellige typer av næringsjegere

Før vi beveger oss videre inn på ulike holdninger denne samfunnsgruppen i Norge hadde, ønsker jeg å utbrodere litt videre om hva som kjennetegnet en typisk næringsjeger.¹¹⁸ Jeg mener dette vil gjøre det lettere for deg som leser å forstå både jegertypene jeg forholder meg til, og forskjellene mellom dem, men også for å forstå bakgrunnen for deres tanker og meninger rundt jakt og lovgivning. For å forstå deres holdninger og tanker, mener jeg at man også må danne seg et bilde av hvem de var, og hvilken kontekst disse personene levde i.

¹¹⁸ Her er ikke intensjonen å dra næringsjeger-begrepet helt ned på individnivå. Det finnes ikke et stort kildemateriale som kan belyse næringsjegere på individnivå, så vidt meg bekjent. I tillegg er det ikke her hovedvekten skal ligge i kapittelet. Gjennomgangen av hva en typisk næringsjeger var, er kun ment for å bedre danne seg et bilde av næringsjegeren som jegertype, og blir dermed av litt generaliserende sort. Denne delen er dermed ment som en hjelp til å bedre forstå hvilken aktørgruppe vi omtaler med næringsjeger-begrepet.

Hva kjennetegnet så en typisk næringsjeger på andre halvdel av det 19. århundret? Jo, som tidligere nevnt var dette en person som jaktet av behov. Akkurat denne inndelingen kan derimot ramme ganske bredt, og mange personer kan falle inn under denne «paraplyen». Det fantes nemlig flere ulike typer av jegere, alle med ulike utgangspunkt. Felles for dem var likevel at de kunne kategoriseres som næringsjegere. Et første aspekt er det geografiske. Livet til en liten husmannsfamilie øverst i Gudbrandsdalen, kunne nok skille seg ganske kraftig fra en småbruksfamilie ved Mandals skjærgård. Kanskje var jakten likevel av like stor betydning for dem begge? Kanskje har storfugljakt i Gudbrandsdalen og sjøfugljakt på Sørlandet hatt stor betydning for slike familier, der jakten var en viktig ekstraressurs i en ellers vanskelig situasjon. Slik sett tilhører begge familiene under næringsjeger-begrepet, til tross for svært ulike boforhold.

Variierende bosituasjon og geografisk plassering er en ting. Et annet element er hvordan hverdagen for næringsjegerne utspilte seg. De som omtales som næringsjegere i denne oppgaven, har tilhørt en gruppe mennesker med knapphet på ressurser. Disse kan ha livnært seg av å dyrke på små jordlapper kombinert med noen tilleggsnæringer. Herunder inkluderes jakt, men også fiske, håndarbeid og skogsarbeid kan inkluderes her. Dette har nok vært normalen. Et kompliserende element er fortellinger om «jegerlegender», der kanskje Jo Gjende står igjen som den mest kjente. Gjende er mest kjent som en utmerket reinsdyrjeger som levde på midten av 1800-tallet. Han kom fra fattige kår og kunne dermed passe inn som næringsjeger. Han levde av det jakten ga ham, samtidig skjøt han nesten utelukkende de største reinsbukkene.¹¹⁹ Dette siste poenget, er et tydelig kjennetegn på hva en typisk sportsjeger ville gjort. Gjende ble etter hvert også god venn med Jacob B. Barth, en av Norges fremste sportsjegere. Faktisk var det flere sportsjegere som anså Gjende som et ideal, et slags forbilde de forsøkte å kopiere.¹²⁰ Det hele koker ned til at Gjende hadde klare trekk av det jeg i oppgaven kategoriserer som næringsjegere og sportsjegere, som viser at det er flytende overganger mellom disse grupperingene. Med dette er det ment å belyse at det nok ikke alltid fantes noen skarpe skiller mellom, hva jeg i oppgaven, refererer til som næringsjegere og sportsjegere, men at det forekom flytende overganger mellom disse grupperingene.

¹¹⁹ Steen 1959: 87–95.

¹²⁰ Jønsson 1999: 21.

Jeg må også presisere at det ikke kun fantes næringsjegere på landsbygd og i rurale strøk. Også urbane næringsjegere forekom, der jegere bosatt i byer og urbane strøk oppsøkte skogsområder for å jakte. Oftest var dette de nærmeste skogene rundt byene, men etter hvert som infrastrukturen ble bedre i landet, økte også mulighetene for å gjennomføre lengre jaktreiser på kun få dager. Denne gruppen av urbane jegere ble faktisk ofte referert til som «byjegere».¹²¹ Dette medfører at jegere som var bosatt i byene, og som gikk på jakt i byens omkringliggende skoger, også kan medregnes i gruppen av næringsjegere.

Jeg vil ikke utbrodere noe særlig videre om flere aspekter ved næringsjegerens liv og situasjon, men jeg vil kort også nevne det økonomiske, selv om dette nok er ganske selvforklarende. Stort sett har nok denne jegergruppen tilhørt en fattigere del av Norges befolkning, og ikke hatt store ressurser. Om jakten så var avgjørende for overlevelse gjennom året, eller om det bidro som en hyggelig ekstra inntekt vites ikke. Det har nok også vært ulik forvaltning av ressursene som jakten gav. Noen benyttet seg av ressursene selv som mat, der andre i hovedsak solgte disse ressursene. Særlig fuglevilt i Norge utgjorde en betydelig del av pengeøkonomien for det jeg i oppgaven omtaler som næringsjegere i Norge.¹²² Desto mer det dykkes ned i hva en næringsjeger var, desto mer komplekst blir bildet av allmennheten.

Jeg har her forsøkt å vise at grupperingen av næringsjegere, som jeg har foretatt meg i denne oppgaven, ikke er en enkelt enhet. Norges befolkning var mangfoldig, og særlig den tiltenkte grupperingen av næringsjegere. Det er en bred vifte av befolkningen og den omfatter mye av allmennheten i Norge. Det er som tidligere skrevet ikke et hovedmål å finne ut hvem disse jegerne var, men mer generelt hele denne jeger typens holdninger til jakt og fangst. Jeg avslutter dermed denne delen av kapittelet, og går over til holdningsspørsmålet.

¹²¹ Samlebetegnelsen «byjegere» utviklet seg utover i perioden til å bli litt diffus. Som Jønsson peker på ble opprinnelig sportsjegerne, blant bønder vel og merke, ansett og betegnet som «byjegere». Det utviklet seg derimot en klasseforskjell mot slutten av århundret blant urbane jegere, der det blant annet rundt loven av 1899 utviklet seg steile fronter mellom byjegere fra lavere og høyere sjikt i byene. Jønsson 1999: 21.

¹²² Richardsen 2012: 55–56, 63.

4.2 Næringsjegere og deres holdninger til jakt og fangst – hvordan kommer dette til syne i aviser i perioden 1845-1899?

Vi beveger oss over til hovedspørsmålet i denne delen av oppgaven – nemlig hvilke gjeldende holdninger til jakt som fantes hos gruppen av næringsjegere i perioden 1845-1899. I denne delen av oppgaven har jeg undersøkt digitalisert avismateriale fra 1845-1899. Dette historiske materialet har vist seg rikt og i mange tilfeller egnet til å vise næringsjegeres holdninger til jakt og motstand mot jaktlover som kom i perioden.¹²³ Derfor er hoveddelen av innholdet i dette kapittelet basert på digitalisert avismateriale.¹²⁴ Metodisk tar jeg for meg perioden 1845-1899 kronologisk, og jeg vektlegger sterkest resultater i tidsmessig nærhet til de tre lovene, men innslag mellom jaktlovene forekommer også. Den kronologiske tilnærmingen har i mine øyne vært ryddigst, og det gir en god mulighet til å vise utvikling gjennom perioden som undersøkes.

En stor del av det som er funnet som relevant for oppgaven i digitaliserte aviser, dreier seg om ulike reaksjoner fra allmennheten mot nye jaktlover i perioden 1845-1899. På bakgrunn av dette sees denne kildetypen skikket til å belyse holdninger hos næringsjegere gjennom deres reaksjoner. Reaksjonene er ofte sendt inn til avisene som leserinnlegg, særlig mot slutten av århundret. Innleggene er ofte anonyme, men de kan også være underskrevet av individer, grupper og lag. Omfanget av reaksjoner som er funnet i digitaliserte aviser er lite i starten av perioden, men øker jevnt gjennom århundret, og det er klart flest slike reaksjoner i forbindelse med jaktloven av 1899. Dermed vil denne loven også få størst oppmerksomhet. Vi går likevel kronologisk til verks, og tar for oss reaksjoner i første del av perioden først.

4.2.1 Loven av 1845

Vi starter denne delen med en undersøkelse av reaksjoner som kom i aviser i årstallene rundt jaktlovene. Det er lagt mest vekt på funn som er gjort i forbindelse med lovene fra 1845, 1863 og 1899. I årene før og etter 1845 finnes det flere artikler i avisene som omhandler jaktloven. Tendensen er at innholdet i artiklene i hovedsak dreier seg om

¹²³ Jeg har undersøkt andre typer av historisk materiale, uten å finne materiale som i nevneverdig grad kan gi svar på næringsjegeres holdninger ovenfor jakt. Det finnes ikke noe utbredt biografisk materiale, slik det gjør for gruppen av sportsjegere. Arkivmateriale som viser utbredelse av lovbrudd kan vise om lovene ble overholdt, og dermed gi et bilde på næringsjegeres lovlidighet. Likevel er det særlig i avisene at direkte reaksjoner mot lovgivningen sees klarest.

¹²⁴ Dette er også et materiale som synes å ha opptatt få andre norske historikere. Verken Karl Martin Richardsen eller Alf-Petter Jønsson har benyttet dette materialet i noen nevneverdig grad, i deres masteroppgaver om henholdsvis jaktloven av 1845 og jaktloven av 1899.

referater fra Stortinget, der forhandlinger rundt loven, endringsforslag og lovforslag gjengis. Selv om dette også er et viktig historisk materiale, fungerer dette ikke like godt som kilde til å beskrive næringsjegerens holdninger ovenfor jakten. Det er særlig næringsjegerens reaksjoner på jaktlovene, som best kan vise deres jaktholdninger. Det store bildet er at slike reaksjoner har vært svært vanskelig å oppdrive rundt loven av 1845, men at slike reaksjoner forekommer mye hyppigere mot slutten av 1800-tallet.

Det finnes noen eksempler på «indirekte» reaksjoner, som snart skal drøftes. Før dette blir gjort, kan det være verdt å reflektere over årsaken til at det finnes så få funn av reaksjoner på loven av 1845. Et element som må tas opp her er avisenes distribusjon i Norge.¹²⁵

Tilgangen til aviser for folk flest, og den generelle distribusjonen av avisene kom ikke før senere på 1800-tallet. Rundt 1845 var det et fåtall av norske familier som jevnlig hadde avistilgang, og blant allmennheten var avistilgangen lav.¹²⁶ Følgelig er det derfor kanskje forståelig at ikke reaksjoner fra næringsjegere, en mindre ressurssterk del av Norges befolkning, er særlig utbredt i avisene. Reaksjoner fra næringsjegere ville nok nådd frem til mange av de «riktige» aktørene allerede rundt 1850, da makthaverne leste slike aviser. Det er nok likevel slik at avisene som en slik kanal for å vise reaksjoner ikke virket like naturlig å benytte seg av, da næringsjegere ikke selv hadde ressurser nok til å holde faste aviser. Dette endret seg utover i perioden, og omtrent fra 1860-årene spredte avisene seg til hele Norge, både geografisk og sosialt.¹²⁷

Jeg har ikke gjort funn av direkte reaksjoner på jaktloven i norske aviser rundt 1845.

Imidlertid har jeg funnet noen mer indirekte reaksjoner i arbeidet med dette historiske materialet. Med dette menes omtale av reaksjonære eller misfornøyde personer. Disse personene er i materialet kun omtalt som «bønder» eller «allmuen», men det er rimelig å anta at disse ville falt inn under kategorien av næringsjegere. Et eksempel finner vi i *Morgenbladet* fra 11. november 1848:

Det er bekjendt nok, at den nye Jagtlov, der sigtede til at afhjælpe de store Onder, der vare forarsagede ved den Maade, hvorpaa Jagten hertillands blev dreven, ikke paa meget nær har kunnet opfylde sin Hensigt, fordi

¹²⁵ Dette ble også nevnt i innledningen, under gjennomgangen av kildematerialet, men belyses litt videre her.

¹²⁶ Ottosen et al. refererer til en undersøkelse gjort av Eilert Sundt rundt midten av 1800-tallet. Sundt fant her at det i en gjennomsnittlig arbeiderfamilie i Kristiania, ikke fantes mer enn et par bøker og kanskje en avis. Forfatterne viser til at det først var fra 1860 og fremover at avisene virkelig ble distribuert til større deler av den norske befolkningen. Ottosen et al. 2012: 43–45.

¹²⁷ Ottosen et al. 2012: 45.

Allmuen ikke vil erkjende, at Loven i Grunden sigter til dens eget Vel, men anseer den for et Skammeligt Indgreb i deres Frihed.¹²⁸

Sitatet ovenfor ble gitt ut tre år etter innføringen av 1845 loven, og er mest sannsynlig ikke skrevet av en næringsjeger.¹²⁹ Forfatteren av sitatet mener her å vise til at jaktloven av 1845, som blant annet var en fredningslov som skulle frede noen norske arter, ikke ble etterfulgt. Forfatteren viser til at det har vært drevet en rovdrift på de norske jaktressursene, men at loven som skulle regulere jakten ikke fungerer fordi «allmuen» ikke følger loven. Det vises til at «allmuen» ikke forstår lovens hensikt, men kun ser innføringen av loven som et angrep på deres jaktrett i Norge.

Interessant å drøfte videre i denne sammenheng er nettopp «allmuens» følelse av en frihetsberøvelse allerede i 1845. Reaksjonene som verserer i ulike aviser rundt innføringen av loven i 1899, gjelder privatiseringen av jakten i Norge. Loven av 1899 øker grunneieres råderett over jakten betydelig. Derfor er brorparten av reaksjonene bygget på næringsjegeres frustrasjon over å ha mistet tilgang til jaktområder, og dermed også deler av sitt næringsgrunnlag.¹³⁰ Ved loven av 1845 sees en lignende type frustrasjon, men denne bunner i innskrenking av jaktretten på grunn av fredningstider, og ikke på grunn av spørsmål om rett til jakt på ulike eiendommer. Dette er altså en temporal eller tidsmessig innskrenkning, der arter ble fredet til ulike tider av året. Det sees altså en tendens til at næringsjegere allerede fra 1845, og gjennom perioden, har opplevd en frustrasjon over at jaktrettighetene svinner hen.

Videre finnes det flere eksempler på at jaktloven av 1845 ikke alltid ble etterfulgt, og det er slike indirekte og litt skjulte reaksjoner som finnes rundt loven av 1845. Det er altså ikke funnet direkte reaksjoner som er forfattet av næringsjegere, og distribuert i avisene. Reaksjonene som forekommer er i form av manglende lovlidighet, der loven fra 1845 tydelig ikke ble overholdt. Det finnes eksempler på slike situasjoner i avisene. Den 5. juni 1849 kan vi i *Christiania-Posten* lese at fire personer ble bøtelagt for å ha forbrutt jaktloven av 1845.¹³¹

¹²⁸ Morgenbladet 1848: 2.

¹²⁹ Jeg har ikke funnet noe som peker mot at artikkelen er skrevet av en person som ansees som næringsjeger. Forfatteren av avisartikkelen fremstår derimot som en kulturelt opplyst person. Personen omtaler også «de andre» som «allmuen», og anser seg selv dermed som tilhenger av en annen sosial gruppe.

¹³⁰ Dette gjelder næringsjegere som i hovedsak var uten eiendom, hadde liten eiendom, eller som på et annet vis mistet muligheten til å jakte i skoger som var eid av andre.

¹³¹ Christiania-Posten 1849: 3.

Professor og forfatter av lovforslaget i forkant av 1845-loven, H. Rasch, var faktisk nok så sikker på at jaktloven fra 1845, i mange tilfeller ikke ble overholdt.¹³² I dette øyemed er det interessant å drøfte betydningen av denne ulovlige jakten.

For hvorfor ble ikke loven fulgt? Dette er et spørsmål som kan ha flere svar. Det første, og mest rimelige svaret, er fordi man var i ressurnød. Man kan ha vært nødt til å bryte loven for å skaffe seg ressurser, enten som mat eller ved salg og inntekt av penger. Dette kan ha vært tilfellet for flere næringsjegere rundt 1850, og fredningstidene som satte en stopper for jakt i noen av årets måneder, kan ha vært utslaget som gjorde at den årlige økonomien ikke gikk rundt. Ergo, var man kanskje nødt til å jakte i fredningstiden og dermed bryte loven. I noen tilfeller kan dette alene ha vært årsak til ulovlig jakt. Det finnes derimot et annet aspekt som også kan gi en forklaring på den ulovlige jakten. I introduksjonen til antologien *Skogsliv: kulturelle prosesser i nordiske skogsbygder* skriver Ingar Kaldal: «Tyvjakt kunne også være en måte å markere frihet og selvstendighet på overfor grunneiere og myndigheter».¹³³ Nettopp dette kan ha vært tilfellet for næringsjegere som brøt loven i etterkant av 1845, men også videre gjennom perioden. Det hadde opparbeidet seg en tradisjon gjennom mange generasjoner, om at det meste av jakten skulle være fri for alle innbyggere i Norges land. Man kjente nettopp derfor på en slags tilhørighet til skogen og til jakten som bedrift og næringsvei. Derfor kan det ha kjentes tungt og urettferdig at næringen var kommet under strengere reglement som satte strenge tidsfrister for når det var tillatt å jakte i skogen.¹³⁴

Kaldal skriver videre om hva ressurser er, og hva det vil si å tilegne seg noe. Det kan dras likhetstrekk mellom antologiens og min egen undersøkelses ambisjoner. Begge er ute etter å finne kulturelle mønstre. I Kaldals introduksjonskapittel legger han vekt på begrepet *ressurs*. Ressursbegrepet må ikke begrenses, skriver Kaldal, til kun å omhandle de materielle ressursene, men han fastslår blant annet viktigheten av ressurser som kunnskaper, ferdigheter og samhold.¹³⁵ Samhold, tilhørighet og tradisjon hos norske næringsjegere er nettopp også en ressurs, der jakten og det å oppholde seg i skogen har vært en ressurs for norske næringsjegere, og noe som har vært med på å skape en *kulturell tilhørighet* til skogen

¹³² Andersen & Sjøilen 2019: 131.

¹³³ Kaldal 2000: 19.

¹³⁴ Med loven av 1899 ble dette videreutviklet til å ikke bare sette klare frister for når man kunne jakte, men altså også klare regler for *hvem* som hadde tilgang til å jakte. Derfor skapte nok kanskje denne loven enda mer reaksjoner blant befolkningen, som nå mistet en urgammel jaktrett.

¹³⁵ Kaldal 2000: 17.

og naturen. Det skapes tette bånd mellom menneske og natur, og dermed kan jaktloven av 1845 ha redusert muligheten for et slikt forhold, og dermed skapt slike reaksjoner som gjør seg gjeldende ved overtredelser av jaktloven.

Overtredelser av jaktloven kan også fortelle om jegernes natursyn, og mangelen på forståelse av viltbestanders utvikling i naturen. La oss se nærmere på næringsjegeres behandling av fredningsparagrafene i jaktloven, og særlig den som fredet fuglevilt i Norge. Fugleviltet var spesielt viktig for den norske allmennheten. Jakt og fangst av rype, orrfugl og storfugl gav norske næringsjegere store årlige ressurser.¹³⁶ Det var særlig to årsaker til at fugleviltet var viktig blant næringsjegere. For det første var dette viltet ettertraktet i urbane områder, både i norske byer, men også som eksportvare utenlands.¹³⁷ Fugleviltet var derfor lett omsettelig. For det andre var dette viltet mindre tidkrevende å jakte på, ettersom det i hovedsak ble fanget i snarer og ikke skutt. Ny infrastruktur og nye transportmuligheter med jernbane og dampmaskin, gjorde det lønnsomt for næringsjegere å levere fuglevilt til markedene i byene.¹³⁸

Slike gode jaktforhold resulterte i en intens jaktføring, og en sterk nedgang i antall vilt var uunngåelig. Dette er bakgrunnen for fredningsbestemmelsene som ble innført ved loven av 1845. Den alvorlige situasjonen sees tydelig i *Morgenbladet* 10. februar 1845: Dersom jakten «paa samme Viis som hidtil fremtures, ville idetmindste de saakaldte Størfugle (Tiur og Røi) samt Aarfugle inden fortere Tid, end man vil tro, sjeldnere antræffes i vore Skove, end Ulve og andre Rovdyr».¹³⁹ Innlegget viser den alvorlige situasjonen man sto ovenfor. Fugleviltet i de norske skogene var sterkt truet. Noe måtte gjøres, og fredningsbestemmelsene som ble vedtatt i 1845 var sårt tiltrengt i arbeidet med å redde fugleviltbestandene.

Ettersom fugleviltet utgjorde en så viktig ressurs for allmennheten i Norge, sees det som påfallende at det nettopp er allmennheten som reagerer på en lov som er tiltenkt å redde bestandene fra utryddelse. Når næringsjegere bryter en lov som er tiltenkt å frede det viktige fugleviltet, er det interessant å se nærmere på bakgrunnen for dette. Kan årsaken trekkes i retning av hvilket natursyn næringsjegere hadde? I min diskusjon av natursyn i

¹³⁶ Richardsen 2012: 55–56.

¹³⁷ Sjøilen 1995: 17.

¹³⁸ Barnard, som var utenlandsk sportsjeger og god venn av H. Rasch, pekte også på nedgangen av vilt i landet som resultat av ny infrastruktur. Barnard 1864: 159–160.

¹³⁹ *Morgenbladet* 1845b: 2.

kapittel 2, skrev jeg at natursyn er et historisk betinget og kulturelt fenomen. Natursynet er formet gjennom et kulturmessig arvegods, og er sterkt nedfelt i den gjeldende praksis i en kultur.¹⁴⁰ Dette arvede natursynet og de gjeldende holdningene til jakten, kan ha gjort det vanskelig å omstille praksisen, som var nødvendig med innføringen av en ny lov som regulerte tidspunktene for jakten. Næringsjegeres manglende tegn til bærekraftig beskatning av viktige arter for dem, kan også være et tegn på manglende økologisk forståelse, og også et antroposentrisk natursyn, der naturen er sett på som en ressurs skapt for menneskene. Det kan derfor også argumenteres for at næringsjegeres natursyn har vært sterkt preget av økonomi. Skogens viltbestander og naturen generelt ble sett på som en økonomisk ressurs, og innskrenkninger til denne ressursen ble dårlig mottatt. Det må presiseres at norske næringsjegere i Norge på 1800-tallet var en flerfoldig del av den norske befolkning. Kan vi likevel tale om et gjeldende natursyn som dekker denne brede viften av befolkningen? Sannsynligvis ikke. Det vi kan vise til, er hvilket natursyn *deler* av denne gruppen av den norske befolkning kan ha hatt. Jeg viser da til disse reaksjonære personene, som ikke fulgte lovgivningen som var gitt. Det er grunnlag for å argumentere for deres natursyn som svært økonomisk og antroposentrisk, men også konservativt. Norske næringsjegere som del av den norske allmennheten har hatt vanskeligere for å omstille gammel praksis.

4.2.2 Loven av 1863

Det var som jeg påpekte i forrige kapittel ikke noe fundamentalt nytt ved loven som ble vedtatt 22. juni 1863. Det var på mange måter en fortsettelse av loven fra 1845, med noen revideringer. Det sees heller ingen forekomst av spesifikke reaksjoner til denne jaktloven i norske aviser. Dette henger kanskje nettopp sammen med at loven ikke innførte så mye nytt, men kun reviderte noen elementer fra loven av 1845. Der det enda ikke dukker opp spesifikke reaksjoner fra næringsjegere mot jaktlovgivningen, ser det ut som de indirekte reaksjonene fremdeles er utbredt i Norge rundt 1860.

Den utbredte ulovlige jakten ser ut til å ha fortsatt i perioden fra 1845-1863. I *Christiania Intelligentssedler* 19. juli 1862 kan vi lese følgende: «Der er neppe mange Lovbestemmelser, der så lidt er trængt ind i den almindelige Bevidsthed og selv af dem, der tilfulde kjende

¹⁴⁰ Setten 2002: 6.

dem, saa lidet respekteres som Jagtlovens». ¹⁴¹ Det kan virke som at jaktlovgivningen i Norge ikke helt oppnådde hensikten den var tiltenkt, og at tidligere jaktpraksiser ikke så lett lot seg endre.

En mulig årsak til den utbredte ulovlige jakten i Norge kan vi finne i *Christiania Dagblad* 18. desember 1863, altså noen måneder etter innføringen av den nye jaktloven som kom 22. april. Innsenderen av avisinnlegget mener at årsaken til den ulovlige jakten i Norge, kan forklares ved å se på aktørene som skulle håndheve jaktlovene i landet, som var fogd og lensmenn. Innsenderen mener at disse verken har tid eller kapasitet til å oppholde seg store deler av tiden i skogen som jaktkontrollører, og ser heller en mulighet for at forstmenn, ¹⁴² som allerede oppholdt seg i skogen, skulle kunne overta som håndhevere av jaktlovene. ¹⁴³ Implisitt forstår vi at problemene med ulovlig jakt enda i stor grad var et utstrakt problem i de norske skogene.

Det er utfordrende å fastsette noen årsak for denne «ulydigheten», der man ikke fulgte lovene som jo var tiltenkt å gjøre viltforvaltningen i landet bedre. Dette kan ha flere årsaker. En av årsakene har jeg tidligere nevnt, der natursyn og manglende forståelse for økologiske prosesser i naturen kan være en forklaring. Det er verdt å reflektere litt på en annen mulig årsak, som bygger på forholdet mellom allmennheten og offentligheten. Jeg viste tidligere i kapittelet til Kaldals utsagn om at ulovlig jakt ble utført av allmennheten som et ledd for å markere selvstendighet og for å vise motstand. Kan det også tenkes at lensmenn og andre offentlige tjenestemenn som skulle håndheve jaktlovgivningen, selv hadde noe skyld i den manglende lovligheten? En innsender i *Arbeider-Foreningernes Blad* i 1849 viser omtale av en relativt umoralsk politimann:

For nogen Tid siden blev jeg betydet, at jeg var en Mand, der ikke viste Politiet den tilbørlige Respekt. Dette forundrede mig meget at høre, da jeg ikke er mig bevidst nogensinde at have givet Politiet nogen Skole, uden een Gang da en Politibetjent S – vilde forføre mig til i ulovlig Tid at gaa paa Jagt efter Tiur, for siden at angive mig, og derved tjene sig en Dalers Penge. Han havde idetmindste før spillet en Mand dette Puds. Naar en Politibetjent er saa slet, da er det ikke at undres over, at Folk ikke har den tilbørlige Respekt for ham. ¹⁴⁴

¹⁴¹ Christiania Intelligentsedler 1862: 3.

¹⁴² En forstmann var utdannet innen skogdrift og arbeidet med forvaltning av skogen, og oppholdt seg dermed i jaktterrengene.

¹⁴³ Christiania Dagblad 1863: 2.

¹⁴⁴ Arbeidernes-Foreningernes Blad 1849: 2.

Høyst sannsynlig var dette enkeltstående eller sporadiske hendelser. I områder der håndheverne opererte med slike metoder, må dette uansett ha hatt meget uheldige konsekvenser for forholdet og tillitten mellom jeger og håndhever. Verst gikk det imidlertid kanskje utover viltet som av lov nettopp skulle vernes i sårbare perioder. Dette sier også noe om natursynet til denne politibetjenten, som verdsatte økonomisk vinning over viltforvaltning. Dersom politibetjenter ikke var redelige og respekterte lovgivning, kan det naturlig tenkes at allmennheten heller ikke hadde noen interesse av å gjøre dette. Offentlige tjenestepersoner som lensmenn og fogd hadde autoritet og respekt, og deres handlinger må også ha virket som retningslinjer som allmenheten forholdt seg til. Hvis det fantes slike umoralske offentlige tjenestemenn i en større utstrekning, kan dette ha virket ødeleggende for forvaltningen av de norske viltartene, og også for utviklingen av en større økologisk forståelse blant Norges befolkning.

Jeg vil gjerne legge til et annet eksempel fra *Moss Tilskuer* fra 22. desember 1860, altså nesten tre år før jaktloven av 1863. Det er her trykket en advarsel utsendt av en N. Fredrichsen: «Herved advares Alle og Enhver mod at begaa Skovtyverie, eller at bruge Ild, eller drive Jagt på min eiende Ø Kollen».¹⁴⁵ Hvorvidt dette er en forebyggende advarsel eller et resultat av erfaringer med ulovlig jakt vites ikke sikkert, men jeg tolker dette som at Fredrichsen tidligere har hatt problemer med tyvjakt på hans eiendom på Larkollen. Advarselen viser også til at overtredere vil bli straffet etter loven, altså da 1845-loven.¹⁴⁶ Til et senere arbeid, hadde det vært svært interessant å undersøke kilder som kunne fortalt noe om omfanget av jaktlovbrudd i hele eller deler av Norge, og hvorvidt bøtesatsene ble overholdt. Av praktiske hensyn er ikke dette gjennomførbart i denne oppgaven. I samme avis som ovenfor finner vi nemlig fra 28. januar 1865 en reaksjon på en sterkt formildet straff, der noen ulovlig hadde tatt livet av en elg i Råde. Etter loven av 1863 var bøtene for ulovlig elgjakt skyhøye, hele 60 spesidaler, som tilsvarer nærmere 20 000 kroner i dag.¹⁴⁷ Man kan forstå reaksjonen til innsender i avisen når lovbrysterne bare ble straffet med «nogle Dages

¹⁴⁵ Fredrichsen 1860: 2.

¹⁴⁶ Fredrichsen 1860: 2.

¹⁴⁷ Det er her brukt Norges Bank sin priskalkulator som viser pengenes verdiutvikling over tid. Norges Bank 2023.

Vand og Brød».¹⁴⁸ Vi ser her enda en mulig årsak til at den ulovlige jakten ikke opphørte, dersom bøtesatsene og straffene for overtredelser og ulovlig jakt ikke ble etterfulgt.

Det viser seg at innsendte bidrag i form av reaksjoner mot jaktloven av 1863, det jeg kaller spesifikke reaksjoner, har vært vanskelig å oppdrive i norske aviser. Mine søk har ikke avdekket noen spesifikke reaksjoner i aviser i årene rundt 1845 og 1863. Reaksjonene som finnes er i form av omtaler av ulovlig jakt, som jeg tolker som en type reaksjon på disse lovene som kom. Om årsaken til at man jaktet ulovlig var på grunn av ressursmangel, for å vise motstand, fordi alle andre gjorde det eller fordi det var mangel på konsekvenser, vites ikke sikkert. I mange tilfeller kan det nok ha vært en kombinasjon av alle disse, og dette sier også noe om natursynet til næringsjegerne. Det vi med relativt stor sikkerhet kan antyde, er at det foregikk mye ulovlig jakt i landet. Det viser oss at et antroposentrisk natursyn fremdeles var gjeldende, der naturen og artene skulle utnyttes, uansett om det var ulovlig eller om det skadet viltbestandene. Jeg vil nå ta for meg loven av 1899, der det finnes flere håndfaste og spesifikke reaksjoner.

4.2.3 Loven av 1899

Det finnes flest reaksjoner i avisene rundt loven av 1899, og ved denne loven finner vi også spesifikke reaksjoner i form av innsendte bidrag til avisene. De fleste av disse reaksjonene, går på misnøye ved innføringen av en jaktlov som skal innskrenke jaktrettighetene i Norge. Fra næringsjegeres ståsted kunne privatiseringen av jakten, i mange tilfeller, føre til at man mistet en betydelig del av de årlige husholdsressursene sine. Reaksjonene som kommer består derfor i hovedsak av misnøye mot at makthaverne i landet skulle fjerne en urgammel jaktrett, og i stedet innføre grunneiers enerett til mye av jakten i Norge.

I arbeidet med reaksjoner i digitalisert avismateriale rundt loven av 1899, kom jeg over en reaksjon i form av et kunstnerisk innlegg. Jeg synes at dette innlegget godt viser en ekte næringsjegers verdier og natursyn, og at det derfor er et hensiktsmessig sted å starte denne delen. Dette kunstneriske bidraget er i diktform, og det synes å vise både en næringsjegers natursyn, men også jegerens holdninger til ny jaktlov. Diktet ble trykket i *Agderposten* den

¹⁴⁸ Moss Tilskuer 1865: 3.

18. november 1898, og kom som en reaksjon på lovforslaget og stortingsforhandlingene som verserte i avisene i perioden.¹⁴⁹ Diktet i sin helhet siteres her:

Fri jagt?

Den norske Mand er vel frank og fri,
Hvor han færdes i Skog og ved Strand.
Med Bøssen i Haand op i Fjeld og Li.
«Det er vort dette prægtige Land».

Vær ikke saa sikker, du gamle Kar.
Du har stolet paa Smaakaarsfolks Ret.
De tænker ei slig, de som Magten har;
Og de laver en Lov saa let.

Og Jagten er herlig og Vidden stor,
Og Glædens Drik er så sund.
Og saa hjem med en Ret for det fattige Bord;
«Det var kanske den bedste Stund».

Men naar de faar ordnet det, som de vil,
Da hænger de Riflen hen.
Vogt dig for at lytte til Tiurens Spil,
Og gaa ei i skogen igjen.

Gamlingen henter en sparet Skjærv:
«Du maa faa dig en Rifle fin
Der er Skiver paa Banen, i Skogen er Jærv,
Og kommer der Ufred, du faar vel et Hverv.
Jeg er gammel, og Turen er din».

Sligt passer for Folk i Velstands Kaar;
Du kunde blot Lovbryder bli.
Men aabner du Grinden, da kanske du faar
En Slant, naar de kjører forbi.¹⁵⁰

Dette diktet inneholder flere av elementene som ansees som essensielle i oppgavens problemstilling, og det er et hensiktsmessig sted å starte.¹⁵¹ Diktets forfatter er ukjent, men personen omtaler seg selv som «Fattig Jæger», og må på bakgrunn av dette kunne omtales som næringsjeger. Hans tanker og meninger vedrørende jakt og lovgivning sees klart i diktets ulike vers. La oss gå litt dypere i diktets betydning, for å kunne fastsette noe om hvilke holdninger og natursyn som kan spores her. Diktets ulike vers belyser ulike elementer, der diktets første del tydeliggjør det gode med Norges natur.

¹⁴⁹ Den parlamentariske landbrukskommisjon arbeidet med å utforme et lovforslag til ny jaktlov i Norge. Arbeidet med dette ble gjennomført i perioden 1896-1898, og i denne perioden ble mye av referatene gjengitt i avisene. Lovforslaget ble utgitt i februar 1898. Jønsson 1999: 47.

¹⁵⁰ Fattig Jæger 1898: 1.

¹⁵¹ Målet med å inkludere et dikt i denne sammenheng er ikke å gjennomføre noen litterær diktanalyse, men diktet synes å vise mange elementer som ble av betydning for næringsjegere utover i perioden. Det utvikler seg et større sosialt skille mellom fattig og rik i Norge, og dette synes jeg diktet belyser på en god måte.

I diktets to første vers sees tydelig arven av nasjonalromantikkens verdier, der Norges natur romantiseres. Forfatteren viser her hans kjærlighet til den norske natur, og til jakten som han har kjær. Den nasjonalromantiske stemningen drifter over til å beskrive en fattig jegers situasjon, i de to siste linjene av vers to. Likevel er det noe fint ved dette, og det synes å beskrive ekte kjærlighet til det å jakte. Det å komme hjem med fangst som *betyr noe*. En fangst som faktisk mettet sultne kropp. I så måte kan dette settes i kontrast til sportsjegerne, som også hadde en stor kjærlighet til jakten, men som ikke hadde samme tilknytning til jaktutbytte som matressurs. Akkurat denne delen av jakten betydde nok mindre for sportsjegere enn for næringsjegere.

Tredje vers viser en kontinuitet, en slags stolthet og tradisjon. Jakt og skytevåpen går i arv, og riflen var et viktig redskap for en «fattig jeger» gjennom 1800-tallet. «Gamlingen» bruker sine skrable oppsparte midler til å forsørge en kommende generasjon med en rifle, som både skulle kunne brukes på jakt, men også i militære situasjoner dersom dette skulle inntreffe. Første halvdel av dette diktet synes å belyse *næringsjegeres* natursyn og verdier. Naturen romantiseres og verdsettes, og jaktens betydning og tradisjoner tas ikke for gitt, men løftes opp. Jakten betydde mye for selve næringsgrunnlaget til næringsjegere.

Stemningen i diktet snur i de siste tre versene. Diktets karakter skifter her fra å romantisere den norske naturen og de norske tradisjonene, til å vise avsky. Avskyen rettes mot «de som har makten». Diktets forfatter kritiserer makthaverne for å overse «småårsfolk», og for at makthaverne innfører lover som kun gagnar dem. Det vises her til lovforslaget i forkant av jaktloven av 1899. Det var her grunneiers enerett til det meste av jakten ble innført, og dermed ble jaktretten for jegere uten eiendom betydelig innskrenket.¹⁵²

Det hele avsluttes i siste vers. Her vises virkelig posisjonsforskjellene mellom fattig og rik, sett fra en fattig jegers perspektiv. Det kan virke som at forfatteren av diktet, og mest sannsynlig mange av Norges næringsjegere, har følt seg mindreverdige sammenlignet med makthaverne og muligens en hel del sportsjegere. Jeg synes denne nedsettende stemningen vises best i diktets siste setning. Her kan det leses, til dels mellom linjene, at næringsjegeres oppgave var å bistå sportsjegere i deres jaktaktiviteter. Med dette menes kost og losji, transport og som lokale guider. Sportsjegere, både norske og utenlandske, som oftest var

¹⁵² Jønsson 1999: 49.

bosatt i mer urbane strøk, reiste til fjells og lokale bønder bisto med ovennevnte tjenester mot en liten betaling. De lokale bøndene fikk en liten ekstra inntekt, men jaktmulighetene disse tidligere hadde hatt var nå i mange tilfeller forsvunnet. Kanskje var det likevel den nedsettende posisjonen som «sportsjegerens lakeier», som var det som sterkest vekket følelser hos næringsjegerne? Denne posisjonen kan i alle fall virke som ydmykende for forfatteren av diktet.

Det er tydelig at dette diktet både viser en anonym næringsjegers holdninger og jegerens natursyn. De ulike aspektene av hva en holdning innebar ble skrevet om i oppgavens teorikapittel, og det var tre elementer som var av stor viktighet. I dette tilfellet sees særlig to av disse. Det første innebar at en holdning alltid rettes mot noe, som i dette tilfellet er makthaverne. Det andre elementet går på tidligere erfaringer med noe, i dette tilfellet vil dette være denne anonyme næringsjegerens tidligere erfaringer med makthaverne. Ut fra retningen som dette diktet tok, med sterke reaksjoner mot makthavernes avgjørelser, kan dette vitne om at forfatteren av diktet har hatt dårlige erfaringer med de som styrer landet. Det foreligger en viss følelse av å være oversett, og også en utmattende følelse av å ikke kunne gjøre noe med det heller.

Et annet meget innholdsrikt innlegg finner vi i *Dagbladet* 22. desember 1888.¹⁵³ Dette innsendte innlegget er publisert nesten 11 år før jaktloven av 1899. Imidlertid var prosessen ved å innføre grunneiers rett til jakten, en langdryg og ingen enkel prosess. Den ble fullbyrdet ved jaktloven av 1899, men ulike krefter hadde i lang tid forsøkt å innføre en slik lov.¹⁵⁴ I årene mellom 1888-1890 ble det arbeidet for å revidere jaktloven av 1863, ved å innføre strengere fredningsbestemmelser for det norske fugleviltet.¹⁵⁵ I leserinnlegget i *Dagbladet* finner vi mange av elementene som har betydning for denne oppgaven, og jeg vil gå gjennom de ulike delene som viser holdninger og natursyn hos næringsjegere.

Forfatteren av leserinnlegget er en odelsbonde, og ut ifra hva forfatteren skriver ser han mer på seg selv som en næringsjeger enn som en sportsjeger. Jeg vil gjerne sitere en del av dette

¹⁵³ Odel 1888: 3.

¹⁵⁴ Det var tidligere forsøkt å innføre en lignende lov som økte grunneiers rettighet, men disse forsøkene hadde ebbet ut uten resultat. Likevel er det gjennom perioden flere ansatser til privatiseringen. Rypejakten som var viktig for allmennheten ble regulert ved lov da det i 1896 ble innført forbud mot å sette snarer på andres eiendom. Jønsson 1999: 36–37.

¹⁵⁵ Prop. No. 4 1890.

innlegget, som jeg mener fint viser hans natursyn og hans oppfatning av jaktlovene og av sportsjegere:

Se hist løber en Hare, aa se! der sitter sandelig en Tiur, det er jo saa vakkert at se paa, og saa dejligt det smager da! Og det maa da være mit, eftersom jeg føder dem, og de bor i min Skog; men nej, Loven har sat en Stopper for det, jeg simple profane Odelsbonde, Bondejæger, hvad tænker jeg paa? Lad Vildtet flyve vild og formere sig til Gavn og Glæde for Sportsmanden med sin kostbare veldresserede Hund og sit kostbare elegante Skydevaaben.¹⁵⁶

Innlegget starter med at forfatteren viser sin kjærlighet til naturen og jakten. Et romantisert natursyn er til stede hos denne odelsbonden. Hoveddelen av innlegget er likevel en reaksjon mot sportsjegerne og forsøkene på å etablere en ny lovgivning som er til gagns for sportsjegerne. Det blir klart at denne odelsbonden ikke har gode erfaringer eller et godt forhold til sportsjegerne, og han fortsetter slik:

Vi faar snart ikke Lov til at gaa igjennem vore egne Skoge med Hund og Gevær, ej heller staa ved vort eget Fiskevand med en Fiskestang, og hvorfor? Først fordi vi er no'n Fæ, som ikke alle som en Mand rejser sig og fordrer Respekt for Ejendomsretten og for det andet: Sportsmændene arbejder alt, hvad Remmer og Tøj kan holde for at faa Jagtloven, som de vil have den, Dem til Glæde og Nytte, os til Skade og Savn.¹⁵⁷

Vi må skille mellom reaksjonene som kom i forbindelse med loven av 1899. En del av reaksjonene kom fra jegere med lite eller ingen eiendom, som plutselig mistet mye av jaktretten. Den andre delen av reaksjonene bygget på grunneieres frustrasjon over utvidete fredningstider. Det er denne andre typen av reaksjoner som er gjeldende i dette tilfellet. Her er det snakk om en odelsbonde som har eiendom, og dermed jaktrett, men som likevel opplever en urettferdig utvikling i fredningstidene. Det er de forlengede fredningstidene som opprører denne odelsbonden, og han mener sportsjegerne i landet forsøker å ekskludere næringsjegere gjennom lovgivning.

Hvordan vises så denne bondens holdninger til jakt og hans natursyn? Jakten og naturen romantiseres, og fremstilles som noe vakkert. Innsender viser også eksplisitte tegn til viltforvaltning og bevaringstanker ovenfor det norske viltet. For det første skriver odelsbonden følgende: «En rimelig Fredningslov er gavnlig, herom tror jeg, vi alle er enige...».¹⁵⁸ Hvem innsender definerer ved «alle» i dette tilfellet, vites ikke sikkert. Det er

¹⁵⁶ Odel 1888: 3.

¹⁵⁷ Odel 1888: 3.

¹⁵⁸ Odel 1888: 3.

dog grunn til å tenke at han i alle fall sikter til de fleste av Norges jegere. I så fall kan det vitne om en nokså utbredt oppfatning blant norske jegere av at fredningstider var nødvendig for en bærekraftig viltforvaltning. Problemet med lovgivningen, slik odelsbonden ser det, er at fredningstidene var for omfattende, men også at de foreslåtte tidsperiodene for fredning ikke var gunstige. Innsenderen mener at de foreslåtte datoene var sterkt tilpasset sportsjakt, og at disse gjorde næringsjakten mye vanskeligere enn tidligere.¹⁵⁹

Et annet meget interessant aspekt er denne odelsbondens tanker om fangst og gildre.¹⁶⁰ Odelsbonden bruker kraftige ord om denne aktivitet, og viser klart hva han mener: «en anden Sag er det med Gilder; dette burde forbydes eller ialfald modarbejdes,...Pressen og Skolen burde her arbejde Haand i Haand og indprente Ungdommen det barbariske og ødeleggende ved Gildring».¹⁶¹ Vi ser at hans holdninger til fangst skiller seg klart fra hans holdninger til jakt, som beskrives som en romantisert og fin aktivitet.¹⁶² Sitatet viser en klar avsky mot fangst, en aktivitet som er drevet gjennom tusener av år i Norge. Ser vi her dermed en tendens til et endret natursyn, og endrede holdninger til fangstmetoder blant næringsjegere? Sannsynligvis er det skjedd en bevisstgjøring om både nødvendigheten av viltforvaltning og fredning, og jakt ved mer humane metoder fra innføringen av den første store fredningsloven i 1845 og frem mot 1900. Det kan se ut til at det utviklet seg en forståelse for at inhumane jakt- og fangstmetoder måtte avskaffes, og at dette var en utbredt forståelse blant den norske befolkning.¹⁶³

Vi kan kanskje si at jakten som aktivitet var inne i en moderniseringsprosess. Dette gjaldt nok på flere fronter, men kanskje særlig viktig var den kulturelle og kunnskapsmessige utviklingen. Viltforvaltningstanker fikk større grobunn ettersom større deler av befolkningen tok inn over seg dens nødvendighet. Det var ikke lengre bare høyt utdannede innenfor

¹⁵⁹ Odelsbonden mener her at datoene for fredningen av viltet sterkt favoriserer sportsjakten. Her vises det til at sportsjegeren og deres jakthunder kunne jakte på andre tidspunkt enn næringsjegerne som ikke hadde tilgang på jakthunder. Datoene som ble foreslått av sportsjegere gjorde jakten vanskelig for grunneiere, og derfor reagerer disse på loven som gjorde jakt i deres egne skoger vanskelig. Odel 1888: 3.

¹⁶⁰ Gildre er et samlebegrep for alle typer av feller og andre fangstinnretninger. Jønsson 1999: 8.

¹⁶¹ Odel 1888: 3.

¹⁶² Det er også her verdt å påpeke at fangstaktivitet fremdeles i dag er svært utbredt i Norge. Det skal dog sies at det fremstilles strenge krav til humane feller som tar livet av byttet momentant, og at disse er veldig forskjellige fra 1800-talls feller.

¹⁶³ Det var ikke bare fangstmetoder som ble avvirket eller forandret, også bruken av gift ble strengere regulert mot slutten av århundret. Giftbruk i Norge var utbredt i stor grad, og da særlig mot arter som ble ansett som skadedyr i det norske samfunnet. Dette gjaldt særlig rotter, kråkefugler og rovdyr. For mer om dette se Ohman Nielsen & Seines 2019.

biologiske fag som forsto økologiske prosesser, dette ble nok etter hvert også en generell forståelse blant en langt større del av befolkningen. Som på mange andre måter har nok avisene vært viktige bidragsytere for å formidle ny kunnskap ut til befolkningen. Særlig viktige ble avisene på andre halvdel av 1800-tallet, da de nådde ut til folk flest: «Men den verkeleg store ekspansjonen i norsk presse kom likevel frå 1860 til 1920. I denne perioden kom avisene til alle landsdelar og – grovt sett – til alle lag av befolkninga».¹⁶⁴

Det økologiske kunnskapsnivået blant folk flest i Norge ble kanskje forhøyet mot slutten av 1800-tallet, men det sees fremdeles tegn til ulovlig jakt. I *Christianssands Tidende* 30. april 1895 ser vi fremdeles at problemet med ulovlig jakt er til stede: «Man beder os gjøre opmerksom paa, at der fortiden drives ulovlig Jagt heromkring. Alt Vildt er nu fredet, saa ingen har Lov til at skyde. Folk bør være opmerkssomme herpaa og anmelde mulige Overtrædelser af Loven».¹⁶⁵ Det faktum at det enda ble drevet med jakt i fredningstidene, der artene var svært sårbare, viser at man fremdeles ved slutten av århundret ikke hadde et modernisert natursyn, i betydningen av å forstå at jakt i perioder da arter fikk avkom var svært ødeleggende for viltet.

La oss også se på reaksjoner tettere opp mot jaktloven som ble trykket i avisene i 1899, og hva disse kan fortelle oss om næringsjegerens holdninger til jakt og deres natursyn. 1899 står igjen som et slags kriseår for norske næringsjegere, ettersom deres tilgang til jakten ble så innskrenket. Som Jarle Simensen skriver i *Mentalitetshistorie*, kan blant annet kriser viske bort overflødige holdninger hos mennesker, og mer grunnleggende holdninger og mentaliteter kan dukke opp.¹⁶⁶ Jeg ser derfor på reaksjoner i nærhet til jaktlovens etablering i 1899, som en gunstig mulighet for å avdekke næringsjegerens grunnleggende holdninger til jakt og fangst. Reaksjonene som forekommer, er ofte forfatterløse og ikke underskrevet i avisene. Dette kan gjøre det vanskelig å fastslå om reaksjonen faktisk kommer fra en næringsjeger. Imidlertid er det i de fleste tilfeller nokså enkelt å fastslå hvorvidt forfatter sympatiserer med allmennheten og deres jaktrettighet, eller med sportsjegerne og deres jaktideal.

¹⁶⁴ Ottosen et al. 2012: 45.

¹⁶⁵ Christianssands Tidende 1895: 2.

¹⁶⁶ Simensen 1986: 28.

De fleste reaksjonene i avismaterialet kom i etterkant av det publiserte lovutkastet, men før sakens behandling på Stortinget fra 18. mars til 8. mai.¹⁶⁷ De fleste reaksjonene har en nokså lik ordlyd. Næringsjegere reagerer på den foreslåtte innføringen av grunneiers enerett til jakt. Et typisk eksempel på en slik reaksjon ser vi i *Fredrikssten* 14, januar 1899:

Skulde Udkastet fra den parlamentariske Landbrugskommission til ny Jagtlov blive ophøiet til Lov, blev Mesteparten af Landets Sønner udestængt fra den Fornøjelse at gaa i Skog og Fjeld paa Jagt til Fordel for et Mindretal af Folket...(Loven) vil komme til at udestænge store Samfundsklasser fra en gammel hævdet Ret.¹⁶⁸

Ordlyden er ofte sterk, og kritikken er lett synlig. Vi ser sterke holdninger til jakten som en gammel hevdet rett. Jaktretten hadde vært sterkt demokratisert i mange århundrer i Norge, og dette lovforslaget rokket sterkt ved denne urgamle rettigheten. Inntrykket jeg sitter igjen med, er at denne jaktretten var sterkt innlemmet og selvsagt i folks forståelse. Den var del av en eldgammel jaktkultur i landet. Denne jaktkulturen kan ikke så lett rokkes ved: «

Men vi (forfatterne) føler os forvissset om, at dersom Forslaget blir Lov, vil den ikke længe trives mellem de norske Fjelde. Og det frihedselskende norske Folk vil neppe finde sig i saadanne Enevoldsrettigheder.¹⁶⁹

Det vises også til at loven ikke vil følges, og at innføringen av denne loven vil føre til en sterk økning av forbrytere i landet. Ulovlig jakt har jeg også tidligere vist at var utbredt i Norge. Disse sterke holdningene mot jaktloven, og viljen til å bli kriminell, viser oss hvor viktig jaktretten var for den norske næringsjeger. Jaktretten stakk dypt i det kulturelle sjeleliv, og ville ikke rokkes ved.

Fra bygdene rundt Meråker Bruk i Trøndelag finner vi også en reaksjon få dager etter vedtaket av den nye jaktloven. Situasjonen beskrives i *Trønderen* 18. mai:

Thi denne Bestemmelse (Jaktloven) betyder for os, som bor i en Leilændingsbygd, at Jagtretten fratages samtlige Bygdefolk og gives til en eneste Mand, Godseieren, han alene er Grundeier og ingen anden. Og at miste Jagtretten i en fattig Fjeldbyg er ikke Spøg. Bare Jagt og Fangst paa Ryper og Skogfugl har indbragt Bygden en aarlig Indtægt af ca. 7 a 8000 Kroner. Dette Beløb fordelt paa Smaaafolk, væsentlig Husmænd og Inderster har været en god hjælp; i mange Hytter har det lindret adskilligt af Nøden.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Jønsson 1999: 84.

¹⁶⁸ Jægere 1899: 2.

¹⁶⁹ Jægere 1899: 2.

¹⁷⁰ Trønderen 1899: 2.

Vi ser her jaktens betydning for en del av den norske befolkning. Jakten kunne i visse områder være en viktig del av økonomien, og et viktig bidrag til at man klarte seg gjennom året. Jakten var altså enda ved århundreskiftet en viktig ressurs for næringsjegere, i alle fall i deler av landet der det enda fantes leilendinger, husmenn og innerster. Holdningene til jakten for disse er sånn sett av en økonomisk karakter, der jakten drives av behov og ikke først og fremst av lyst. Slik sett passer disse min beskrivelse av næringsjegerne i denne oppgaven. Interessant er det også å se på hvordan innlegget avsluttes. Her skriver forfatterne at et innsendt protestskriv til Stortinget sees på som lite hensiktsmessig, ettersom «de Styrende ikke bryr sig om Smaafolks Protester».¹⁷¹ Det var ingen oppfatning hos forfatterne av at man kunne påvirke denne saken.

En lignende reaksjon finner vi i *Fremad!* den 21. mars, der en person reagerer på prinsippene ved den kommende jaktlov, og der personen frykter at Stortinget kommer til:

at udlevere til de store grundeiere og de velstaaende by-jægere det Norske folks gamle jagtret. Det vil hede, at det skjer for at sikre vildtbestanden, at ellers vil der snart ikke eksistere vildt længer i Norge. Men sandheden er, at der har paa lange, lange tider ikke vært saa meget vildt i Norge som netop i de senere aar. En vildtbestand betrygges bedst ved gode og ensartede fredningsbestemmelser. Men intet er mere egnet til at udrydde en vildbestand her i Norge end den professionelle lystjagt, som den nye lov vil føre til.¹⁷²

Her tegner en næringsjeger et tydelig bilde av sportsjegere, eller *lystjegere*. Senere, i delen som omhandler sportsjegerne, vil vi se at sportsjegerne på sin side tegner et dystert bilde av næringsjegere. Dette har tydelig vært to steile fronter, med sterke uenigheter mot hverandres interesser og holdninger til jakten. Her skriver forfatteren at viltbestandene i landet har tatt seg kraftig opp de siste årene, og det kan virke som at fredningsbestemmelsene har begynt å virke. Går vi dette etter i sømmene, ser vi nok egentlig en motsatt tendens. Jaktstatistikk på landsbasis viser at de fleste rovviltarter og storviltarter hadde en fallende tendens mot århundreskiftet, og også utover på starten av 1900-tallet.¹⁷³ Her blir presisering av begrepet *vilt* viktig, og vi vet ikke sikkert hva forfatteren har ment med begrepet. Det kan tenkes at rovvilt ikke ble ansett som vilt, og videre at vilt i denne sammenheng sees på som matnyttig småvilt og storvilt, men kanskje særlig fugleviltet

¹⁷¹ Trønderen 1899: 2.

¹⁷² Fremad! 1899: 2.

¹⁷³ Det finnes dessverre ingen statistikk over felt småvilt før på 1970-tallet. Statistisk sentralbyrå 1978: 14–17; 134–135.

og haren. Vi ser behovet av å være kritisk til kildene. Her må det også reflekteres over avisen innlegget er trykket i. *Fremad!* var den landsdekkende utgaven av avisen *Social-Demokraten*, en avis utgitt av Arbeiderpartiet.¹⁷⁴ Ganske naturlig finnes de fleste reaksjonene fra næringsjegere i slike sosialdemokratiske aviser, og det er viktig å reflektere over avisenes politiske budskap og standpunkt.

Senere i samme avisinnlegg fremlegger forfatteren hva jakten betydde for norske husmenn og arbeidere. Jakten: «gir dem en liden extraindkomst. Den gir dem en sund fritidsbeskjæftigelse. Den gir dem skydefærdighed, af stor fordel for vort forsvar. Den gir dem kjærlighed til landet».¹⁷⁵ Igjen kan det diskuteres hvem forfatteren av innlegget er, ettersom det snakkes om *dem* og ikke om *oss*. Uansett legges det her frem viktige poeng om hva jakten *betydde* for husmenn og arbeidere, og dette kommer frem nettopp fordi jaktretten nå er truet av en ny lovgivning. Vi ser at jakten ikke kun var et økonomisk bidrag, selv om det vektlegges som en ekstraintekt. Det legges også vekt på jakten som fritidsaktivitet og som militærtrening, samt som et nasjonalromantisk element.

Jeg har i arbeid med avismaterialet, flere steder kommet over innlegg som viser sterkere forvaltningstanker hos næringsjegere enn hos sportsjegere. Både norske og utenlandske sportsjegere var fortvilet over den nye jaktlovens utvidete fredningstid for fuglevilt fra august til midten av september. Sportsjegere mente dette var en altfor lang fredningstid, ingen sportsjeger ville til fjells så sent i sesongen. Da var det eneste sikre utbyttet: «sne og slud og kulde og øsregn og ærgelser».¹⁷⁶ Næringsjeger og forfatter av et avisinnlegg i *Den 17de Mai* 18. august 1900, Ola Fet,¹⁷⁷ skriver imidlertid følgende: «Eg tykkjar rjupemor i den norske brune ryslygna kunne liggje i ro og fred eg, ialfall til det tok til aa smelle 15. septbr».¹⁷⁸ Det kan se ut som at sportsjegere i flere tilfeller er så ivrige etter å jakte, at denne iveren overstiger viktigheten av en trygg og bærekraftig forvaltning av viltet. Dette sier jo også noe om deres natursyn, men dette kommer vi nærmere tilbake til senere. I denne delen

¹⁷⁴ Høyer 1995: 348–349.

¹⁷⁵ *Fremad!* 1899: 2.

¹⁷⁶ Fet 1900: 1–2.

¹⁷⁷ Det er en mulighet for at Ola Fet i denne sammenheng er ensbetydende med Ola Nordmann. Jeg har ikke funnet klare indikasjoner på dette, bortsett fra denne referansen. I så tilfelle, vil det bety at leserinnlegget er anonymisert, og at Ola Fet skal representere «den vanlige» norske innbyggeren. Viking 1999.

¹⁷⁸ Fet 1900: 2.

er det næringsjegere som undersøkes, og det er interessant at næringsjegere viser større forståelse for fredningstidene enn sportsjegere.

Det er selvsagt også viktig å presisere at Ola Fet skriver om seg selv her i dette innlegget, og at han derfor har hatt mulighet til å løfte seg selv opp. Historiefagets metodikk fremhever viktigheten av uavhengige kilder. I *Dagbladet* 24. januar 1899 finnes et innlegg som kan brukes som en uavhengig kilde, som igjen viser at næringsjegerne har en stor forståelse for viktigheten av viltforvaltning.¹⁷⁹ Innlegget er skrevet av forfatter Johan Henrik Borrebæk. Borrebæk skriver om spilljakten¹⁸⁰ på våren og han sympatiserer med bondejegerne, og viser samtidig sin avsky til sportsjegerens jaktetikk: «Jeg har færdes med mange Bondejægere i Skogen om Vaaren, og jeg har aldrig fundet slig en Myrdelyst hos dem som hos Byjægerne. De sidste sparer ikke Hønen, skulde jeg tro, medens jeg næsten aldrig har seet en Bondejæger røre den».¹⁸¹ Bortfall av hunnindivider av arter har i hovedsak en mye større negativ innvirkning på forvaltningen enn bortfall av hannindivider. Sportsjegerens høstjakt med fuglehunder på fjellet resulterte ofte i at mor og kyllinger ble skutt, og hadde dermed en større negativ innvirkning på bestandene.

¹⁷⁹ Borrebæk 1899.

¹⁸⁰ *Spilljakt* var en jaktform på fortrinnsvis tiur og orrhane som foregikk på våren. Jaktformen gikk ut på å skyte tiur og orrhane i parringstid, et fenomen som kalles *tiurleik* og *orroleik*.

¹⁸¹ Borrebæk 1899: 2.

4.3 Folkeminner om jakt, fangst og tradisjoner (NEG)

Kildegrunnet i delen om næringsjegerne baseres hovedsakelig på digitalisert avismateriale. For å få et litt bredere innblikk i næringsjegerens tanker om jakt, ønsker jeg å inkludere et materiale fra Norsk Folkemuseum. Dette er spørrelister utformet av *Norsk etnologisk granskning* (NEG), og svar på disse.¹⁸² Materialet er rikt og omfattende, og har stor kulturhistorisk verdi. Spørrelistene ble sendt ut i hele landet i april 1961, og består av listene NEG 83 Jakt, NEG 84 Fangst, og NEG 85 Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jaktdyr. Stort sett har de samme personene svart på de tre listene. Til sammen utgjør de tre listene nærmere 250 spørsmål, der NEG 83 bidrar med klart flest av disse. Mange av spørsmålene er ikke relevante for meg, jeg legger særlig vekt på spørsmål om juridiske reguleringer av jakt og andre elementer som kan vise jaktholdninger og personers natursyn. De komplette spørsmålslistene ligger vedlagt i oppgavens appendix.

For at undersøkelsen skulle bli gjennomførbar, har jeg måttet avgrense materialet. Jeg tar derfor kun for meg Aust-Agder og Vest-Agder i denne oppgaven.¹⁸³ En videre avgrensning har også vært nødvendig for at materialet som benyttes skal kunne svare på min problemstilling. Spørrelistene ble sendt ut lenge etter min periodisering. Årsaken til at noe av materialet likevel er interessant for meg, er at deler av dette materialet kommer fra personer født på andre halvdel av 1800-tallet. Det er dette materialet jeg i hovedsak tar for meg, og som gir meg verdifull kulturhistorisk innsikt mot slutten av 1800-tallet. Det forekommer imidlertid også fortellinger fra «eldre tid» og «gamle dager», i svarene fra personer født på tidlig 1900-tall. Dette brukes også i undersøkelsen.

Jeg må også vie et avsnitt til kritikk av kildetypen. Materialet er på samme tid både verdifullt og begrenset. Det kan gi stor kulturhistorisk innsikt, i dette tilfellet om jakt og fangst. På samme tid er dette kun svar fra noen få representanter. Funn som sees og vektlegges i oppgaven kan ikke generaliseres og brukes som fasit for befolkningen som helhet. Det gir oss derimot en pekepinn, og fungerer i denne oppgaven som et supplement til avismateriale. I tillegg må det bemerkes at materialet delvis beror på minner som nedskriveren har, og som

¹⁸² Av hensyn til personvern og NEG sine premisser om etisk bruk av materiale, kommer jeg ikke til å navngi, eller på annen måte oppgi opplysninger som kan identifisere personer som har svart på undersøkelsene. Som regel vil jeg kun oppgi fødselsår og kjønn.

¹⁸³ Her ligger det dog et stort og verdifullt kulturhistorisk materiale fra store deler av landet, og andre historieinteresserte personer oppfordres til å undersøke dette nærmere.

kan være delvis feilaktige. Noen svar stammer også fra et tidligere nedskrevet materiale, og noen svar baseres på en nedskrivners intervju av en annen person. Det er flere fallgruver her, og materialet må derfor behandles kritisk. Jeg forsøker å forholde meg kritisk, og diskuterer dette videre i de spesifikke tilfellene og eksemplene. I hovedsak vil denne kildetypen kunne belyse næringsjegerens holdninger til jakt og deres natursyn. Det finnes ikke materiale om sportsjegere her.

4.3.1 NEG 83 Jakt

Fra Åmli i Aust-Agder har en kvinne født i 1905 svart på spørrelistene. Dette er egentlig utenfor min undersøkelsesperiode, som jo slutter i 1899. Kvinnen har imidlertid her svart på spørsmål 5 og 6, om eldre bestemmelser om jakt, og skriver at de gamle jaktet når det passet dem, og på det viltet de ville jakte på.¹⁸⁴ Det er vanskelig å fullt ut påvise kildens validitet. Hvem «de gamle» her skal være, vites ikke. Jeg mener dog det mest trolige i dette tilfellet er at «de gamle» har vært foreldre, besteforeldre eller noen andre i bygda, og at vi dermed nok ikke skal lengre tilbake enn til omtrent 1850. Med forbehold om at dette stemmer, ser vi i så fall enda et eksempel på hvor lite kraft jaktlovene hadde. Dette har jeg vært innom tidligere i oppgaven, der blant annet mange tilfeller av ulovlig jakt, viser den manglende respekten ovenfor lovgivningen. Det at man jaktet når man ville, og på de artene man ville, har mest sannsynlig betydd at man brøt jaktlovene, i alle fall etter 1845. På bakgrunn av dette er det mulig å peke på holdningene til jakten. Man har i dette tilfellet sannsynligvis ikke hatt noen oppfatning av at jakten trengte regulering, og dermed heller ikke sett behovet for å følge jaktlovene.

Av eksempler som går nærmere inn på næringsjegerens natursyn, får vi et lite innblikk i dette fra Bjelland i Vest-Agder. En mann (fødselsår mangler dessverre) skriver følgende i sitt svar på spørsmål 5 om eldre lovbestemmelser: «(...) det var forbud om å drive jakt og fangst om våren i parrings og klekkingstiden. Det var i eldre tid en uskreven lov som alle sedelige mennesker holdt».¹⁸⁵ Akkurat hvilket forbud det her vises til er litt usikkert, da det hadde vært fredningstider i Norge siden 1700-tall.¹⁸⁶ Påstanden om uskrevne lover kan vise oss at det fantes bevarende tanker ovenfor viltet, også på 1800-tall og kanskje enda tidligere, da

¹⁸⁴ Kvinne født 1905, Åmli (NEG 83: 16371).

¹⁸⁵ Mann (fødselsår mangler), Bjelland (NEG 83: 16439).

¹⁸⁶ Ved plakat av 1730 ble elg, hjort og reinsdyr, samt i kortere tid hare og storfugl, fredet. Videre fredningslover kommer blant annet ved fredningslovene av 1845 og 1863, samt noen mindre gjennom perioden mot 1899. Østlie 1953: 21.

«eldre tid» er et diffust begrep. Hele dette innlegget bryter imidlertid med ovenstående avsnitt, der det ikke så ut til at man hadde noen særlige tanker om jaktregulering, og trolig ikke engang fulgte de gjeldende skrevne jaktlovene. Her ser vi nok noe av kildetypens begrensning, der det kan forekomme store variasjoner i resultatene. Spørrelistene ble sendt ut til representanter for en større del av befolkningen. Her kan fem representanter fortelle om bevaringstanker, og én person fortelle om fraværet av slike tanker, men likevel kan situasjonen hos den brede befolkning være helt motsatt. Dette vet vi ikke, men spørrelistene gir oss en pekepinn og et lite innblikk i situasjonene. Det kan selvfølgelig også være lokale variasjoner innad i Agder-fylket.

Et annet problem med materialet er at det baserer seg på minner, og dateringen er derfor ofte usikker. På spørsmål 9, om viltstell før moderne jaktlover og før jegerforeninger begynte sin virksomhet, finner vi et svar fra en mann i Kvinesdal, født 1901. Han refererer til enda en uskreven lov: «Det var en uskreven lov at en skulle spare hunfuglen vår og sommer og ikke ta ungene».¹⁸⁷ En uviss datering for denne påstanden gjør denne litt utfordrende, men igjen må dette sees på som et tegn på bevaring, og at disse hadde bevisste jaktholdninger der man var bevisst kjønnen man ville jakte på. Dette ble nok gjort av hensyn til artene, som et ledd i forvaltningen av viltbestandene. Jeg mener at vi også her ser både dette materialets begrensninger, men også dets muligheter. I motsetning til de skrevne lovene som er mye referert til, får vi her innblikk i de *uskevne reglene* og normene i jaktmiljøene i Agder. Dette er meget verdifullt, ettersom dette på mange måter viser den egentlige jaktkulturen i dette området.

Vi finner mange interessante bemerkninger i spørresvarene fra mannen i Kvinesdal. På spørsmål 14, om matnyttig vilt ble jaktet på som tilskudd til matlageret, har mannen gitt følgende svar: «Det matnyttige viltet ble helst solgt i jakttide. Utenom jakttide jaga en viltet for opplegging av matforråd». Vi vet heller ikke her tidsrommet det vises til. Jeg tolker imidlertid dette dithen, at næringsjegerne i Kvinesdal solgte jaktutbytte da det var lovlig å jakte, men at de fortsatte å jakte da viltet var fredet og beholdt kjøttet selv som en del av matforrådet. Dette viser i så fall at næringsjegerne her jaktet året rundt, selv om dette var ulovlig. Det kan også virke naturlig at viltet ble solgt når det var jakt sesong og lovlig å jakte,

¹⁸⁷ Mann født 1901, Kvinesdal (NEG 83: 16363).

og ikke når dette var ulovlig. Man kan i alle fall tenke seg at folk ble mistenksomme dersom vilt ble solgt i byene utenom jakttidene. Slik sett virker denne påstanden logisk, men det viser jo i så fall igjen at lovgivningen ikke fungerte slik den skulle.

Vi ser gjentatte eksempler på at lovgivningen ikke ble fulgt, og at den dermed ikke oppnådde ønsket hensikt. Vi ser på en måte også et litt ambivalent natursyn og forhold til bevaringen av natur og viltbestander. Der det var uskrevne regler og jaktnormer hos befolkningen, som jeg mener var der for å forvalte viltet, ser vi samtidig at de skrevne jaktlovene ikke ble fulgt. En spekulativ årsak kan være at de skrevne jaktlovene var moderne og rettslig regulerende innslag, som kan ha virket fornærmende og innskrenkende for befolkningen, og som dermed med vilje ikke ble etterfulgt. De uskrevne reglene var imidlertid kulturelt nedarvede normer, som var blitt utformet gjennom mange generasjoner, og som fikk sin kraft nettopp gjennom deres lange levetid. Disse ble fulgt fordi man «alltid» hadde fulgt disse, og i troen på at disse var mer enn gode nok for en sunn forvaltning av viltbestandene. Jeg presiserer at dette bare er spekulasjon fra min side, ettersom dette ikke kan påvises helt sikkert gjennom kildematerialet.

Svar på spørsmål 9, om viltstell før jegerforeninger, får vi også fra Kvås i Vest-Agder fylke. Nedskriver presiserer at svarene er fortellinger fra folk født mellom 1820 og 1840, blant andre hans bestefar. Svarene er altså ikke egne minner, men muntlige nedfortellinger over en lengre periode. Igjen er det viktig å være kritisk, ettersom slike fortellinger lett kan ha blitt endret gjennom årenes løp. Likevel sees materialet som verdifullt, ettersom fortellerne har levd det meste av sitt voksne liv i den perioden jeg undersøker i oppgaven. Jeg syntes svaret på spørsmål 9 var interessant: «Før kunne grunneieren spare igjen avlsdyr og ungdyr, men siden jegerforeningene begynte sin virksomhet er det blitt til at det drepes for fot. Disse foreninger og de nye jaktlover har hatt meget skadelig virkning på viltbestanden som er snart lik null».¹⁸⁸

Ifølge nedskriver er det skjedd en endring i jaktpraksisene etter jegerforeningene ble opprettet og deres virksomhet startet. Det oppgis ikke hvilke foreninger det er snakk om, men det er naturlig å peke på opprettelsen av Norges Jeger- og Fiskerforening i 1871 som startpunkt. Hvorfor denne endringen er skjedd, får vi heller ikke opplyst. Jeg tolker imidlertid

¹⁸⁸ Mann født 1896, Kvås (NEG 83: 16298).

dette som at natursynet og jaktholdningene har endret seg etter at jegerforeningene og nye jaktlover har kommet på banen. Nedskriver peker på at det tidligere ble gjort tiltak for å bevare viltstammene, ved å ikke ta ut avlsdyr og ungdyr. Situasjonen etter innføringen av foreninger og nye lover skisseres som en nedslaktning av viltbestandene. Hvis dette stemmer, må det ha skjedd en endring i folks oppfatning av dyrelivet i Kvås. Jaktlovene ble innført for å juridisk regulere jakttider og arter, og forvalte disse. Dersom situasjonen i Kvås stemmer, må disse ha hatt en helt motsatt virkning her.

4.3.2 NEG 84 Fangst

Denne spørsmålslista dreier seg for det meste om ulike fangstmetoder og fangstredskap til ulike viltarter. Fortellinger om hvor utbredt ulike fangstmetoder var, særlig de inhumane, kan fortelle oss noe om hvilket syn man hadde på naturen. Her ser jeg særlig på bruken av gift, noe May-Brith Ohman Nielsen og Anne Mette Seines har påvist var relativt utbredt i perioden.¹⁸⁹ Undersøkelsen av svarene fra ulike deler av gamle Vest-Agder og Aust-Agder fylke, viser at dette var utbredt også her. Nedskriver av spørresvarene fra Øvrebo i Vest-Agder, ble rundt 1910 fortalt av en gammel mann, hvordan han tidligere fanget rev med forgiftet åte. Giften var så sterk at reven døde momentant ved inntak av giften.¹⁹⁰ Det fortelles også at feller og åte ofte ble plassert nærme gårdene, for å gjøre sjekk av dem lettest mulig. Det må derfor antas at både katter, hunder og andre husdyr var uheldige og fikk i seg gift. I tilfeller der giften ikke var sterk nok, eller reven kun fikk i seg små mengder, må det tenkes at denne gikk i sterke smerter over lengre tid. Metoden var inhuman og forferdelig for viltet i skogen, men lettvinns for næringsjegere, og ble derfor følgelig anvendt.

At giftbruken var utbredt, kan påpekes ganske sikkert ved undersøkelse av spørsmål 11 om når man begynte å legge ut forgiftet åte. Fra Kvinesdal i Vest-Agder begynte man med forgiftede åter med arsenikk fra rundt 1860.¹⁹¹ Det samme sees i spørresvaret fra Kvås i Vest-Agder, der nedskriveren forteller at forgiftet åte hadde vært i bruk de siste hundre årene, altså fra omtrent 1860.¹⁹² Fra Bjelland i Vest-Agder finner vi også informasjon om giftbruk, men kun at dette var utbredt for «mange år sian».¹⁹³ I Aust-Agder sees samme tendens. Fra Åmli får vi vite at giftbruk starter rundt 1850-60, og at det var stryknin som ble brukt som gift

¹⁸⁹ Ohman Nielsen & Seines 2019.

¹⁹⁰ Mann født ca. 1902, Øvrebo (NEG 84: 18455).

¹⁹¹ Mann født 1901, Kvinesdal (NEG 84: 16364).

¹⁹² Mann født 1896, Kvås (NEG 84: 16299).

¹⁹³ Kvinne (fødselsår mangler), Bjelland (NEG 84: 16440).

på rev.¹⁹⁴ I spørrelistesvarene fra Iveland, peker nedskriver på at det i tingboken står omtale av giftbruk på ulv allerede i 1769.¹⁹⁵ Ut ifra disse representantene kan det se ut til at giftbruk var utbredt i flere deler av Agder fra rundt 1850. Jeg må igjen presisere kildens begrensning, da det kan tenkes at det generelle bildet om giftbruk i Agder var annerledes. Jeg mener likevel at det må regnes som trolig at giftbruk ble vanlig utover på andre halvdel av 1800-tallet i Agder. Ser vi dette opp imot datidens natursyn, må dette bemerkes som lite modernisert. En slik utbredt giftbruk, nærme hus og husdyr, har trolig skapt flere ulykker for husdyr og for annet ikke-jaktbart vilt. Denne inhumane fangstmetoden kan også peke på at det fantes lite empati og medfølelse med dyrene. Ser vi for eksempel dette opp mot jaktregelverket i 2023, ser vi at dagens regelverk legger stor vekt på at jakten skal skje ved humane metoder, som ikke påfører viltet unødig stor smerte.

4.3.3 NEG 85 Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jaktstyr

Ved å analysere spørrelistesvarene fra Agder, mener jeg med sikkerhet at vi kan peke på næringsjegeres natursyn som påvirket av religion og overtro på andre halvdel av 1800-tallet. Selv om natursynet, i alle fall i begynnelsen av perioden jeg undersøker, var svært preget av en nyttetenkning, slik vi så tydelig i Rasch sitt lovforslag rundt 1845, sees det også en tilknytning til naturen som en slags «høyere makt». Det fantes, ifølge spørrelistesvarene, dyr som kunne gi lykke og ulykke, og det fantes andre typer ritualer som kunne gi positive eller negative effekter på jakten. Her viser jeg til noen eksempler fra spørrelistene i Agder.

En uskreven regel som det vises til, og som etter min oppfatning regnes som like aktuell i dag, er å ikke skyte på sovende dyr. Dette finner vi i spørresvaret fra Kvinesdal.¹⁹⁶ I dagens jegermiljøer er dette noe som sees på som uetisk, og dette er en jaktpraksis som ikke er utbredt. Det er heller ikke en situasjon som forekommer hyppig.¹⁹⁷ I spørresvaret er det imidlertid en annen årsak til at det ikke skytes på sovende dyr. Årsaken skisseres slik: «Dersom en skytter handla mot disse lover, mista de jaktlykka».¹⁹⁸ Altså kunne man risikere å miste jaktlykken dersom man brøt slike uskrevne regler. Der jakten for mange var av stor og viktig betydning, kunne dette ha store konsekvenser for næringsveien. At man hadde en slik oppfatning, kan tyde på at elementer ved jakt og naturen ble sett på som overtroiske. Slik

¹⁹⁴ Kvinne født 1905, Åmli (NEG 84: 16372).

¹⁹⁵ Mann født 1891, Iveland (NEG 84: 19563).

¹⁹⁶ Mann født 1901, Kvinesdal (NEG 85: 16365).

¹⁹⁷ Jeg har aldri personlig kommet over sovende vilt på mine jaktturer, men har hørt flere historier om dette.

¹⁹⁸ Mann født 1901, Kvinesdal (NEG 85: 16365).

sett kan man kanskje si at naturen på en måte fremdeles på noen punkter ble sett på som mørk og mystisk, og ikke fullt ut kontrollerbar. I alle fall var det noen elementer av overtro, som skapte føringer for næringsjegere og deres handlinger.

Richardsen har pekt på at det antroposentriske natursynet hadde vært rådende i Europa fra 1600-tall, der naturen ble sett på som underlegen mennesket, og kontrollert av menneskene.¹⁹⁹ Pendelen svinger igjen, når de romantiske verdiene igjen blir verdsatt på 1800-tallet, og naturen til dels får tilbake sitt mystiske preg. Dette var i alle fall tendensen i Europa generelt. Richardsen peker dog på at naturen for nordmenn verken ble sett på som mystisk eller mørk, snarere ble den sett på som lys og enkel.²⁰⁰ Jeg mener dog at de overtroiske aspektene som sees i materialet jeg undersøker, peker på at naturen, i alle fall i noen grad, fremdeles ble sett på som litt mystisk.

Vi kan likevel ikke generalisere jaktpraksisen om å ikke skyte sovende dyr. Fra Kvås i Vest-Agder (nabodal til Kvinesdal), har nedskriver av spørresvar fått opplysninger av en mannlig gårdbruker født i 1850. Gårdbrukerens svar, er at det ikke forekom noen uskreven lov om å ikke skyte sovende dyr, og dermed heller ingen konsekvenser av en slik handling.²⁰¹ Kanskje var det lokale variasjoner her. Det vi derimot ser i spørresvarene fra både Kvinesdal og Kvås, er en oppfatning av at man ikke skulle jakte på søndagen. Fra Kvinesdal heter det: De gamle sa at søndags greia er måndags ugreia». ²⁰² Fra Kvås hadde mange en oppfatning av at jakt på søndagen, førte til at man ikke fikk fangst i ukedagene.²⁰³ Den negative oppfatningen angående søndagsjakten sees faktisk utbredt i de fleste spørresvarene fra Agder. Fra Bjelland kan vi lese at dette til og med ble sett på som en forbrytelse blant bygdefolket.²⁰⁴ Også i Åmli ble dette sett svært negativt på.²⁰⁵ Dette aspektet er nok nærmere knyttet til religion enn til overtro, der hviledagen skulle holdes hellig.

Det foreligger mange ulike tradisjoner og handlinger som kunne gi både lykke og ulykke. Skjære var regnet som en lykkefugl, og denne skulle man gjerne ha rundt husene. Jegere kunne «skjemme» geværet dersom man skjøt på sovende dyr, for å få bort «forbannelsen»

¹⁹⁹ Richardsen 2012: 80.

²⁰⁰ Richardsen 2012: 83.

²⁰¹ Mann født 1896, Kvås (NEG 85: 16300).

²⁰² Mann født 1901, Kvinesdal (NEG 85: 16365).

²⁰³ Mann født 1896, Kvås (NEG 85: 16300).

²⁰⁴ Kvinne (fødselsår mangler), Bjelland (NEG 85: 16441).

²⁰⁵ Kvinne født 1905, Åmli (NEG 85: 16373).

kunne man skyte ut en lapp med et formular, eller la en levende orm krype gjennom løpet på geværet. Det var et dårlig tegn om jegeren møtte kvinner på vei til jakt, men det var god lykke om kona spytta etter mannen da han gikk til skogs.²⁰⁶ Dette er noen av de overtroiske innslagene fra spørresvarene. Poenget med å vise til disse, er å understreke at overtro fremdeles på 1800-tallet var utbredt hos næringsjegere og folk generelt, i alle fall i mer rurale strøk som spørresvarene er hentet fra. Jeg mener at denne overtroen, som er rettet mot naturen, jakten og viltet i skogen, må ha vært en del av næringsjegernes natursyn. Dette har også påvirket deres holdninger til jakten, for eksempel ved at jakt på søndager ble unngått for ikke å få dårlig jaktlykke de andre dagene.

²⁰⁶ NEG 85 Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jaktstyr.

Kapittel 5 - Sportsjegerne

I denne oppgavens andre del vender vi blikket fra norske næringsjegere til norske sportsjegere. Jeg skal i likhet med i forrige kapittel undersøke holdninger til jakt og natursyn, denne gang hos norske sportsjegere.²⁰⁷ Målet er å vise hvilket natursyn sportsjegerne hadde, og hvordan dette endret seg gjennom perioden. Særlig det endrede natursynet er viktig å poengtere, nettopp for å vise utviklingen som kom mellom 1845 og 1899. Jeg må her også nevne at Karl Martin Richardsen har utført en grundig gjennomgang av loven av 1845, og hvilket natursyn *embetsstaten* hadde.²⁰⁸ En del av det Richardsen identifiserer som embetsstaten, kan i min oppgave identifiseres som *sportsjegere*. Det er imidlertid ikke helt de samme aktørene. Dette medfører at det hos Richardsen allerede foreligger en god analyse av embetsstatens natursyn i 1845, og jeg velger derfor å vie litt mindre plass til denne loven i min analyse. Jeg har likevel ikke oversett denne loven ettersom jeg delvis bruker andre kildetyper enn Richardsen.

For å finne holdninger hos sportsjegerne har jeg i hovedsak undersøkt to ulike deler av historisk materiale. For det første har jeg undersøkt avismateriale som er digitalisert for perioden 1845-1899. Dette er samme type av historisk materiale som er gjennomgått i forrige kapittel. For det andre har jeg undersøkt biografisk materiale fra sportsjegere i perioden. Dette innebærer i hovedsak sportsjegeres jegermemoarer. Kapittelet starter med en liten innføring i sportsjakt og hvordan dette ble praktisert i Norge på andre halvdel av det 19. århundret, samt en liten innføring om *Norges Jeger- og Fiskerforening*. Etter dette går jeg kronologisk til verks, og tar for meg loven av 1845 først.

5.1 Sportsjakt i Norge på 1800-tallet

Sportsjakten og sportsjegeren oppsto ikke på 1800-tallet. Det er trolig at denne typen jakt kan spores helt tilbake til det gamle Hellas i antikken. I disse tilfellene var sportsjakten et viktig element for unge menn, ettersom jakten var en del av militærtreningen for å bli en god og respektert soldat.²⁰⁹ Den norske sportsjegeren på 1800-tallet jaktet av andre årsaker enn sportsjegere i det antikke Hellas. For sportsjegere i Norge på andre halvdel av 1800-tallet, var det *rekreasjon og fornøyelse* som var motivasjonsfaktorene. Sportsjakten

²⁰⁷ Legg her merke til at det kun er norske sportsjegere som undersøkes. Norge var et attraktivt land også for utenlandske sportsjegere, særlig britiske. I denne oppgaven er det kun de norske sportsjegerne som undersøkes.

²⁰⁸ Richardsen 2012: 11.

²⁰⁹ Bjerke 1993: 12.

forutsatte at man hadde både fritid og økonomiske ressurser. Dette var altså ikke en aktivitet for den «vanlige» norske innbygger.

De norske sportsjegerne var sterkt preget av europeiske impulser. Espen Sjøilen skriver at sportsjegerne i Europa var med på å produsere et helt nytt natursyn i verdensdelen. Man så ikke lengre på den gamle føydale og aristokratiske strukturen som jaktideal. Nå strebet man etter en nærhet med naturen og ville bort fra det overfladiske. Sportsjegerne representerte i så måte et nytt syn på naturen, der den tidligere barbariske og mørke naturen nå i stedet ble omfavnet. Dette fungerte også som et ledd i en siviliseringsprosess, og for å vise at menneskene var overlegen den mørke naturen. I Norge skjedde romantiseringen av naturen i en tid der nasjonen enda var ung, og nasjonsbyggingen sammen med romantikken resulterte i den velkjente nasjonalromantiske tidsepoken i Norge. Sportsjakten var en viktig pådriver og kraft i denne epoken av Norges historie.²¹⁰

Sportsjegerne jaktet på arter som gav en *spennende* jakt. Det var ikke utbyttet som betydde noe, men adrenalindrushet man fikk. Fra rundt 1860 begynte sportsjegere å dra til fjells for å jakte, da spesielt på rype og reinsdyr. Før dette hadde man holdt seg nede på flatmarken og drevet med *selskapsjakt* på arter som hare og rugde. En jaktform som innebar minimal fysisk anstrengelse, og der festligheter om kveldene var like viktig som jakten.²¹¹ Et viktig element i sportsjegerens jakt var *jakthundene*. Man var ikke en ordentlig sportsjeger dersom man ikke hadde en jakthund, da helst en fuglehund for rypejakt.²¹² Sannsynligvis var dette også et viktig ledd i å markere status, og for å distansere seg fra den norske bonden som ikke hadde råd til flotte jakthunder av rene jaktraser.

Sportsjaktens utbredelse i Norge økte utover i perioden, noe som førte til et behov for en organisering av jakten. Den viktigste institusjonen som ble opprettet mellom 1845 og 1899 var *Norsk Jæger - og Fisker – Forening*. Norges Jeger- og Fiskerforbund (heretter NJFF) som vi kjenner det i dag, ble stiftet i 1871 og er fremdeles i dag Norges største jaktorganisasjon. Foreningens etablering bunnet i en stadig synkende viltbestand i Norge. Akademikere og embetsmenn med makt gikk sammen i håp om at opprettelsen av en organisasjon som

²¹⁰ Sjøilen 1995: 15–17.

²¹¹ Sjøilen 1995: 16.

²¹² Jacob B. Barth skriver her at jakt med stående fuglehund var i ferd med å utgjøre størstedelen av sportsjakten. Barth 1891: 3.

verdsatte viltforvaltning, ville snu denne trenden. Motivet for organiseringen var å få sterkere innflytelse, og mulighet til å få deres ønsker inn i lovgivningen.²¹³ Forbundet ble også viktig fordi det ble en sosial samlingsplass for sterke røster innenfor sportsjegermiljøet.²¹⁴ Her fikk menn med makt, særlig politisk og økonomisk, en møteplass for utveksling av idéer. Dette resulterte i at NJFF ble en viktig og sterk institusjon i Norges behandling av dyr og natur.

Flere av lovforslagene som ble fremmet rundt jaktproblematikk mot slutten av 1800-tallet, ble fremmet av aktører innad i NJFF. På bakgrunn av dette ser jeg det som hensiktsmessig å innlemme organisasjonen i denne oppgaven, som ledd i å forklare hvilke holdninger til jakt og hvilket natursyn sportsjegere hadde i løpet av perioden jeg undersøker. Lovforslagene som ble sendt fra sportsjegere i NJFF utgjør det viktigste kildegrunnlaget fra denne organisasjonen. Dette gjelder da spesielt for loven av 1899, da NJFF ikke ble stiftet før i 1871, og dermed ikke var etablert ved innføringen av lovene i 1845 og 1863.

5.2 Loven av 1845

Jaktlovgivningen som kom i Norge på andre halvdel av 1800-tallet, kan vitne om en økt forståelse for behovet av juridiske reguleringer av jakten. Dette er også en periode hvor jaktlovgivningen intensiveres i Norge. Drivkreftene i etableringen av disse nye lovene var i de fleste tilfeller mektige embetsmenn i Norge, gjerne med biologisk og zoologisk bakgrunn, og nesten utelukkende med sterk interesse for jakt. Dette var kanskje spesielt tydelig ved den eldste loven som undersøkes, loven av 1845. I dette delkapittelet vil jeg undersøke hvordan sportsjegere utviste et natursyn, og hvilke holdninger til jakt som vises rundt jaktlovens innføring i 1845.

5.2.1 Digitalisert avismateriale rundt loven av 1845

Digitalisert avismateriale fra perioden 1845-1899 utgjør en viktig del av kildegrunnlaget i oppgaven, i likhet med forrige kapittel. Der jeg i hovedsak undersøkte reaksjoner i avisene i forrige kapittel, er det i denne delen sett på sportsjegerens diskusjoner og drøftinger av jaktlovene som ble vedtatt i perioden, og hvordan sportsjegerens holdninger til jakt kommer til syne i norske aviser. Selv om avismaterialet inneholder en god del referat og beretninger fra Stortinget, finnes det også avisinnlegg som kan vise oss hvilket natursyn norske

²¹³ Jønsson 1999: 43.

²¹⁴ Sjøilen 1995: 37.

sportsjegere hadde. Dette er også et materiale som ikke tidligere er benyttet i arbeid om natursyn og jakt i Norge på andre halvdel av 1800-tallet. Funn av materiale er, i likhet med forrige kapittel, mye større mot slutten av 1800-tallet.

I et innsendt bidrag til *Tromsø-Tidende* 23. mars 1845, finner vi en interessant bevaringstanke hos en gruppe av jegere. Da det innsendte bidraget ikke er underskrevet, er det igjen et spørsmål om hvor stor verdi dette har som kilde for meg, ettersom jeg ikke kan forsikre meg om at det er innsendt av sportsjegere. Jeg velger likevel å inkludere dette bidraget, ettersom denne gruppen av jegere identifiserer seg som «nogle Jagtelskere».²¹⁵ Disse jaktelskerne presenterer et slags forslag om at ingen harer skal skytes på øyen de jakter på fra april og ut august, for å bevare en «Jagtfornøielse».²¹⁶ De mener haren er sterkt truet, og at denne må fredes i parringstiden for å kunne bevare haren i fremtiden. Den nye loven av 1845 ble ikke vedtatt før 4. august. Dermed ser vi at det fantes klare bevaringstanker i Norge, også før loven ble vedtatt.

Jaktloven av 1845 ble vedtatt i 1845, men trådte ikke i kraft før på forsommeren i 1846. I et «Brev til min Jagtkammerater» fra 2. april 1846, skriver forfatteren åpenhertig om jakten i Norge.²¹⁷ Brevet er til en viss grad anonymisert, da det er underskrevet B—th. Jeg mener dog at vi med relativt stor sikkerhet kan peke på Jacob Bøckmann Barth som forfatter. Barth var en profilert sportsjeger i Norge på andre halvdel av 1800-tallet.²¹⁸ Jeg opplever innholdet i brevet som et ironisk forsvar for jakten i Norge. Forfatteren uttrykker behovet for et skriftlig forsvar for jakten i Norge slik:

At skrive Forsvar for Jagten er jo ligesom at føle paa sig selv, for at overbevises om sin egen Tilværelse, som de tyske Filosofer have bragt os til at betvivle, ligesom at have en ond Samvittighed, fordi man har ladet sig sin Middagsmad smage(...)Det at skrive Forsvar for Jagten er jo en komplet Misforstaaelse og det unødvendigste og unyttigste Arbeide, man kan tænke sig.²¹⁹

²¹⁵ Tromsø-Tidende 1845: 4.

²¹⁶ Tromsø-Tidende 1845: 4.

²¹⁷ Barth 1846: 10.

²¹⁸ Barth har vært en viktig bidragsyter til norsk jaktlitteratur. Han har skrevet bøker som *Den norske Natur, skildret i Billeder fra Jagtlivet (1856)*, *Optegnelser fra mitt Jægerliv (1865)*, *Erindringer fra Jagten paa det mindre Vildt i Norge (1874)*, *Naturskildringer og Optegnelser fra mitt Jæger- og Reiseliv (1877)* og *Norges Fuglevildt og Jagten paa samme (1881)*.

²¹⁹ Barth 1846: 10.

Forfatteren legger frem flere eksempler på motstandere av jakten i Norge, og disse blir av forfatteren omtalt som «vore Angribere».²²⁰ Motstanderne omtaler, ifølge forfatteren, jegere som umenneskelige, usiviliserte og som levninger fra middelalderen. Poenget i denne sammenhengen, er i og for seg ikke hva jaktmotstandere omtaler jegerne som. Poenget her er hvordan sportsjegere svarer på denne kritikken. I dette tilfellet har forfatteren en slags hovmodig holdning ovenfor jaktmotstanderne, og viser til at man burde svare motstanderne enten ironisk eller ved å ignorere dem. Et forsterkende element finner vi i det samme brevet der forfatteren skisserer en lengre monolog fra en jaktmotstander, som påpeker flere negative element ved jakten. Kritikken besvares slik av forfatteren og hans jaktkammerat: «Vi see paa hinanden og lee».²²¹ Man får et inntrykk av at jakten for sportsjegerne er noe så selvsagt, og at deres natursyn er så jaktromantisert, at de «dårlige» sidene ved jakten blir totalt oversett. Det ser også ut til at sportsjegerne har en sterk følelse av et «oss», og at de som del av befolkningen er hevet over resten. Det sees også en uvilje til å reflektere over de moralske aspektene ved jakten. Det finnes ikke mange andre innlegg i avisene rundt denne loven. Det som finnes dreier seg i stor grad om gjengivelser fra Stortinget.

5.2.2 Halvor Heyerdahl Rasch og Fredrik Otto Juell

I forbindelse med loven av 1845 er det særlig et navn som må fremheves: *Halvor Heyerdahl Rasch*. Rasch var utdannet zoolog og en av de i Norge med størst kunnskap om jakt og viltforvaltning. Han var også med på å stifte NJFF i 1871. Rasch var også mannen bak lovforslaget som endte i jaktloven av 1845.²²² Han var på bakgrunn av dette også en viktig og mye omtalt mann på Stortinget, og et navn som nevnes hyppig i det digitaliserte avismaterialet. Jeg ser her behovet for å drøfte Rasch som representant for en tredje jegertype, en jegertype som ligner på sportsjegere, men som ikke er helt lik. Rasch og andre høyt utdannede personer innenfor biologi og zoologi, var også svært dyktige jegere. Jeg tror imidlertid ikke slike aktører jaktet helt på samme grunnlag som sportsjegere flest, og at disse hadde en litt mer faglig og kunnskapsbasert tilnærming til gjennomføringen av jakten. Det har nok vært en kombinasjon av sportsjaktinteresser og mer faglige interesser som har drevet disse jegerne ut på mang en jakttur. Jeg velger likevel å inkludere Rasch i oppgaven, da han var av stor viktighet for loven av 1845, og fordi han også var en svært aktiv jeger.

²²⁰ Barth 1846: 10.

²²¹ Barth 1846: 10.

²²² Richardsen 2012: 39.

Hans bidrag med opprettelsen av NJFF, kan også fortelle oss om en mann med sportsjaktinteresser.

I materiale fra Stortinget i 1845 finner vi eksempler som viser til hvilket natursyn som var gjeldende hos embetsmenn i Norge. Materialet fra Stortinget rundt loven av 1845, og lovforslaget til Rasch, er primærkildene til Karl Martin Richardsen i hans masteroppgave om denne jaktloven. Dermed er det også Rasch og norske embetsmenn sitt natursyn som undersøkes. Jeg ser på Rasch som en viktig sportsjeger i perioden, men aktørene på Stortinget er ikke helt forenlig med det jeg betegner som sportsjegere i oppgaven. Jeg vil derfor ikke gå dypt inn på aktørene på Stortinget og deres holdninger og natursyn selv, men peke på noen av de viktigste funnene som gjelder Raschs natursyn hos Richardsen, og andre sportsjegere i perioden.

Lovforslaget presentert av Rasch i 1845 var helt tydelig basert på en *nyttetenkning*. Selve begrepet *nytte* går igjen både i lovforslaget og i det meste av forhandlinger på Stortinget. Dyrene ble målt på deres nytteverdi for menneskene. Rasch utviklet en liste som viste dyrenes nytteverdi, og deres skadepåførsel. Dersom et dyr gjorde større skade enn nytte *for menneskene*, skulle dette utryddes.²²³ Rovdyrene legges frem som *fiender* for menneskene, og alle metoder for å utrydde disse synes kjærkomne: «I Bestræbelsen efter at udrydde disse Fiender er ethvert Middel tilladeligt,...».²²⁴

Det tegner seg et tydelig natursyn hos Rasch. Hele lovforslaget hans er gjennomsyret av dette antroposentriske natursynet. Natursynet bygger på oppfatningen av naturen som skapt for mennesket, og der det er nytteverdien for oss mennesker som har betydning. Dersom en art ble sett på som unyttig, skulle den fjernes fra naturen. Rasch sitt arbeid var et lovforslag, som ble laget for å sendes til Stortinget. Vi må derfor ha i bakhodet at lovforslaget ble utarbeidet for en spesiell leserkrets. Richardsen viser hvordan Rasch sitt lovforslag ikke skapte noe særlig oppsikt på Stortinget, og at det virker som det var en støtte for et slikt antroposentrisk natursyn hos denne kretsen av den norske befolkning.²²⁵

Vi ser her at det innenfor kretsen av embetsmenn i Norge, var et utbredt antroposentrisk natursyn. Som Richardsen skriver, var det i 1845 høyt utdannede embetsmenn som tok de

²²³ Richardsen 2012: 51–56.

²²⁴ Rasch 1845: 12.

²²⁵ Richardsen 2012: 65–66.

politiske avgjørelser i Norge.²²⁶ Foruten Rasch og Barth,²²⁷ har det vært vanskelig å oppdrive sportsjegeres behandlinger av loven fra 1845. Det kan se ut som at selve begrepet *sportsjeger* først opptrer noe senere i aviser og annet materiale, rundt 1860/70, da jegere begynte å reise til fjells for å jakte,²²⁸ og da NJFF ble opprettet i 1871. Dette betyr *ikke* at det før 1860 ikke fantes, det jeg i denne oppgaven kaller for sportsjegere, men at sportsjeger som begrep ikke var særlig utbredt. Før 1860 var det særlig jakt på hare, rugde og bekkasiner som interesserte sportsjegerne.²²⁹

Jeg har tidligere nevnt denne jaktformen som selskapsjakt, og denne foregikk i lavere strøk, gjerne i områdene rundt Oslo og andre byer i Norge. Utover på 1800-tallet og mot 1850 skriver Knut Lier at vi i Norge fikk en sterk økning i harejakten. Årsaken var teknologiske nyvinninger på geværene og masseproduksjon av disse, som gjorde at geværene ble billigere og vanlig på de fleste gårder i landet. Det ble også vanlig med jakthunder på gårdene.²³⁰ Lier skriver videre: «Uten noen forståelse for fredning eller annen form for jakt-kultur, lot man hundene fly løse».²³¹ Jeg synes for så vidt denne setningen blir stående noe ubegrunnet. At det ikke fantes noen tegn til fredningstanker eller noen form for jaktkultur blant næringsjegere virker som en noe forutinntatt påstand fra forfatteren. Uansett, poenget mitt her er at da «vanlige» folk fikk tilgang til hund og våpen, ble forskjellene mellom næringsjegerne og sportsjegerens selskapsjakt mye mindre enn de hadde vært tidligere. Riktignok hadde sportsjegerne flotte jakselskaper, renrasede jakthunder og andre eksklusive innslag som ikke allmennheten hadde. Likevel jaktet man på samme arter og ved samme jaktform.

²²⁶ Richardsen 2012: 11.

²²⁷ I sitt forord takker Rasch blant annet Barth for hans hjelp i utarbeidelsen av lovutkastet. Rasch 1845.

²²⁸ Tiden rundt 1860 står på en måte igjen som et startpunkt for en ny type sportsjakt. Når jegerne begynte å dra til fjells utviklet det seg nye verdier, der hardførhet og det å skulle klare seg selv, ble sterkere vektlagt. Tidligere hadde det vært drevet selskapsjakt i lavereliggende områder. Dette var ofte harejakt, en jaktform som ikke krevde stor fysisk anstrengelse. Amundsen 2007: 94–100.

²²⁹ Allerede fra 1750-tallet fantes på Fladeby store årlige selskapsjakter, som i så måte minnet mer om de utenlandske aristokratiske og kongelige jakttypene. Denne jaktformen var godt tilrettelagt med mat og utstyr, og skilte seg kraftig fra sportsjakten som foregikk på fjellet (selv om det også her foregikk tilrettelegging fra lokalbefolkningen som gav kost og losji). Lier 1960: 152–157.

²³⁰ Her må det skilles mellom hunder som var dugende til jakt og sporing, og sportsjegerens hunder som var «rene» jakthundraser.

²³¹ Lier 1960: 157–158.

Innføringen av den nye jaktloven i 1845 svekket, ifølge Barth, jaktiveren hos de beste harejegerne i landet.²³² Det er naturlig å tenke at Barth her peker på sportsjegere, som de ivrigste og beste jegerne i Norge. Oppfatningen var at hele to måneders fredningstid var et altfor langt opphold for jakthundene, som ville bli mye dårligere av å miste verdifull treningstid.²³³ Disse nye fredningstidene som ble lansert ved den nye jaktloven har selvsagt hatt en innvirkning på jakten i Norge. Lovforslaget ble derimot laget av Rasch, og støttet av sportsjegere som Barth. Det møtte heller ikke stor motstand på Stortinget. Hvem var det da som sluttet å jakte på hare, og er det riktig å kun peke på de nye fredningstidene som årsak? Kan det her tenkes at sportsjegerne søkte nye jaktmarker, for å igjen kunne distansere seg kulturelt fra allmennheten i Norge, og at resultatet ble at sportsjegerne søkte mot fjelltraktene? Dette kan være et ledd i forklaringen av utviklingen som sees, men kan ikke stå alene. Teknologiske fremskritt og økt infrastruktur gjorde fjellet mer tilgjengelig for jegerne. Her var særlig jernbanen og dampskip på innsjøene viktig for å gjøre forflytningen fra byene og opp på fjellet lettere og mindre tidkrevende.²³⁴ Turer som tidligere kunne ta uker, ble nå forkortet til dagsturer. Den nye infrastrukturens betydning må ikke undervurderes her.

For å undersøke om jaktloven av 1845 kan ha ført til endrede jaktholdninger hos sportsjegerne, kan biografisk materiale fra sportsjegerne i perioden undersøkes. Knut Lier nevner flere av de viktigste og mest omtalte harejegerne i Norge i perioden rundt 1820-1860.²³⁵ Deres jaktholdninger kan bli synlige gjennom å undersøke hvorvidt jaktpraksiser hos disse endret seg, og deres generelle oppfatninger av hva en jeger var. Flere av sportsjegerne som Lier nevner, har etterlatt seg tekster om deres liv som jegere.

En av disse er Fredrik Otto Juell (1803-1888). I *En gammel Jægers Meddelelser* fra 1875 forteller Juell om hans lange og varierte liv som jeger i de norske skogene.²³⁶ Boken er skrevet så sent som i 1875, imidlertid vier han en del av boken til fortellinger om hans yngre dager som jeger. Her er det naturligvis nødvendig å være påpasselig og kildekritisk, da slike minner fra fortiden lett kan forvrenges og endres.²³⁷ Dette er faktisk noe Juell selv også er

²³² Lier 1960: 158.

²³³ I dag varer båndtvangen i Norge fra 1. april til 20. august, som er vesentlig lengre enn to måneder. Det eksisterer også svært mange gode jakthunder i dag, så en lengre pause spiller ikke vesentlig inn på hundenes ytelse.

²³⁴ Bergh 2004: 17–19.

²³⁵ Lier 1960: 160–168.

²³⁶ Juell 1875.

²³⁷ Tosh 2015: 2.

oppmerksom på: «Mine Læsere kan vel undres over, hvordan jeg efter nu nær 60 Aar kan erindre disse Bagateller?».²³⁸ Forklaringen er at han stadig ligger våken om nettene og tenker på disse minnene.

Krokskogen nordvest for Oslo beskrives av Juell som et eldorado for harejakt i årene 1820-1845.²³⁹ Krokskogen lokket til seg Norges dyktigste jegere i «den Tid, da Harejagten blev drevet med Liv og Sjel, og idetheletaget spillede en ganske anden Rolle, end det nu fortiden er Tilfældet».²⁴⁰ Vi skjønner at harejakten har mistet mye av sin opprinnelige betydning og utstrekning ved midten av 1870-tallet. Etter sin fortelling om jakten i Krokskogen fremlegger Juell følgende: «Men Læseren maa lægge Mærke til, at min Beskrivelse ei gaar længer end til Aaret om 1845. Siden har jeg ei været der...»²⁴¹ Juell forteller ikke direkte årsaken til at han ikke vendte tilbake til Krokskogen etter dette, men jeg mener det er grunnlag for å peke på jaktloven som årsak til dette. Jaktloven innførte fredningstid på hare fra 1. juni til 15. august, altså for det meste av sommeren. Ettersom Juell skriver at det i Krokskogen la seg mye snø vinterstid, og at vinterjakt og vårjakt derfor var umulig, tolker jeg det som at jakt på sommeren var eneste mulighet, og det som var utbredt praksis.²⁴² De innførte fredningstidene etter 1845 satte derfor sannsynligvis en stopper for den utstrakte harejakten i Krokskogen. Det kan dermed se ut til at fredningstidene som ble innført, gjorde noe med jaktholdningene til Juell som sportsjeger i Norge. Selv om han ikke jaktet mer i Krokskogen, stoppet han ikke med jakten som aktivitet. Han fortsatte å jakte, både hare og annet vilt, men han og andre jegere var nødt til å endre deres jaktpraksis, og å jakte til andre tider av året.

5.3 Jegerne i skuddøyeblikket

Jeg vil gjerne drøfte et element som ofte opptrer i sportsjegernes jaktmemoarer, nemlig hvordan selve skuddøyeblikkene skisseres av forfatterne. Her har min bakgrunn som jeger selv, gjort meg oppmerksom på nettopp hvordan skuddøyeblikket fremstilles. I jegermemoarene ser jeg et gjentakende element i beskrivelsene av de siste sekundene før viltet blir skutt. Her ser jeg et slags *skyt først, vurder etterpå* element. Ser vi til Fredrik Otto

²³⁸ Juell 1875: 3.

²³⁹ Juell 1875: 30.

²⁴⁰ Juell 1875: 30.

²⁴¹ Juell 1875: 42.

²⁴² Juell 1875: 36.

Juell igjen, kan vi se et eksempel på dette. Juell forteller at han har flyttet til Sandefjord, og at han den 31. mai (siste dag før fredningstiden inntreffer 1. juni) skal gjøre et siste forsøk på harejakt før sommeren:

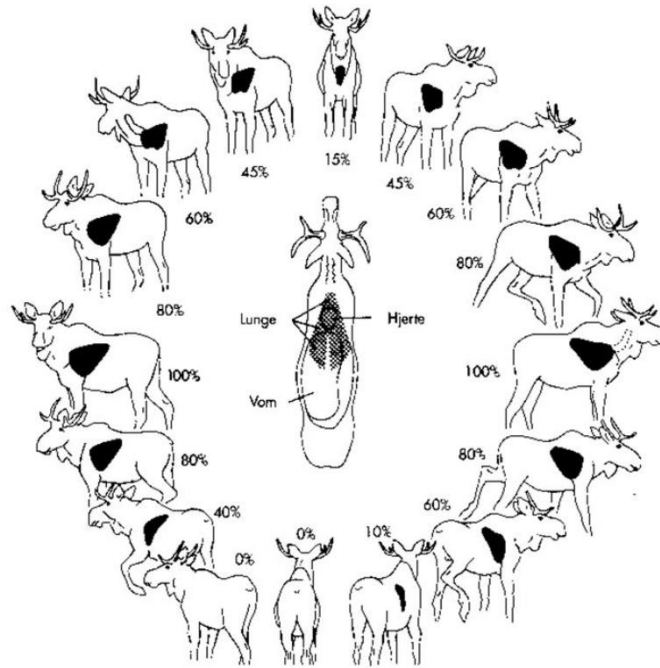
Saa tog jeg da Hunden den 31te Mai om Eftermiddagen for at gjøre det sidste Forsøg den Vaar, og gik op til Gaarden Nordby, hvor jeg paa Braaterne nordenfor Gaarden snart fik op en Hare. Jeg skjød paa Haren, traf den ogsaa, men den løb dog sin Vei, og Hunden efter. Med Et begyndte Hunden at jage med saadan ualmindelig Iver, halsede uafadelig og jeg maatte jo tro at den af og til saa den anskudte Hare, og at det var det som gjorde den saa Hidsig. Jagten kom ned igjennem et tæt meget fugtigt Buskads, og jeg hørte tydelig at det bar over etsteds, hvor et meget langt Stengjærde var faldet ned. Jeg ilede did, og Hunden blev ved at drive med samme Iver, og kom atter ned igjennem det samme tykke Snar. Med største Spænding kunde jeg nu vente Haren, men i stedet kom et langt fortagtig Dyr med lang Hale. Jeg skjød, der laa en Oter.²⁴³

For det første ser vi her Juells fast bestemte oppfatning om at han har påskutt en hare. Først da Juell for andre gang får «haren» på skuddhold oppfatter han at det er et annet dyr. Selv da han fremdeles er usikker på typen vilt, løsner han skudd. Det virker som det er først da dyret ligger dødt, og han kommer nærme viltet, at han ser at dette var en oter og ingen hare. Denne «fremgangsmåten» og skyte-kulturen hos Juell festet seg hos meg, da den er så totalt forskjellig fra dagens skyte-kultur. Jeg som jeger i dag må forholde meg til mange parametere i møtet med et vilt. Først av alt er det jo helt essensielt å identifisere hvilken art man møter på i skogen, før man kan løsne skudd.²⁴⁴ Deretter må du ha sikker bakgrunn, riktig vinkel til dyret og være påpasselig med å treffe i hjerte- og lungeregion. I tillegg til dette, møter man ofte på noen moralske aspekt. På rådyrjakt er det ikke uvanlig å møte rådyrgeit i følge med en eller to rådyrkillinger. Sent på høsten kan det være vanskelig å skille barn fra mor, og man skal helst ikke skyte geita fra killingene, da killingene ofte er avhengig av mor for å klare seg gjennom vinteren. Det er altså en hel del som skal tenkes gjennom i løpet av de få sekundene du har til rådighet før viltet spretter forbi, og skuddmuligheten er borte.

²⁴³ Juell 1875: 115.

²⁴⁴ Dette sees på som ganske enkelt i de fleste tilfeller. En jeger med gjennomført jegerprøve skal kunne skille ganske enkelt mellom de jaktbare artene. I noen tilfeller kan man dog oppleve svært vanskelige tilfeller. Vi kan for eksempel ta for oss elgjakten. I mitt eget jaktlag på Sørlandet blir vi vanligvis tildelt et ungdyr under 140 kg. Her er det normalt sett ikke noe «slingringsmann» på vektgrensen. Skyter du feil dyr på over 140 kg blir som regel jaktlaget bøtelagt i form av penger eller ved å bli tildelt et mindre dyr ved neste års jakt. Det sier seg selv at det er svært vanskelig å bedømme om en elg i skogen veier 135 eller 145 kg, særlig når dette skal bedømmes i løpet av et sekund eller to.

Skyteklulturen hos jegere på andre halvdel av 1800-tallet, skiller seg i så måte kraftig fra dagens jegere. Jeg ser her en tendens til at sportsjegere skjøt på alt vilt man kom over i skogen. Man var i alle fall mindre påpasselig med å fastsette arten man jaktet på, før den ble skutt. Dette er et gjentakende element som sees i jaktmemoarer forfattet av sportsjegere fra 1840 og frem mot århundrets slutt.²⁴⁵ Jeg synes dette sier noe om sportsjegerens kultur på flere områder. For det første

Figur 1: "Elgklokka" viser hvilken vinkel du må ha til viltet for å sikre et forsvarlig skudd. Det markerte sorte feltet viser hjerte- og lungeregion. Kilde: <https://xn--jegerprvekurset-cub.no/samling-1-4-skuddplassering-pa-storvilt/>

kan vi peke på skyte- og våpenkulturen som fantes her. Det fantes ikke noen organisert opplæring av våpensikkerhet. Noen jegere hang rifla ferdig ladd på veggen i jakthytta, for å ikke glemme å lade før neste jakt.²⁴⁶ Dette lever ikke akkurat opp til dagens HMS-standarder. Den overivrige tilnærmingen som vist ovenfor, utgjorde også større fare for å skyte feil vilt, eller i verste fall treffe andre jaktdelegere ved vådeskudd: «En beklagelig Ulykke er indtruffet paa Ringsaker, idet en liden Gut,... ved Vaadeskud dræbte sin egen Broder. De to Gutter var ude paa Jagt; uvarsom Behandling af Geværret skal have foraarsaget Ulykken».²⁴⁷ Slike tilfeller som på Ringsaker, var dessverre nokså vanlig gjennom hele perioden jeg undersøker.²⁴⁸ Manglende opplæring i våpenbruk og manglende våpenrespekt sees på som årsak til en slik stor utbredelse av vådeskudd.

Jeg ser også denne aggressive skyteklulturen som et resultat av manglende opplæring. Det fantes ingen organisert jaktopplæring på denne tiden. Man lærte av hverandre, men den utbredte kunnskapen var nok jevnt over ganske dårlig. Det er nok svært sannsynlig at mange

²⁴⁵ Se blant annet Barth 1883: 80; Friis 1876: 26, 250.

²⁴⁶ Friis 1876: 250.

²⁴⁷ O.U 1880: 2.

²⁴⁸ Et søk på begrepet «vaadeskud» i norske aviser mellom 1845 og 1899, avdekker flere hundre treff. Dette var altså et relativt utbredt problem, som nok skyldtes en dårlig våpenopplæring.

arter ble forvekslet. Særlig mange av fugleartene er relativt like, og kunne nok by på utfordringer. Dette gjorde også at man var i fare for å skyte dyr som ikke var jaktbare. Dette sees selv hos Barth, en av de fremste norske sportsjegerne i perioden. Barth var på rypejakt, men kom i skade for å skyte to orrhøner istedenfor ryper.²⁴⁹ Orrfuglen var fredet da Barth var på jakt, og hans overtredelse av jaktloven gikk ikke noe videre inn på ham. Ettersom han anså hans skudd som et uhell og ikke en bevisst handling, var det ikke vanskelig for Barth å «tilgive mig selv».²⁵⁰

Jeg argumenterte i kapittelet om næringsjegerne for en manglende lovlighet rundt jaktlovene. Det så ut som at disse lovene ikke ble sett på som så viktige, og at det ikke var så farlig om man brøt dem. Vi ser her i tilfellet ved Barths feilskyting litt av det samme bildet. Barth har her forbrutt jaktloven, ved å skyte vilt i fredningstid. Likevel anser han det ikke som så farlig, ettersom det var et uhell. Det kan dermed se ut som at jaktlovene hos Barth heller ikke ble fulgt til punkt og prikke, og at det i alle fall ikke var så farlig om man brøt dem ved uhell.

Norge hadde, som jeg tidligere har påpekt, begrenset med jaktlovgivning før på 1800-tallet. Dette gjaldt særlig fredningsbestemmelser. Det hadde riktignok vært en del fredningsbestemmelser på storvilt som elg og hjort, men det var ingen tradisjon for fredning av småviltet i Norge.²⁵¹ Småviltet var nok også det viktigste viltet i Norge utover på andre halvdel av 1800-tallet. Storviltet opplevde en sterk nedgang, fuglevilt var en viktig inntektskilde for bøndene og fuglevilt og hare var anerkjente arter for sportsjegere. Da flere av disse artene plutselig skulle fredes gjennom deler av året etter 1845, ble nok dette en brå endring for både næringsjegere og sportsjegere.

Den brå overgangen til å plutselig skulle frede vilt, kan ha rokket ved det rådende natursynet hos både næringsjegere og sportsjegere rundt 1850. Det var på denne tiden ingen utbredt fredningskultur i landet. Man hadde kanskje en viss fredningskultur for det norske storviltet,

²⁴⁹ Barth 1883: 80.

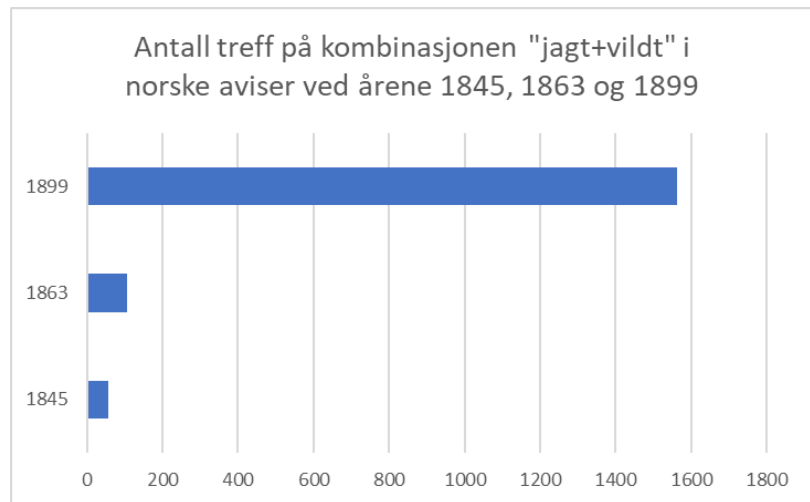
²⁵⁰ Barth 1883: 80.

²⁵¹ Her må jeg påpeke at det ved forordning av 1730, også ble vedtatt fredningstid for hare og storfugl. Dette var derimot en enkeltstående forordning, som ikke påvirket jakten på disse i noe særlig grad. Storviltet, og særlig elgen, ble også fredet flere ganger gjennom 1700-tallet og i 1818, og det hadde dermed opparbeidet seg en sterkere fredningskultur for storviltet blant befolkningen i Norge. Østlie 1953: 21.

som hadde hatt fredningstider siden 1730. Denne fredningskulturen for storviltet var det nok også en større forståelse for, ettersom vertfall elgbestanden i landet var meget lav.

5.4 Loven av 1863

Vi beveger oss videre og skal se nærmere på den reviderte jaktloven som ble vedtatt i 1863. Avistilgangen blant innbyggerne i Norge er økende i perioden. Selv om jeg ser en økning fra 1845, er det likevel enda ikke flust av jakt-baserte innlegg i avisene. Utviklingen skjer gradvis, men øker spesielt mot slutten av århundret.

Figur 2: I 1845 var det 56 treff, i 1863 105 treff, og i 1899 hele 1561 treff.

I 1860 hadde det gått 15 år fra innføringen av jaktloven i 1845, og Rasch hadde hatt god tid til å undersøke hvorvidt loven oppfylte den intenderte hensikten. I *Aftenbladet* 18. februar 1861 gjengis Rasch sitt nye lovforslag, som skulle revidere loven av 1845.²⁵² Natursynet til Rasch ser helt uendret ut. Hans oppfatning av at rovviltet må bort er helt lik den i 1845, om ikke enda mer tydelig. Rasch mener at skuddpremiene for en del av artene, spesielt ulv, må forhøyes. Våre fire store rovdyr (bjørn, jerv, ulv og gaupe) hadde fra 1845 en skuddpremiesats på 3 Spesidaler. Rasch ville nå øke satsene til fem Spesidaler, faktisk helt opp til 10 Spesidaler for ulven, for å «opmuntre til dens Ødeleggelse».²⁵³ Vi ser her en enda sterkere utryddelsestrang hos Rasch i 1861, enn hva tilfellet var i 1845. Den må i alle fall kunne sies å være like sterk. Natursynet hans er i så måte ikke forandret i løpet av denne perioden, og også denne gang ser det ut til at aktørene på Stortinget ikke reagerte nevneverdig ovenfor denne utryddelseskampanjen, ettersom loven ble innført i 1863.

I etterkant av at Raschs reviderte lovforslag ble publisert i februar 1861, kan vi se at det utspilte seg en debatt i *Morgenbladet* litt senere i 1861. Debatten ble drevet av to «gamle

²⁵² Rasch 1861: 1.

²⁵³ Rasch 1861: 1.

jægere», en av dem omtalt som O. U. Jeg synes deres innspill og holdninger i debatten som føres, viser at disse er sportsjegere og erfarne jegere, noe jeg straks skal argumentere videre for. Vi legger også merke til at disse diskusjonene som fant sted, kom hele to år før innføringen av loven 22. juni 1863. Dette ser jeg dog på som naturlig, da diskusjonene kom i tidsmessig nærhet av Raschs publiserte lovforslag. Frem til 1869 møttes i tillegg bare Stortinget hvert tredje år, som kan sees på som årsak til at loven ble til to år etter den ble mest omtalt i mediene.²⁵⁴

La oss se nærmere på debatten mellom disse to eldre sportsjegerne. Debatten dreier seg i det store og hele om harejakten i Norge, og særlig om fredning av denne arten. Vi ser altså at det heller ikke her reageres på utskytningen av rovdyrene, men på fredningsaspektet ved lovforslaget. Første del av denne debatten ble publisert 1. juni 1861 i *Morgenbladet*.²⁵⁵ Her anerkjenner forfatteren, «En gammel Jæger», det nye lovforslaget utformet av Rasch. Forfatteren er enig med Rasch på de fleste punkter, men er forundret over at fredningstiden for haren ikke er blitt foreslått endret. Forfatteren mener at den nåværende fredningen ikke dekker harens mest sårbare periode, og at den må gjelde på våren da haren får unger, og ikke på sommeren. Rypene burde også fredes ifølge forfatteren, da gjestgiverier i fjellheimen hadde sett stadig færre ryper.²⁵⁶ Vi får her presentert tydelige bevaringstanker, som konfronterer Raschs lovforslag, og fremmer mulige endringer av dette.

Motsvaret kom tre uker senere, den 21. juni i *Morgenbladet*.²⁵⁷ Forfatteren omtaler seg også som gammel jeger, men viser i tillegg sine initialer, O. U.²⁵⁸ Selv om begge forfatterne igjen er delvis anonymiserte, skinner deres sportsjakt-interesser sterkt i deres tekster, særlig i O. U sitt tilfelle. Vi ser flere eksempler på dette i sistnevnte avisinnlegg: «Kan hænde, at hvad jeg her nedskriver ikke finder Gjenklang uden hos Jægere,...»²⁵⁹, «For Jægere er det vistnok overflødig at beskrive Jagtens Fornøielse, men det kunde maaske lykkes mig at faa 'Ikke-Jægere' til i det mindste at fatte en Anelse»²⁶⁰, og forfatterens omtale av jakten: «Intet Liv skaffer en saa behagelig og velgjørende Rekreation efter lang Tids Stillesidden og Befatning

²⁵⁴ Richardsen 2012: 61.

²⁵⁵ En gammel Jæger 1861: 1.

²⁵⁶ En gammel Jæger 1861: 1.

²⁵⁷ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁵⁸ Av praktiske hensyn omtaler jeg fra nå forfatter av det første avisinnlegget som «gammel Jæger», og forfatter av det andre avisinnlegget som «O.U.»

²⁵⁹ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁶⁰ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

med trivielle Forretninger».²⁶¹ Jeg ser her tydelige elementer som peker mot at dette er en diskusjon mellom to sportsjegere. De to forfatterens motiver og ønsker er imidlertid motstridende. Der forfatteren i det første avisinnlegget ønsket en utvidet og endret fredningstid for hare og rype, ser O. U dette som svært ødeleggende for harejakten.

På samme måte som jeg tidligere har vært inne på, brukes hundenes jakttrening og betydning for jakten som ledd i argumentasjonen om fredningstider og jakttider. O. U peker på at dersom den foreslåtte fredningstiden til «gammel Jæger» blir gjennomført, kommer harejakt med hund så å si til å opphøre i Norge.²⁶² Her viser forfatteren også til at dette hadde vært et problem siden den første fredningsloven kom i 1845, slik jeg også viste til i delen om den loven. O.U argumenterer her for at de med gode harehunder i Norge, ikke hadde overholdt fredningstidene, men sluppet hunden i skogen i ulovlig tid for å opprettholde treningen de mente var nødvendig for å holde gode jakthunder.

Det er klare og motstridene holdninger til jakt hos jegerne i disse to avisinnleggene. Der «gammel jæger» viser klare bevaringstanker, og fremmer forslag som skal regulere harebestanden, sees helt andre holdninger hos O.U. Fredningstidene er for O.U helt ødeleggende for harejakten. Her ser det ut til at jakten er viktigere enn det som det jaktes på, en oppfatning som ikke bidrar til en bærekraftig jakt. En synkende harebestand som ikke reguleres, ville til slutt selv satt en stopper for harejakten.

Videre benytter O. U seg av en rekke ulike argumenter for å vise til hvorfor haren ikke trenger å fredes i Norge. På mange måter er det konsekvenser av harejaktens slutt forfatter viser til, og som brukes som argumentasjon. Først beskrives og romantiseres jakten. Minner fra jakten, kameratskap og samhold beskrives som middel til en sunn kropp og god helse. Deretter fremstilles jakten som en rusfri aktivitet, og jakten bidrar i så måte også til bedre helse. I tillegg bidrar harejakten til god skyteferdighet.²⁶³

Forfatteren fremstiller så, i mine øyne, et litt snodig poeng. Jegeren anser haren som et «skadedyr».²⁶⁴ Kjøttet er kun av middels kvalitet, og haren ødelegger åker og skog, ifølge forfatteren. Her kommer også poenget som jeg mener best viser forfatterens natursyn. O. U

²⁶¹ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁶² O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁶³ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁶⁴ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

skriver følgende: Som madnyttigt Vildt betragtet kan Haren saaledes neppe betragtes af egentlig Nationalværldi. Dens største Værd har den efter min Overbevisning for Jagtens Skyld». ²⁶⁵ Haren har altså størst verdi som jaktbar art for menneskene. Dette viser klart sportsjegerens antroposentriske natursyn. Forfatterens holdning til haren som art, er at dens største verdi er å bli jaktet på av menneskene. Utover dette er den kun et skadedyr, på lik linje med rovdyrene som man ville utrydde. Denne sportsjegerens holdninger til jakt og natursyn, viser hans oppfatning av naturen som skapt for menneskene, og til menneskelig utnyttelse. Det tegner seg et lignende bilde som i 1845, der Richardsen også pekte på et slikt perspektiv. Naturen skulle være *til nytte* for oss som mennesker. ²⁶⁶

Vi ser at situasjonen er relativt lik den i 1845. Det samme natursynet tegner seg både hos Rasch i 1845 og i 1863, og hos norske sportsjegere ved de samme årstallene. Jeg ser i alle fall ikke en tydelig utvikling her, mot et mer modernisert natursyn. Oppfatningen om rovdyrenes utrydning står like sterkt i det norske sportsjegermiljøet som det gjorde i 1845. Dette blir heller ikke særlig diskutert, noe som kan peke på at dette var en utbredt oppfatning. Om ikke oppfatningen om rovdyrene var endret, så kan vi finne tegn til forandring i andre jakttematikker. Dette ser vi tegn til på artene det jaktes på. En jegers fortelling om kråkejakt fra 1863 viser dette. Fortellingen ble publisert i *Christiania Dagblad* lille julaften 1863. ²⁶⁷ Avisinnlegget er underskrevet av «En Kraakeskytter». ²⁶⁸ Kråkeskytteren vingler litt mellom å se på seg selv som *jeger* eller *skytter*, men forfatteren ender opp med å identifisere seg som jeger. Dette har faktisk en viktig betydning, og noe jeg anser som viktig for å kunne omtale personen som sportsjeger. Sportsjegere anså nemlig seg selv ofte som *jægere*, mens det jeg omtaler i oppgaven som næringsjegere, ofte ble omtalt som *bondejægere* eller *skytttere*.

Forfatteren fremmer flere interessante aspekter, som alle viser ulike holdninger i det norske jegermiljøet i 1863. Først er det naturlig å si litt mer om begrepsparet *jeger-skytter*, og hvordan dette blir fremstilt. Forfatteren viser dette innledningsvis:

²⁶⁵ O.U., ogsaa gammel Jæger 1861: 1.

²⁶⁶ Richardsen 2012.

²⁶⁷ En Kraakeskytter 1863: 2.

²⁶⁸ Igjen ser vi problemstillingen med anonymiserte forfattere. Dette treffer vi ofte på i avismateriale, og dette gjør kildekritikken utfordrende. Jeg synes likevel aviser utgjør et utrolig informativt kildemateriale, som er lite brukt i andre jakthistoriske arbeider. Av den grunn er det er materiale jeg ønsket å undersøke, og som jeg mener gir et nytt innblikk til Norges jakthistorie.

Du vil maaske le ad mig, Du, som synes, at man ikke er Jæger, altsaa ikke gaar paa Jagt, med mindre det er Haren eller Ræven man forfølger, eller dersom Du er rigtig en Storjæger, med mindre det er Ren, Elg og Bjørn, som er Gjenstand for Efterstræbelse. Du vil maaske ikke kalde det Kraakejagt, men Kraakeskytteri.²⁶⁹

Forfatteren skriver her til andre sportsjegere, og vi ser hvilken oppfatning forfatteren har av sportsjegere, og hvilke arter som blir ansett som verdige for sportsjakt. Forfatteren peker på at sportsjegere ikke ville ansett kråkejakt som en verdig art å jakte på, og dermed kalt det «kråkeskytteri». Det jeg synes er interessant i denne sammenhengen er hvordan denne jegeren går imot strømmen, og utfordrer de aksepterte normene og holdningene i det norske jegermiljøet. Kråkene var et skadedyr, og ingen skulle jakte på disse for fornøyselsens skyld. Kråkene skulle vertfall ikke spises, og det er grunn til å tro at forfatteren skapte vantro i jegermiljøene da han forteller at han spiser disse, og at kråkene smaker omtrent som rype.²⁷⁰ Rypene var av sportsjegerne ansett som en av de gjeveste artene å jakte på i landet. Kråkene var nettopp sett på som skadedyr i Norge, og dette var en av artene som ble rammet av den utbredte giftbruken i Norge.²⁷¹ Det var ikke akkurat en art som ble sett på som delikat, noe den heller ikke gjør i dag.²⁷²

Forfatteren utviser videre stor kunnskap om jakten på kråkene. I avisinnlegget vier jegeren første del til et forsvar for jaktformen. Den siste delen viser forfatterens store kunnskap om denne jaktformen, og hvordan man kan lykkes i den, samt kråkenes væremåte. Her viser forfatteren hvilken plassering jegerne må ha for å lykkes, hvilket utstyr som er best egnet, hvilken skyteteknikk som gir best resultat og hvilken tid av året kråkejakt er mulig å gjennomføre. På mange måter prøver forfatteren å åpne øynene til andre norske sportsjegere, og vise at det finnes arter som både gir jegeren rekreasjon, men også kan fungere som matressurs.

Ved dette innlegget får vi dermed et innblikk i hva som var de aksepterte oppfatningene og holdningene i sportsjegerens jaktmiljø på starten av 1860-tallet. Vi ser hvilke arter man skulle jakte på for å kunne kalle seg en «jæger». Det var arter som hadde høyere prestisje enn andre, og kun noen var «riktige» for sportsjakt. Man kunne ikke drive sportsjakt på

²⁶⁹ En Kraakeskytter 1863: 2.

²⁷⁰ En Kraakeskytter 1863: 2.

²⁷¹ Ohman Nielsen & Seines 2019: 351–359.

²⁷² Kråkejakt er ikke uvanlig i Norge, men det er nok ikke mange felte kråker som blir spist. Av min egen kjennskap til kråkejakt, blir denne drevet fordi kråkefugler tar unger og egg av andre jaktbare fuglearter som orrfugl og storfugl.

kråker, men forfatteren bak dette innlegget utfordrer jaktnormene blant norske sportsjegere. Kanskje bidro viltnedgangen blant noen arter til at man måtte tenke nytt, og finne andre arter å jakte på. Lovene av 1845 og 1863 kan også ha bidratt til en slik nytenkning, da tidligere jaktarter ble fredet av lov, noe som hindret jakt på disse i perioder av året.

5.5 Friis og Barth

To av foregangsfigurene for norsk sportsjakt på andre halvdel av 1800-tallet var Jens Andreas Friis og Jacob Bøckmann Barth. I denne «midtdelen» av perioden mellom 1845 og 1899, var kanskje disse også to av de viktigste bidragsyterne til biografisk materiale om jakten i Norge. På bakgrunn av dette har jeg valgt deres hovedverk *Til Fjelds i Feriene* (1876) av Friis, og *Optegnelser fra mit Jægerliv* (2. utgave 1883) av Barth, som empirisk materiale i denne delen. Jeg vil her undersøke deler av disse to bøkene, og se på hvordan holdninger til jakt og natursyn vises hos disse to sportsjegerne.

Bøkene til Friis og Barth kunne nok alene fungert som empiri til en masteroppgave, dersom en meget grundig litterær analyse hadde blitt gjennomført. Det sier seg selv at jeg ikke har kunnet analysert og kommentert alle aspektene ved bøkene. Jeg forholder meg til deres tanker om jakt og fangst, og hvordan deres natursyn vises gjennom deler av bøkene. Jeg prøver å peke på eksempler som kan belyse de kulturelle trekkene ved disse to sportsjegerne, og jeg går derfor ikke i dybden på alle elementer ved bøkene. Jeg har også valgt meg ut deler og kapitler av bøkene, som jeg mener fungerer best til mitt formål. Dette blir tydeliggjort nedenfor.

5.5.1 Til Fjelds i Feriene

Boken består av Friis fortellinger om hans jaktturet sammen med hans jaktkompani, *Aasdalsjæger-Kompagni*. Kompaniet bestod blant annet av Friis, Halvor Rasch og delvis Jacob Barth, og holdt på fra 1854 og i nesten 30 år fremover.²⁷³ Mye av bokens innhold er beretninger fra kompaniets start på 1850- og 1860-tallet. Jeg er ute etter litt nyere beretninger, og tar dermed kun for meg Friis sine fortellinger fra 1872 og utover.²⁷⁴ Det er her hovedsakelig skrevet om reinsdyrjakten. Det første jeg merket meg, handlet om

²⁷³ Amundsen 2007: 159.

²⁷⁴ Side 1-235 omhandler tiden før 1872. Side 236-324 behandler tiden på 1870-tallet, og er det jeg undersøker. Friis 1876.

skytekulturen i kompaniet, som jeg også tidligere i kapittelet har pekt på. I Friis sin fortelling om den beste jaktdagen på reinsdyr, får vi høre hvordan Harald (medlem i kompaniet) felte tre reinsdyr: «Strax efter reiste 4 af de smukkeste Dyr sig, og 2 stod lige bag hinanden med Siden mot Harald. Han berørte høire Løbs Aftrækker, og Skuddet gik».²⁷⁵ Harald endte, ifølge fortellingen, opp med å drepe to reinsdyr med et skudd, da skuddet gikk gjennom det fremste dyr og inn i det bakerste. Dette er ikke et forsvarlig skudd, og en kultur som ikke hører til den moderne jakten. Man skal for all del unngå å skyte på vilt, dersom dette ikke er stående alene og dersom man ikke har sikker bakgrunn. Vi ser her at skytekulturen rundt 1870, ikke var modernisert, og var preget av å skyte mest mulig på færrest mulig skudd.

Fortellingen ovenfor viser et manglende måtehold hos reinsjegerne, som endte opp med å skyte 4 reinsdyr på få minutter. Friis forteller selv om en rypejakt der han skjøt 20 ryper på en times tid, og sier videre at: «Jeg kunde den Dag have skudt mange flere, maaske det dobbelte, men vi var blevne enige om, at vor Husholdning for det første aldeles ikke trængte til mere end 20.»²⁷⁶ Her ser vi det motsatte av reinsdyrjakta, og vertfall en holdning til jakten som en «ikke-uendelig ressurs». Selv om Friis kunne skutt mange flere ryper, lot ham dem flyve forbi. Senere i boken ser vi en lignende tilnærming, der Friis sier han på en god dag kunne skyte 50 ryper. Han: «drev det dog ikke til saa stort Antal (...) thi for mig er Antallet ingenlunde Hovedsagen».²⁷⁷ Videre får vi innblikk i hva jakten *egentlig* betydde for Friis: «Jeg sætter Pris paa at gaa sammen med en god Kammerat, nyde Godveiret, se paa Hundene, og glæde mig over, at de gjør sine Sager fortrinlig, (...)».²⁷⁸ Det er her ikke vanskelig å se hovedelementene i sportsjakten skinne gjennom: rekreasjonen og gleden av å ferdes ute i naturen, samspillet med hunden og kameratskapet.

Boken inneholder mange fortellinger, der jakten og den norske naturen beskrives og romantiseres. Imidlertid dukker det jevnlig opp faglig innhold, især ved Halvor (Rasch) i kompaniet. Blant annet diskuteres den norske villreinbestanden, som Halvor mener har halvert seg de seneste 20 år. Halvor peker på ny infrastruktur og flere jegere, især engelske, som årsak. Spesielt de engelskes hyttebygging og «unoble Jagtmethode».²⁷⁹ Disse

²⁷⁵ Friis 1876: 253.

²⁷⁶ Friis 1876: 259.

²⁷⁷ Friis 1876: 292.

²⁷⁸ Friis 1876: 292.

²⁷⁹ Friis 1876: 310.

jaktmetodene beskrives slik: «at skjule sig i en Hytte lige i Renens Vei og skyde den fra denne eller ved kun at gaa nogle Skridt fra samme, er en ugentlemandsmæssig Maade at komme Renen tillivs paa, som ikke fortjener Navn af Sport eller Jagt». Vi ser her hvilke holdninger til jakt, man som sportsjeger *ikke* skulle ha. En slik jaktmetode var ikke forenlig med sportsjegerens verdier, og kunne derfor heller ikke omtales som sport eller jakt.

Vi får jevnlig klare indikasjoner på kompaniets faglige tyngde. Utfordringene og de truende elementene for reinsjakta legges videre frem av Rasch, som også peker på teknologiske fremskritt som en stor utfordring. Mer spesifikt peker han på nye gevær, og særlig de nye spisse kulene som årsak til en negativ utvikling i skytekulturen.²⁸⁰ Man fikk nå en mye lengre rekkevidde på skuddene enn man tidligere hadde hatt. Dette utnyttet noen jegere, og skjøt mot flokker av reinsdyr på veldig lange avstander, i håp om å få inn et dødelig skudd på et tilfeldig reinsdyr. Her mener imidlertid Rasch at norske sportsjegere ikke har en slik jaktpraksis: «Jeg tror nemlig, at i Regelen en Engelskmand og en Jæger af den dannede Klasse skammer sig for at kaste en Kugle paa Slump ind iblandt en Flok Rensdyr».²⁸¹ Det var den «ikke-dannede» nye generasjonen av bondejegere med tilgang til ny geværteknologi, som utøvde en slik uetisk jaktpraksis, ifølge Rasch. Selv om Rasch presenterer dette som jaktmetoder som de norske sportsjegerne ikke praktiserer, så kan dette si oss noe om både de norske næringsjegerne, men også sportsjegerne. Dersom det Rasch skriver om næringsjegere virkelig forekom, viser dette oss at det rundt 1870 var en uetisk og «rovdyr-aktig» jaktholdning hos næringsjegerne. Dette må ha vært en jaktform uten noen empati eller følelser ovenfor reinsdyrene, og må ha påført disse store og unødvendige lidelser over lengre tid.

Det ovennevnte sier oss imidlertid også noe om de norske sportsjegerne i jaktkompaniet til Friis. I Rasch sin avsky for denne jaktformen, vises indirekte deres holdninger og jaktmoral, og ikke minst deres natursyn. Vi får her innblikk i hvilke jaktformer og fremgangsmåter som var ansett som moralsk riktige, og hvilke fremgangsmåter sportsjegerne i kompaniet *ikke* stod inne for.

²⁸⁰ Utfordringene med de nye geværene beskrives også hos Bjørn Dalen. Nye gevær med mye lengre rekkevidde enn tidligere, førte til at noen jegere skjøt på meget langt hold og «håpte på det beste». Var de heldige traff de bra nok til at et dyr døde. Imidlertid må dette ha ført til mang en skadeskyting på reinsdyr. Dalen 1991: 33.

²⁸¹ Friis 1876: 312.

Avslutningsvis kan det trekkes noen lengre linjer. Friis og hans jaktkompani representerer den første generasjon av norske sportsjegere som reiste til fjells. Sportsjegerverdiene vises tydelig hele teksten gjennom. Jakten som rekreasjon, romantiseringen av en natur som beherskes og omfavnes av jegerne, og innblikk i faglige viltdiskusjoner, utgjør kjenningsmelodien i boken. I tillegg sees tydelig det økonomiske, særlig statsøkonomiske, perspektivet tydelig. Jakten kunne og burde utgjøre en betydelig økonomisk inntekt for den norske stat, særlig gjennom utleie av jaktterreng til sportsjegere.

5.5.2 Optegnelser fra mit Jægerliv

Jacob Barth publiserte første utgave av *Optegnelser fra mit Jægerliv* i 1865. Jeg undersøker andre utgave som kom i 1883, av rent praktiske hensyn. Barth skriver selv at innholdet i disse skal være noenlunde likt, bortsett fra noen stilistiske forskjeller og noen ordbytter.²⁸² Jeg undersøker bokens første kapittel *Om den Fornøielse, Menneskene finde i Jagten*, som behandler jaktens betydning for menneskene og særlig sportsjegerens syn på jakten. Allerede i bokens første setning får vi et innblikk i Barths natursyn:

Da Skaberen bød Menneskene at herske over Dyrene og derved anviste dem Jagten som et af Midlerne til deres Livsophold og deres Evners Udvikling, indplantede han ogsaa i deres Natur en bestemt Lyst eller Tilbøielighed til denne Bedrift, for at den tillige skulde være dem en kjær og behagelig Beskjæftigelse, en stadig Kilde til Glæde og Livsnydelse.²⁸³

Vi ser tydelig her Barths antroposentriske natursyn, der menneskene hersker over dyrene og jakten er til *for menneskene*. Et tydelig bilde på dyrene som nytte til menneskene, som en ressurs som er skapt kun for oss. Vi ser også Barths oppfatning av jakten som en nesten instinktiv aktivitet for menneskene, som ligger i våres natur. Jeg legger imidlertid merke til Barths mening om at dette instinktet bygger på *Lyst, Tilbøielighed, Glæde og Livsnydelse*. Klare trekk på verdiene som var så viktige for sportsjegerne, jakten som rekreasjon.

Store deler av oppgavens første kapittel går med til et slags forsvar for sportsjakten, og til å skape et nytt bilde av sportsjegeren kontra næringsjegeren eller bondejegeren. Barth viser her til at det er en stor forskjell på hvordan mennesker jakter, avhengig av deres «dannelsestrin».²⁸⁴ Her legger Barth frem sportsjegerne og den dannede klassens idealer og

²⁸² Barth 1883: 5.

²⁸³ Barth 1883: 7.

²⁸⁴ Barth 1883: 10.

hvordan disse jakter. Blant annet mener Barth at sportsjegerne ikke skyter mødre bort fra ungene, de skyter ikke mer vilt enn de trenger, og de prøver så godt det lar seg gjøre å påføre viltet så lite smerte som mulig.²⁸⁵ Dette står, ifølge Barth, i sterk kontrast til næringsjegerens fremgangsmåter på jakt: «Intet af Dette bryder den raa eller udannede Jæger sig om. Han fælder blot for Fode Alt hvad han kan og paa hvad Maade han kan, enten han har Brug derfor eller ikke, og uden Hensyn til, om han derved tilføier Dyrene unødvendige Lidelser».²⁸⁶ Selv om dette nok må ha vært en oversimplifisering fra Barth, har det nok vært noe i dette. Næringsjegerne jaktet av behov for kjøtt og ressurser, og brukte de metodene som var mest effektive, som nok i flere tilfeller var umoralske metoder som påførte dyrene store lidelser.

Barths holdninger til jakten, bygger på jaktens betydning for en sunn kropp og sunn sjel. For Barth oppnås ikke dette kun ved å skyte et vilt. Å skyte viltet er jo en av de viktigste bestanddelene i selve jakten, men det er ikke dette som er det kulturelt givende elementet for Barth. Han peker her på at det er forholdene jakten skjer under som kan gjøre jakten til en fornøyelse og bidra til den «aandelige Udvikling».²⁸⁷ Det viktigste elementet her er det å mestre en utfordring, enten psykisk eller fysisk. Barth viser dette slik:

den Øvelse, Jægeren fremfor Andre erhverver sig i at kunne udholde legemlige Savn og Anstrengelser af næsten ethvert Slags uden at trættes eller udmattes, hvilket gjør ham nøisommere, arbeidsførere og mere uafhængig af en Mængde ydre Forholde og idetheletaget bidrager til paa saa mange Maader at gjøre ham hans hele Liv lettere og behageligere.²⁸⁸

Her ser vi verdiene som den nye sportsjakten introduserte på andre halvdel av 1800-tallet. Tanken på naturen som et mørkt og farlig miljø var nå forlatt, og byttet ut med naturen som arena for mestring og som ledd i en siviliseringsprosess. Hanssen et al. peker på at det først var når menneskene hadde erobret den mørke naturen, at man kunne vise kjærlighet til den og bevare den.²⁸⁹ Dette gjelder også for jakten som rekreasjon. Sportsjakt kunne derfor ikke forekomme før menneskene hadde erobret naturen. Derfor brukes også naturen nå som

²⁸⁵ Barth 1883: 10.

²⁸⁶ Barth 1883: 11.

²⁸⁷ Barth 1883: 13.

²⁸⁸ Barth 1883: 15.

²⁸⁹ Aase et al. 1996: 198.

arena for utfoldelse, og som Barth skriver, som arena for mestring av psykiske og fysiske utfordringer. Dette skulle igjen da, ifølge Barth, føre til en kulturell utvikling.

Barths holdninger til jakten er på mange måter av en slags eksistensiell art. Jakten fremstilles som en av menneskenes medfødte drifter, og en jeger er avhengig av å tilfredsstille sin «Jagtlyst».²⁹⁰ Disse holdningene var utbredt i det norske sportsjegermiljøet, og det er grunnlag for å tenke at sportsjegerne anså årlige jaktferier som nødvendige for deres livskvalitet, og som en viktig faktor for deres helse, både den fysiske og psykiske. Når vi forstår sportsjegerens oppfatning av jaktens betydning, blir det også lettere å forstå sportsjegerens frustrasjon over fredningstider som utelukket store deler av den årlige jaktseasonen, noe jeg peker på senere i oppgaven.

De resterende sidene av Barths åpningskapittel er viet til de andre godene man oppnår ved å gå på jakt. Her bemerker Barth jaktens allsidighet og variasjon som en sunn avveksling fra daglige oppgaver.²⁹¹ I tillegg vektlegger Barth de overraskende og spennende elementene ved jakten, som fører til glede og åndelig utvikling.²⁹² Barth sitt siste poeng for hvorfor jakten er så viktig, er dens innvirkning på fysikk og psyke, der jakten sikrer og bevarer «en sund Sjæl i et sundt Legeme».²⁹³ Dette viser Barths holdninger til jakten som en viktig aktivitet for folks helse, og der jakten og vandring i naturen fungerer som ledd til en bedre folkehelse. Vi beveger oss nå videre til århundrets slutt, og ser nærmere på situasjonene i 1899.

5.6 Utvikling i sportsjakten mot 1899

Jaktloven av 1899 er viet betydelig mer plass i avismateriale i forhold til jaktlovene av 1845 og 1863. I perioden fra 1863 og frem til 1899 hadde Norge utviklet seg på de fleste områder. Av det som er verdt å merke seg for sportsjegerne, kan vi først nevne omstillingen fra selskapsjakt til jakt på fjellet. Den gamle selskapsjakten hadde nå i hovedsak opphørt, og de norske sportsjegerne benyttet nå fjellet som arena for utfoldelse og jakt, først og fremst på ryper og reinsdyr.²⁹⁴ Deretter er det nødvendig å peke på opprettelsen av NJFF i 1871 som en viktig faktor for sportsjegerne.²⁹⁵ Dette førte til at man for første gang fikk en organisert sportsjakt, og en organisasjon som skapte seg stor politisk makt. Dette gjaldt særlig ved

²⁹⁰ Barth 1883: 25.

²⁹¹ Barth 1883: 21–32.

²⁹² Barth 1883: 32–39.

²⁹³ Barth 1883: 43.

²⁹⁴ Sjøilen peker på at overgangen skjedde en gang på 1860-tallet. Sjøilen 1995: 16.

²⁹⁵ Amundsen 2007: 9.

forslag til nye lover, da disse som regel ble påvirket av NJFF eller aktører i foreningen. Hovedmålet ved opprettelsen av foreningen var som Espen Sjøilen skriver, nettopp å «få til en revisjon av jaktlovgivningen som skulle trygge sportsjakten».²⁹⁶ Et siste viktig poeng for min oppgave, som jeg også tidligere har nevnt, var utviklingen av avisdistribusjonen i Norge. Flere leste aviser og flere sendte bidrag til avisene. Dette gir oss flere innlegg i avisene, som kan fortelle mer om hvilke holdninger til jakt og natursyn som var gjeldende hos sportsjegere ved slutten av 1800-tallet.

Den tydeligste utviklingen når det gjelder natursyn, kan sies å ha økonomiske og eiendomsrettslige trekk. For det første sees en utvikling mot at man ser på den norske naturen som en uslepen økonomisk diamant. Norge hadde uendelige ressurser og muligheter i vår natur, men dette ble foreløpig ikke ivaretatt og utnyttet. Dette måtte endres på. En forutsetning for dette var å innføre grunneiers enerett til jakt, nettopp for å få bedre kontroll over naturen. Grunneiers enerett til jakten var også en forutsetning for å kunne reversere utviklingen av den minkende viltbestanden i den norske naturen. Ifølge Jønsson var det også en oppfatning av at det som var eierløst, ble dårligere ivaretatt enn det noen eide.²⁹⁷ Altså var oppfatningen at et herreløst vilt ble mindre beskyttet, enn et vilt som var beskyttet av grunneiers jaktrettighet. Jeg undersøker her hvordan dette vises i det digitaliserte avismateriale og i sportsjegeres egne beretninger.

Jaktloven av 1899 stod igjen som resultat av en meget komplisert rettsprosess. Det var mange grupperinger involvert, og dermed mange hensyn som skulle tas. Lovens opptakt, forhandlinger i Odelsting og Lagting og lovens konsekvenser, er undersøkt av Alf-Petter Jønsson, og dette er dermed ikke noe jeg legger hovedvekt på.²⁹⁸ Jeg skal her i hovedsak undersøke en av de viktige aktørgrupperingene, nemlig sportsjegerne, og hvordan deres jaktholdninger og natursyn kommer til syne. Sportsjegerne arbeidet for å lovlig befeste og trygge sportsjakten som aktivitet for dem.

5.6.1 Avisene i 1899

Natursynet hos sportsjegerne var mer økonomisk påvirket mot slutten av århundret.

Sportsjegerne brukte i alle fall økonomiske verdier i naturen som argumentasjon i arbeidet

²⁹⁶ Sjøilen 1995: 69.

²⁹⁷ Jønsson 1999: 55.

²⁹⁸ Jønsson 1999.

med å få gjennom den nye jaktloven i 1899. Dette kommer til syne i et avisinnlegg i *Morgenbladet* den 5. oktober 1899. Her skriver en sportsjeger følgende: «Det er med megen Harme, at en Sportsmand gjennemlæser den fra 1ste Juli næste Aar i Kraft trædende Jagtlov. Vort Land vil ved den komme til at tabe store Summer, samtidig med at Vildtbestanden ikke paa nogen Maade bliver beskyttet».²⁹⁹

Det kan virke spesielt at sportsjegerne reagerte på loven av 1899, som vi ser av sitatet ovenfor. Sportsjegerne hadde jo vært pådrivere for innføringen av grunneiers enerett til jakten, da dette forhåpentligvis ville bety en økning av viltbestandene i Norge, og dermed sikre sportsjakten i årene fremover. Årsaken til at sportsjegerne reagerte, var at det opprinnelige lovutkastet utarbeidet av den parlamentariske landbrukskommisjon, var blitt vesentlig revidert på Stortinget. Lagtinget hadde ved sin behandling av lovutkastet, foreslått en mye lengre fredningstid for rypen i Norge.³⁰⁰ Der man tidligere kunne jakte rype fra 15. august, ble dette nå utsatt til 15. september. Dette var krise for sportsjegerne, som da mistet mye av jaktseasonen på fjellet.

Det er interessant å se på hvordan sportsjegerne reagerte på Lagtingets forslag. Sportsjegerne jobbet hardt for grunneiers enerett til jakten, nemlig for å beskytte viltet og sikre vilttilgang og jakt i årene fremover. Men da Lagtinget foreslo en utvidet fredningstid, som skulle være bra for viltet og også sikre vilttilgang i årene fremover, reagerte sportsjegerne med vantro. Dette var ikke mulig, mente dem, da mye av deres jaktseason ville falle bort. Det var heller ingen sportsjegere, norske eller utenlandske, som ville være interessert i å jakte i Norge i fremtiden, dersom en slik utvidet fredningstid ble tilfelle. Dette ville igjen føre til at grunneiere mistet mye av sine muligheter for inntekt gjennom utleie av jakten, da ingen var interessert i å leie jaktterreng så sent på året. Her ser vi noen tegn til lovens kompleksitet. Sportsjegerne ønsket å sikre vilttilgangen i landet, men det kunne ikke gå på bekostning av deres egne jaktmuligheter.

Avismateriale som tar for seg jakt i 1899, dreier seg i all hovedsak om jaktloven. Antall innlegg som tar for seg jakt i dette avismaterialet, er mye større enn ved de tidligere jaktlovene. Det gjentakende elementet i de aller fleste av disse avisinnleggene som er skrevet av sportsjegere, er deres misnøye med innføringen av denne loven. Fra

²⁹⁹ *Morgenbladet* 1899b: 2.

³⁰⁰ Jønsson 1999: 119–120.

Morgenbladet 27. juli 1899 skrives det av jegere i Kristiansundstraktene, at jakten dette året må nyttes ettersom: «Det er jo sidste Aar, at virkelig Jagt skal være tilladt her i vort frie Norge».³⁰¹ Det kan se ut som at denne jaktloven rammet sportsjegerne hardt, og man hadde pessimistiske fremtidstanker for jakten i Norge.

Samme bilde tegner seg i *Aftenposten* 19. august 1899, der «jæger» er forfatter. Forfatteren peker her på konsensusen som sees i sportsjegermiljøet, og viser til et møte i NJFF: «samtlige derværende Jægere var enige i, at Fuglejagten med staaende Hund maatte anses som umulig efter den 15de September...».³⁰² Videre heter det: «Vi bør jo alle stræve for at faa de aldeles meningsløse Fredningsbestemmelser i den nye Jagtlov forandrede,...».³⁰³ Vi får her innblikk i oppfatningene til store deler av det norske sportsjegermiljøet, gjennom møtet i NJFF. Jeg mener dermed vi kan fastslå at brorparten av sportsjegerne i Norge var motstandere av den nye loven, og hvordan den hadde utviklet seg gjennom behandlingen i Odelsting og Lagting. Vi ser dermed en drastisk vending i deres oppfatninger av denne nye jaktloven. Lovforslaget var delvis utarbeidet av sportsjegere gjennom NJFF, og var dermed noe sportsjegerne naturligvis opprinnelig støttet. Helomvendingen sees da fredningstidspunktet for rypen ble forlenget fra 15. august til 15. september, noe som da «ødel» jakten for sportsjegerne.

Til tross for et stort materiale som omhandler jakt og jaktloven i avisene i 1899, har jeg kun funnet innlegg av lik tematikk som de ovennevnte. Med andre ord, jeg har kun funnet innlegg i avisene der sportsjegere viser sin avsky mot den endelige lovteksten. Jeg har ikke funnet noen eksempler på sportsjegere som faktisk sier at en utvidet fredningstid er et *bra* aspekt ved den nye loven. Jeg anser derimot dette som et funn i seg selv. For hva sier dette oss egentlig? Jo, nettopp at det nok ikke var vilthensynet som motiverte sportsjegerne til å utarbeide en ny lov, selv om deres argumentasjon i lovforslaget var nettopp bygget på synkende viltbestander i landet. Hvis det stod så dårlig til med vilt i landet, ville det vel bare være bra at man fikk innordnet en lengre fredningstid som ville beskytte viltet, og sikre en mer bærekraftig beskatning av dette i Norge. Det viktigste elementet i forkant av lovutkastet i 1899, var å få innført grunneiers enerett til jakten. Dette ble gjennomført, dog med noen

³⁰¹ *Morgenbladet* 1899a: 2.

³⁰² *Jæger* 1899: 1.

³⁰³ *Jæger* 1899: 1.

unntak. Det blir klart at jakttidene likevel i ettertid står igjen som det viktigste elementet for sportsjegerne, som tydelig setter deres egen sportsjakt over hensyn til viltet.

Slike holdninger hos sportsjegere kan kobles sammen med Jens Christensens syn på hva et natursyn er, som jeg diskuterte i kapittel to. Han skriver nemlig at natursynet til en gruppe ikke kun kommer til syne i deres omtale av naturen, men også gjennom deres handlinger *mot* naturen.³⁰⁴ Dermed er det viktig å ikke kun undersøke hva sportsjegerne sier om naturen, men også hva de faktisk gjorde da de var på jakt, og hvordan de forholdt seg til jakten i praksis. Jeg mener her at vi kan se et slikt motstridende element, ettersom disse sportsjegerne i lovforslaget sa at det var ønskelig med grunneiers enerett til jakten for å ta vare på viltet, og for å påse at det også ville være vilt i Norge i årene fremover. Da lovforslaget imidlertid ble endret og fredningstidene forlenget, ser vi at sportsjegerne reagerer og faktisk ville forkaste hele loven.³⁰⁵ Dette viser nettopp at det sportsjegere sa om naturen, og det de gjorde mot naturen, ikke samsvarte. Deres handlinger mot naturen og mot jakten, tilsier ikke en ønsket fredning, men et ønske om å få gjennomført deres fritidssysel. Så fort jakten slik de kjente den var i fare, ble dette mye viktigere enn fredningen av viltet.

Dette kan også sees i sammenheng med det jeg tidligere har nevnt om mentalitetshistorie, og hvordan dette kan komme til syne i et samfunn. Her viser Jarle Simensen at et metodisk grep for å spore mentalitetene og holdningene hos en kulturell gruppe, kan være å undersøke blant annet *kriser* for denne kulturelle tilhørigheten.³⁰⁶ I perioder der en gruppe eller et samfunn opplever kriser, kan grunnleggende holdninger og mentaliteter komme til syne. Vi kan her se en slags krise for sportsjegerne, der jakten sto i fare ettersom fredningstidene ble for lange, og vi kan muligens spore at de grunnleggende holdningene til sportsjegerne ikke tar like mye hensyn til viltet som de tidligere har uttalt seg for. Jakten som aktivitet og rekreasjon trumfet vilthensynet for sportsjegerne.

5.7 Ludvig Lumholtz – representant for en ny type sportsjegere

For å gi et litt bredere innblikk i sportsjegerens situasjon rundt århundreskiftet, har jeg valgt å inkludere et biografisk innslag også ved denne loven. Jeg gjør dette for å få innblikk i en

³⁰⁴ Christensen 2008: 3.

³⁰⁵ «Vore Lyst- og Sports-jægere er saa forbitret paa Lagtingets fredningsbestemmelser, at de, heller end at se disse vedtat, kræver den hele Lov forkastet». Social-Demokraten 1899: 2.

³⁰⁶ Simensen 1986: 28.

sportsjegers tanker og holdninger, og for å ikke kun forholde meg til avismateriale som kilde. Jeg har undersøkt Ludvig Lumholtz (1853-1928) sin bok *Jægerliv* fra 1926.³⁰⁷ Boken er publisert nesten 30 år etter 1899, men flere av fortellingene i boken tar for seg 1890-tallet. Det er i hovedsak fortellingene som er skrevet rundt århundreskiftet jeg undersøker, nettopp for å kunne undersøke datidens natursyn, og om dette hadde endret seg fra tidligere perioder. Årsaken til at jeg undersøker Lumholtz fortellinger om jakta, er fordi mye dreier seg om jaktforvaltning og bestander i naturen. Dette er også noe Elisabet Sveingar Amundsen peker på, i sin hovedoppgave i etnologi: «Lumholtz' forfatterskap vitner om sterk interesse for viltbestand, jakt og jaktlover».³⁰⁸ Også hans interesse for jaktlovene gjør hans forfatterskap interessant for min oppgave.

Lumholtz var representant for en ny generasjon av norske sportsjegere. Den første store generasjonen av norske sportsjegere var født omtrent 30 år tidligere enn Lumholtz. Her fant vi blant annet de tidligere nevnte Halvor H. Rasch, Jens A. Friis og Jacob B. Barth. Det overordnede bildet som tegner seg hos Lumholtz, er at natursynet og holdningene til jakt ikke hadde endret seg drastisk siden generasjonen med Rasch, Friis og Barth. Allerede i bokens forord skimter vi jaktens betydning for Lumholtz:

Jo længere man dyrker jakt som idræt, desto mere blir det at nedlegge mest mulig vildt, for jægeren noget mere underordnet, samarbeidet med hundene, samværet med naturen og menneskene med samme interesser, det væsentlige. Dels bevidst, dels ubevidst vil dette gjøre sig gjældende.³⁰⁹

Jeg ser her at det er de samme verdiene som tidligere som blir fremhevet og vektlagt av Lumholtz. Samspillet med andre jegerverner, og særlig samarbeidet med jakthunden sees som svært viktig. Interessant også er det at jo lengre man har jaktet og jo mer erfaren man er, desto mindre blir man opptatt av de materialistiske aspektene ved jakten og ved antall vilt som skytes. Her sees kanskje et slags jegerideal, og noen verdier jegere var ment å strekke seg etter. Sportsjegerne anså ikke viltutbyttet som det viktigste aspektet ved jakten, men samspillene mellom jeger, hund og natur.

Som i de fleste jaktmemoarer fra perioden, fremstilles den norske naturen som romantisk og vakker. Dette er et gjennomgående trekk i det meste av Lumholtz' bok. De høye snødekte

³⁰⁷ Lumholtz 1926.

³⁰⁸ Amundsen 2007: 42.

³⁰⁹ Lumholtz 1926: 6.

fjellene og de glitrende fjordene, det vakre dyrelivet og de fargerike blomstene, fremheves av forfatteren. Mye plass vies til slike beskrivelser av det Lumholtz så på sine jaktreiser.

I analysen av sportsjegere tidligere i undersøkelsesperioden, pekte jeg på en litt usivilisert skytekultur, eller i alle fall en umoderne skytekultur. I Lumholtz sin beskrivelse av hvordan han skjøt sitt første reinsdyr, ser jeg også her tegn til en slik umoderne skytekultur:

Efter skytningen kastede bukken tilbake med det ene horn avskudt, hængende efter skindet. Vi efter! Snart stanset dyret, og Torger (Lumholtz' jaktguide) gav bukken paa nogen meters afstand nok et skud, saa han slog av det ene forben og den sank i knæ, men reiste sig atter. Nu springer Torger, som blev mere og mere ophidset, frem og hugger bukken fat i det ene horn, og holder den fast med begge hænder. Jeg roper, at han maa slippe, saa skal jeg skyte den op igjen. 'Nei'. Svarer Torger. 'E sleppen inkje'! Idetsamme faldt dyret om.³¹⁰

Hele situasjonen fremstilles som ganske kaotisk. Begge innledet med å skyte på dyret, etterfulgt av flere dårlige skudd og en situasjon der man må holde dyret fast etter hornene. En jaktsituasjon der et vilt skal skytes, bør optimalt sett være preget av ro og god planlegging. Klarer man ikke å sikre dette, burde man heller holde igjen skuddet. Man angres aldri på det. Resultatet av dårlig planlegging, er så alt for ofte skadeskyting av vilt, en situasjon ingen jegere ønsker å havne i.

Jeg ser også en jaktholdning hos Lumholtz som gikk ut på å skyte det vilt man kom over i naturen. På hans jakttur til Spitsbergen mot slutten av 1890-tallet, sees en slik holdning til jakten. På båtturen fra Norges fastland over mot Spitsbergen forsøker Lumholtz «forgjæves at faa skud paa en storkobbe»,³¹¹ men uten å lykkes. Da han ankommer fastlandet, går han rett på jakt med sin fuglehund. Her treffer han på en hvit snøugle, men den «var sky, og jeg kom den ikke paa skud».³¹² Selv i situasjoner der det ikke var naturlig å jakte, eller der han egentlig jaktet på andre arter, gjorde det ingenting å skyte andre dyr.

Den tidligere generasjonen av sportsjegere hadde vært opptatt av de økonomiske verdiene som jakten kunne innbringe for den norske statskassen, hovedsakelig gjennom utleie av jaktterreng til norske og utenlandske sportsjegere. Selv om det ikke er helt overførbart, sees ikke disse økonomiske perspektivene like sterkt hos Lumholtz. I en beskrivelse av en mulig kraftutbygging i Gjende, viser han avsky mot planene for et slikt forslag:

³¹⁰ Lumholtz 1926: 64–65.

³¹¹ Lumholtz 1926: 68.

³¹² Lumholtz 1926: 70.

Maatte det vare længe, før en slik materialismens hærgang mot en perle i Guds natur vinder frem! *Noget* trenger mennesket utover det daglige slit for brødet, og *saa* fattigt er ikke landet, at det maa avstaa *alle* sine naturherligheter til hestekræfterne.³¹³

Lumholtz' har i dette tilfellet et klart bevarende natursyn, og viser avsky mot kraftutbygging som ville skade naturen. At Norge nok heller ikke var *så* fattig rundt århundreskiftet, er nylig blitt påpekt i *Myten om det fattige Norge*, der forfatterne peker på Norge som et relativt rikt land sammenlignet med andre europeiske land rundt 1900.³¹⁴ Lumholtz' holdninger i dette tilfellet, peker i alle fall klart mot at behovet for å bevare naturen, trumfet økonomisk kraftutbygging. Her ser vi kanskje også en begynnende bortgang fra et tidligere svært økonomisk påvirket natursyn. Naturens økonomiske potensial og nyttevirkning hadde vært dominerende i folks natursyn tidligere på 1800-tallet. Welhaven mente at det første folk tenkte på når ordet *skog* ble nevnt, var *trelasten*, og at dette var beklagelig.³¹⁵ Her hos Lumholtz, kan det se ut som at det sterkt økonomisk påvirkede natursynet er noe moderert. Han ønsker å beholde det vakre i naturen, fremfor økonomisk initiert kraftutbygging.

Gjennom Lumholtz sine beretninger får vi også et innblikk i sportsjegeres interaksjon med bønder og bondejegere, og forholdet mellom disse. Jeg har tidligere i oppgaven, ved flere tilfeller, pekt på sportsjegeres forakt ovenfor bondejegere. Spesielt med tanke på kulturforskjellene mellom disse to «jegertypene». Hos Lumholtz sees ikke en slik forakt, men en inkludering og en nysgjerrighet ovenfor bondejegere, eller hans «førere»: Som det vil forstaaes, pleier jeg at lade min fører tage sin rifle med. Han liker sig ikke vaabenløs, faar større interesse, og man kommer ham nærmere ind paa livet».³¹⁶ Her ser vi to motiv for å la bygdejegerne og førerne ta med våpen. For det første fordi disse da åpner seg mer opp, og Lumholtz lærer disse bedre å kjenne. For det andre har nok Lumholtz godtatt dette for å ha bedre jaktsjanser, ettersom «førerne» gjerne yter litt ekstra dersom disse selv har sjanse til å få skutt vilt.

Videre skriver Lumholtz: «Overhovedet betragter jeg det kameratslige samvær med de kjække renskyttere, belevne og interessante som de er, som et ret vigtigt led i fornøielsen

³¹³ Lumholtz 1926: 89.

³¹⁴ Myhre 2021.

³¹⁵ Berntsen 1994: 21.

³¹⁶ Lumholtz 1926: 100.

ved at drive høifjeldsjagten efter ren».³¹⁷ Her peker faktisk Lumholtz på bekjentskapet og inkluderingen med disse bondejegerne, som et viktig ledd i selve sportsjakten. Dette er noe jeg ikke har sett ved kildematerialet tidligere i oppgaven. Her er det trolig at man lærte av hverandre. Sportsjegeren lærte noe om bøndenes kultur, om skikker og om det å ferdes i fjellet og jakte. Motsatt ble bøndene introdusert for urbane kulturtrekk, representert ved sportsjegere som kom reisende fra de større byene i Norge.

Lumholtz kommer med en interessant beskrivelse som viser jaktkulturens endring over tid, spesielt hvordan harejakten har forandret seg. Her viser Lumholtz også hva som ble satt pris på ved jakten før, og hvilke verdier som er av større viktighet rundt 1900. Harejakten tidligere, som besto av selskapsjakt frem til ca. 1860, beskrives slik av forfatteren: «Den gang, i jaktromantikens dage, var der kun tale om at søke pus i skogen, blaase dotsignalet i jagthorn, og saa ved et skikkelig glas toddy om kvelden drøfte jagtens begivenheter i dagens løp».³¹⁸ Det var dette som kjennetegnet selskapsjaktene, som nok var vel så mye fest og hygge, som det var jakt.

Lumholtz peker på at det fremdeles er en del jegere som nok foretrekker harejakten i skogen, der lyden av hundens los klinger i det fjerne. Fjellets harejakt foretrekkes dog av Lumholtz, som blant annet peker på at det er flere harer til fjells. Det viktigste er imidlertid de vakre naturopplevelsene, og det åpne landskapet som gjør det lett å se harehunden arbeide i los.³¹⁹ Igjen sees altså samspillet mellom jeger og hund, og hvor viktig akkurat dette samspillet var for sportsjegerne. Verdier og hva som utgjorde sportsjaktens idealer er også forandret, og kommer altså tydelig frem her.

I sin fortelling om en gang Lumholtz var på spilljakt på tiur, kommer det frem noen tanker om jaktlovgivningen i Norge. Lumholtz viser her til hans jaktguide, Kristoffer, som ikke har noe til overs for jaktlovgivningen: «Og hvad som angik jagtlov og fredningstider, saa havde han sine egne meninger om dem, og drev i skogen, eftersom det høvet for ham, uanset en lov som griper ind i en gennem aarhundredre hævdede jagtbruk i skogen,»³²⁰ Videre heter det: «Nei, loven den stænger ikke for slike karer og dem er det nok av, da der heller ingen er

³¹⁷ Lumholtz 1926: 100.

³¹⁸ Lumholtz 1926: 108.

³¹⁹ Lumholtz 1926: 108.

³²⁰ Lumholtz 1926: 119.

som gidder melde dem til lensmanden». ³²¹ Dette sier riktignok noe om Kristoffer, en jaktguide og trolig næringsjeger. Vi får ikke oppgitt dato for når spilljakten foregikk, men det fremlegges som at Lumholtz blir med Kristoffer på jakt i fredningstiden, og at de dermed går på ulovlig jakt. I så måte forteller dette oss noe om en sportsjegers manglende lovlidighet, men dette kan ikke sies med full sikkerhet.

Likevel sier innlegget oss noe om at det også rundt 1900 var en utbredt oppfatning i befolkningen, om at fredningstider og jaktlover ikke var så viktige å overholde. Det gjorde ikke noe om man ikke fulgte disse hele tiden. Når det også vises til at ingen gadd å anmelde slike forhold, peker dette nettopp også mot at dette var en generell oppfatning i befolkningen. Slike lovbrudd var ikke noe man reagerte på. Jeg ser tegn til ulovlig jakt gjennom hele perioden jeg har undersøkt, og en oppfatning om at jaktlover kun var føringer for hva man *burde* gjøre, og ikke absolutte lover.

³²¹ Lumholtz 1926: 120.

Kapittel 6 – Konklusjon

Mitt hovedmål i oppgaven har vært å avdekke næringsjegeres og sportsjegeres uttrykte tanker omkring jakt og fangst, ved følgende hovedproblemstilling: *Hvordan tenkte næringsjegere og sportsjegere i Norge omkring jakt og fangst fra 1845-1899?* Oppgavens første del om næringsjegerne ble drevet frem av følgende underspørsmål, som vil besvares først: *Hvilke holdninger til jakt og fangst og hvilke natursyn uttrykkes av næringsjegere i perioden 1845-1899?* Analysen viser at næringsjegeres holdninger til jakt i perioden og deres natursyn, var noe ambivalent. På en side viser analysen at jaktlovene i perioden ofte *ikke* ble overholdt av næringsjegere. Dette gjelder faktisk gjennom hele undersøkelsesperioden, men særlig rundt loven av 1845. På den andre siden viser analysen ved gjentatte anledninger at næringsjegere viste klare eksempler på bevaring og andre jaktforvaltningstiltak. Jeg vil her først diskutere den utbredte ulovlige jakten i perioden, før jeg ser på bevarings- og forvaltningstanker.

Jeg mener at årsaken til den ulovlige jakten kan knyttes til jaktloven av 1845. Loven markerte starten på en ny periode i norsk jakthistorie, med mer intensiv regulering av jakten. Det var lite tradisjon for jaktlover, særlig for lover som påvirket småviltjakten, som var den viktigste for næringsjegere. Småviltet hadde alltid vært jaktet tilnærmet fritt på, og det var dermed en utbredt oppfatning av at småviltjakten var fri for alle, hele året. Næringsjegeres natursyn gjør seg synlig ved eksempler på ulovlig jakt, som ser ut til å ha vært et utstrakt problem i landet. Slike lovbrudd *kan* fortelle oss at næringsjegerne så det som unødvendig å ha fredningstider på arter de «alltid» hadde jaktet på. En slik oppfatning kan vitne om en manglende økologisk forståelse hos næringsjegerne, der det ikke sees behov for tiltak når viltbestander stadig minker i antall. Eksempelene på ulovlig jakt som er avdekket i analysen, kan altså vise at næringsjegere ikke har forstått naturens kompliserte samspill, og derfor heller ikke så behovet for fredningstider.

Selv om den ulovlige jakten ser ut til å ha vært utbredt i perioden, er det likevel viktig å ikke generalisere dette. Jaktlovene som blant annet skulle frede viltet, ble innført fordi viltbestandene sank i landet. Det er likevel lite trolig at viltbestandene sank i *hele* landet. Her har det nok vært store geografiske forskjeller, imidlertid gjaldt fredningslovene for hele Norge. Det kan derfor også tenkes at fredningslovene ikke ble tatt like alvorlig på steder der man var helt overbevist om at viltbestandene var like store, eller større, enn før.

Den manglende lovlydigheten var relativt utbredt i hele perioden som undersøkes, og jeg mener klart at noe av årsaken til lovbruddene kan forklares ved et antroposentrisk og «umodernisert» natursyn, der oppfatningen var at naturen var til for menneskelig utnyttelse. Likevel er det lite trolig at alle lovbrudd kom som følge av et slikt natursyn. Trolig kan også lovbruddene begrunnes av at jakten ble brukt som et ledd for å markere ulydighet og motstand mot øvrighetene i landet. Det blir derfor for enkelt å kun peke på at lovbruddene kan forklares av næringsjegernes natursyn. Sannsynligvis var det en kombinasjon av flere slike faktorer som resulterte i det store omfanget av ulovlig jakt.

Ulovlig jakt og overtredelse av ulike fredningsbestemmelser, viser én side av næringsjegernes natursyn og jaktholdninger. Imidlertid viser analysen at det også fantes klare tegn til bevaring fra disse jegerne, herav det noe ambivalente natursynet. Analysen viser ved flere tilfeller tegn til bevaring av viltarter fra næringsjegere, og spesifikke forslag til hva som kunne gjøre lovgivningen bedre. Det sees også forslag om å fjerne tradisjonelle fangstmetoder som nå ansees som inhumane. Dette vitner om et natursyn som er i en moderniseringsprosess, også hos næringsjegerne. Årsaken til at det sees sprikende praksiser, der jaktforvaltning og ulovlig jakt eksisterer i samme tid, kan nok forklares av at denne moderniseringsprosessen var påbegynt, men ikke gjennomført. Lokale forskjeller har nok også spilt en rolle her. Det er også viktig å påpeke at *næringsjegere* er en, av forfatter, konstruert gruppe mennesker. Dette var ingen fullt ut homogen gruppe, men derimot en samlebetegnelse for jegere som jaktet av *behov*. Det er dermed klart at disse, på tross av å tilhøre den samme tenkte jegergrupperingen, kan ha hatt svært ulike natursyn og oppfatninger om hvordan jakten skulle foregå.

Den generelle politiske tendensen i Norge i løpet av perioden må også bemerkes. Dette var en demokratiserende periode i norsk politisk historie. Enden på «embetsmannsstaten» i 1884 og økte stemmerettigheter, vitner om økende demokratisering. Privatiseringen av jakten som ble innført ved jaktloven av 1899, gikk imidlertid imot den demokratiserende utviklingen. Reaksjonene mot jaktloven av 1899 ble ekstra kraftige som følge av at loven innskrenket jaktrettigheten til grunneierne og utelukket folk flest, et element som må sees på som lite demokratisk. Her ser jeg at kombinasjonen av den politiske utviklingen, og den kulturelt nedarvede jaktrettigheten hos de bredere samfunnslag av den norske befolkning, resulterte i de massive reaksjonene som kom mot innføringen av grunneiers enerett til

jakten i Norge. Jakten var oppfattet som en kollektiv ressurs i landet, og skogen og naturen hadde alltid blitt sett på som et slags «spiskammers» for *hele* den norske befolkning. Naturen og jakten var en ressurs for alle, og ikke noe som skulle privatiseres til å kun tilfalle personer med eiendom. Denne oppfatningen var en nedarvet tradisjon gjennom flere århundrer, og på sett og vis en del av den norske kultur og mentalitet. Den kollektive jaktretten var så sterkt innprentet hos folk, at en oppbrytning av denne ble sett på som uforståelig og unødvendig.

Det sprikende natursynet sees også i analysen av det etnologiske materialet fra Agder. Her ser jeg både klare bevaringstanker, men også tilfeller av null jaktregulering fra næringsjegere. Altså tegner det seg et lignende bilde, både i det digitaliserte avismaterialet og i det etnologiske materialet. Bevaringstankene gjør seg gjeldende gjennom uskrevne regler som har vært gjeldende i et lokalsamfunn. Slike uskrevne regler og normer ser jeg på som svært verdifulle, da disse viser den egentlige jaktkultur man har hatt i et område, og dermed også en gruppes natursyn. Samtidig sees det også flere tilfeller av ulovlig jakt i det etnologiske materialet, og tilfeller der det ble jaktet året rundt på arter som var fredet. I denne lokale undersøkelsen av Agder, viser analysen altså at det også her var vinglende holdninger og natursyn.

På bakgrunn av det ovennevnte, mener jeg at vi kan fastslå at jaktholdninger og natursyn hos næringsjegere var sprikende i undersøkelsesperioden. Analysen viser at det finnes flere tilfeller av aktiv viltforvaltning fra næringsjegere, og at det var en økende forståelse gjennom perioden for behovet av slike fredningstider i Norge. Likevel finnes det flere eksempler på at natursynet og jaktholdningene var langt fra å være modernisert. Ulovlig jakt og utbredt giftbruk i perioden er eksempler på dette. Også flere elementer av overtro rettet mot jakt og naturen, kan peke på at natursynet fremdeles var et stykke fra å være modernisert. Perioden fra 1845-1899 representerer i så måte en slags overgangsfase, der næringsjegeres natursyn ble gradvis mer moderne, men der det fremdeles hang igjen en del umoderne aspekter.

Min andre underproblemstilling tok for seg sportsjegerne, og ble utformet slik: *Hvilke holdninger til jakt og fangst og hvilke natursyn uttrykkes av sportsjegere i perioden 1845-1899?* Analysen viser at sportsjegerne i begynnelsen av perioden hadde et klart *antroposentrisk natursyn*. Oppfatningen hos sportsjegerne rundt jaktlovene av 1845 og 1863 var at naturen var skapt som en ressurs for menneskene. Selv om det finnes eksempler på

bevaringstiltak, er disse hovedsakelig begrunnet av menneskers behov for jakten som aktivitet. Tradisjonelle jaktbare arter måtte fredes, nettopp for å sikre at disse kunne jaktes på i senere år. Analysen viser også sportsjegernes oppfatninger om at fredningsbestemmelser i jaktlovene var ødeleggende for jakten og trening av jakthundene, som var sportsjegernes viktigste følgesvenn. Dette aspektet ser jeg som noe selvmotsigende. Fredningsbestemmelsene var jo nettopp utformet for å sikre jakttilgangen i årene fremover, men likevel var det sterke røster som mente at fredningsbestemmelsene ødela jakten. Analysen viser at det har vært varierende meninger innenfor sportsjegermiljøet, der noen jegere gikk hardere inn for fredning enn andre. Tilfeller av ulovlig jakt, også blant sportsjegere, viser at også høyere utdannede jegere ikke så behovet for fredningstider.

Gjennom perioden fra 1845 til 1899 avdekker jeg i analysen en moderat endring i sportsjakten og dens verdier. Overgangen fra selskapsjakt i skogsområder til sportsjakt på fjellet rundt 1860, markerte en større endring og utviklet verdiene innenfor sportsjakten. Imidlertid sees det ingen større endring innenfor jaktholdninger og natursyn hos sportsjegere fra 1860 til århundreskiftet. Den første generasjonen av sportsjegere på fjellet verdsatte det vakre i naturen, kameratskapet på jaktturene og ikke minst samspillet med sine betrodde jakthunder. Det var viktig at det var en rettferdig kamp mellom jeger og vilt, og ikke en nedslaktning av viltet. De utbredte jaktholdningene bygget også på jaktens medvirkning til en sunn psykisk og fysisk helse, og jakten ble sett på som en av menneskets drifter. Med andre ord var jakten sett på som ekstremt viktig for denne gruppens identitet, og mange sportsjegere mente at jakten på fjellet var en helt nødvendig årlig ferie.

En ny generasjon av sportsjegere ble dominerende på 1890-tallet. Analyse av materiale rundt 1899-loven viser at denne nye generasjonen verdsatte de samme elementene ved jakten som tidligere sportsjegere. Jakten var like viktig som før, noe som gjenspeiler seg i argumentasjonene og diskusjonene rundt den nye jaktloven. Sportsjegernes jaktholdninger og natursyn kommer tydelig frem når jakttidene blir forkortet om høsten, og sportsjegerne mister mye av jaktseasonen på rype. Analysen viser at sportsjegerne, som var initiativtakere til jaktloven av 1899, etter behandling på Stortinget fordømmer loven, da den forkortet jaktseasonen. Fordømmelsen viser at sportsjegerne ikke var så opptatt av vilthensynet som de hadde uttalt seg for å være, og at det egentlig var tilgangen på større jaktmuligheter som var motivet bak sportsjegernes arbeid med loven. Analysen viser dog en liten endring i

naturesyn og jaktholdninger hos denne nye generasjon av sportsjegere, sammenlignet med den tidligere generasjonen. Jeg ser i analysen at denne generasjonen har et noe mindre økonomisk motivert naturesyn, og at disse i mindre grad peker på naturens økonomiske potensial, men enda sterkere vektlegger det vakre i naturen. I tillegg ser jeg i analysen av mitt kildemateriale, at denne generasjonen av sportsjegere i større grad inkluderer næringsjegere på deres jaktture, ved å vise interesse for deres liv og levemåter. De sosiale og kulturelle forskjellene mellom næringsjegere og sportsjegere kan derfor sies å ha blitt noe mindre ved århundrets slutt, enn tidligere på 1800-tallet.

Arbeidet med sportsjegerne har også belyst noen viktige jakt- og skyteholdninger fra perioden. Disse ble synlige i arbeidet med biografisk materiale fra sportsjegere og det digitaliserte avismateriale, men det er stor sannsynlighet for at denne kulturen deltes av alle jegere i Norge i perioden, også næringsjegere. Analysen viser at det var en svært lite modernisert skytekultur i Norge på andre halvdel av 1800-tallet, sammenlignet med hvordan situasjonen er i dag. Dette blir synlig på to måter. For det første viser analysen at det må ha vært svært dårlig opplæring av våpenhåndtering og trygg våpenbruk. Flere eksempler av vådeskudd og skyteulykker var konsekvenser av dette. For det andre viser analysen at det var en annerledes «fremgangsmåte», en annen jaktpraksis, enn den som sees i dagens jegermiljøer. Analysen avdekker flere eksempler som viser at sportsjegere skøyt det viltet de kom over i skogen, i stedet for å på forhånd bestemme seg for en art å jakte på. Videre sees det også eksempler på at sportsjegere skøyt på det som rørte seg i skogen, og dermed skøyt på dyr før arten var identifisert. Her ser jeg heller ingen tegn til skuddsikkerhet, og mange tilfeller av skadeskyting forsterker denne oppfatningen. En slik jaktpraksis står i sterk kontrast til dagens jaktpraksis, og ved slike jaktholdninger har skade- og feilskytinger vært helt uunngåelig.

Analysen viser at perioden mellom 1845 og 1899 var en moderniseringsperiode i norsk jakthistorie. Norske jegere gikk fra et utelukkende antroposentrisk naturesyn rundt midten av 1800-tallet, til å få en større forståelse for behovet av fredningsbestemmelser mot 1900. Likevel var denne moderniseringsperioden ikke gjennomført, det hang fremdeles igjen umoderniserte jaktholdninger og naturesyn. Næringsjegere og sportsjegere uttrykte forskjellige holdninger og naturesyn i løpet av undersøkelsesperioden. Næringsjegerens jaktholdninger var nedarvet gjennom århundrer, og preget av den tradisjonelle frie jakt.

Jakten var for denne grupperingen en næringsvei, og mest mulig vilt til minst mulig arbeid var målet for disse jegerne. Samtidig ser jeg i analysen også forvaltningstanker og måtehold. Sportsjegerne var en relativt ny jegergruppe i Norge, som var opptatt av det vakre i naturen og jakten som aktivitet og rekreasjon. Flere av sportsjegerne var initiativtakere for ny jaktlovgivning og fredningsbestemmelser, men samtidig viser analysen at fredning av arter ikke kunne gå på bekostning av jakttilgangen for sportsjegerne. Det var store forskjeller i jaktholdninger hos næringsjegere og sportsjegere, men et element som sees hos begge grupperingene er den *ulovlige jakten*.

Den manglende lovligheten er særlig utbredt hos næringsjegere, men analysen har også vist eksempler på at dette forekom hos sportsjegere. Det er også interessant at den ulovlige jakten var utbredt gjennom hele perioden jeg undersøker, og jeg ser i analysen ingen tegn til at denne stopper opp ved undersøkelsesperiodens slutt. Årsaken til den ulovlige jakten har nok, som nevnt, vært en kombinasjon av flere faktorer. Analysen viser likevel ved flere tilfeller, hos både næringsjegere og sportsjegere, at jaktlovgivningen ikke ble tatt spesielt alvorlig. Gjennom perioden sees en hel rekke jaktlovbrudd, manglende vilje til å anmelde jaktlovbrudd i ulike lokalsamfunn, og formildende konsekvenser av jaktlovbrudd fra myndigheter. Dette vitner om jaktlovgivningens manglende kraft i perioden. Dette kan også bety at det var utbredte oppfatninger om jaktlovgivningen mer som retningslinjer enn som lover.

Denne utbredte ulovlige jakten fortjener større oppmerksomhet i norsk historieskriving. I denne oppgaven har jeg sett at slike lovbrudd var svært utbredt, men årsaken bak disse er ikke helt kjent enda. Jeg har pekt på noen mulige årsaker, men jeg har i denne oppgaven ikke hatt mulighet til å undersøke disse lovbruddene fullt ut. Her oppfordres det til å undersøke kildemateriale som kan gi oversikt over jaktlovbrudd, for å danne seg et klarere bilde av hvor utbredt slike lovbrudd var. Den ulovlige jakten som analysen avdekker, viser også at jaktstatistikker fra perioden *ikke* gir et klart bilde av Norges jakthistorie. Trolig er denne statistikken mangelfull. Hva som var årsaken bak disse lovbruddene er også noe som kan undersøkes nærmere, hvorvidt jaktlovbrudd ble begått av nødvendighet, for å markere motstand mot øvrigheter eller av andre grunner, er ikke kjent på nåværende tidspunkt. Imidlertid har analysen avdekket at viljen til å følge jaktlovgivningen ikke var spesielt stor. Her ser jeg et stort behov for mer forskning på årsakene til disse lovbruddene.

Jeg har til tider opplevd mine konstruerte grupperinger, *næringsjegere* og *sportsjegere*, som litt for vide. Grupperingene plasserer Norges jegere i to hovedbolker. Dette har vært en praktisk nødvendig kategorisering i denne oppgaven, som tar for seg hele Norge. Imidlertid vil det også være fruktbart å undersøke mindre grupper, av mer egalitære jegermiljøer. Det kan tenkes at lokale undersøkelser vil kunne avdekke jaktholdninger som er mer ensartete, og at de ambivalente holdningene jeg avdekker, skyldes de store aktørgruppene. Jeg oppfordrer dermed også til flere lokale undersøkelser av norske jegere, slike undersøkelser er en mangelvare i norsk historiografi.

Kilde- og litteraturliste

- Aase, A., Hanssen, H. S. & Leer-Salvesen, P. (1996). *Natur og mennesker: en miljøhistorie*. Universitetsforlaget.
- Amundsen, E. S. (2007). «Drømmen om Vidda»: Villreinjakt på Hardangervidda som rekreasjon og viltforvaltning 1870-1920 [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO Vitenarkiv.
https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23895/Amundsen_2007.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Andersen, R. & Søylen, E. (2019). *Jegere: fra franske vinmarker til norske elgskoger*. Cappelen Damm.
- Arbeidernes-Foreningernes Blad. (1849, 22. september). *Indsendt*.
- Archer, J. E. (1999). Poaching gangs and violence: the urban-rural divide in nineteenth-century Lancashire. *British Journal of Criminology*, 39(1), 25–38. <https://doi.org/10.1093/bjc/39.1.25>
- Barnard, M. R. (1864). *Sport in Norway, and where to find it*. Chapman and Hall.
- Barth, J. B. (1846, 2. april). Brev til min Jagtkammerater. *Morgenbladet*, s. 10.
- Barth, J. B. (1883). *Optegnelser fra mit jægerliv* (2. utg.). Gyldendalske Boghandels Forlag.
- Barth, J. B. (1891). *Erfaringer fra Jagten paa det mindre Vildt i Norge*. Aschehoug.
- Bennett, T. (2015). Cultural Studies and the Culture Concept. *Cultural Studies*, 29(4), 546–568.
<https://doi.org/10.1080/09502386.2014.1000605>
- Bergh, T. (2004). *Jernbanen i Norge 1854-2004: Bd. 1. Nye spor og nye muligheter 1854-1940*. Vigmostad & Bjørke.
- Bernssen, S. E. (2020). Ulv og bjørn i norsk natur – ein rettsleg regulert konflikt i over 1000 år. *Lov og Rett*, 59(9), 521–534. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2020-09-02>
- Berntsen, B. (1994). *Grønne linjer: natur- og miljøvernets historie i Norge*. Grøndahl Dreyer.
- Binnema, T. & Niemi, M. (2006). «Let the Line Be Drawn Now»: Wilderness, Conservation, and the Exclusion of Aboriginal People from Banff National Park in Canada. *Environmental History*, 11(4), 724–750. <https://www.jstor.org/stable/3985800>

- Bjerke, T. (1993). *Jegeren. En samfunnsfaglig kunnskapsoversikt* (NINA Utredning 44). Norsk institutt for naturforskning. <https://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/Utredning/044.pdf>
- Borrebæk, J. H. (1899, 24. januar). Bøndernes Jagt. *Dagbladet*, s. 1-2.
- Braudel, F. (2009). History and the Social Sciences: The Longue Durée (I. Wallerstein, Overs.). *Review (Fernand Braudel Center)*, 32(2), 171–203. <https://www.jstor.org/stable/40647704>
- Burke, P. (2008). *What is Cultural History?* (2. utg.). Polity.
- Calverley, D. (2018). *Who Controls the Hunt?: First Nations, Treaty Rights, and Wildlife Conservation in Ontario, 1783-1939*. UBC Press.
- Cartmill, M. (1995). Hunting and Humanity in Western Thought. *Social Research*, 62(3), 773–786. <https://www.jstor.org/stable/40971120>
- Chaiken, S. & Eagly, A. H. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social Cognition*, 25(5), 582–602. <https://doi.org/10.1521>
- Christensen, H. (1967). *Lovgivningen om viltstell og jakt*. Aschehoug.
- Christensen, J. (2008). *Hvad er et natursyn? Refleksjoner over natursyn som begreb*. Aalborg Universitet. https://vbn.aau.dk/ws/files/16063406/Hvad_er_et_natursyn.pdf
- Christiania Dagblad. (1863, 18. desember). *Uten tittel*.
- Christiania Intelligentsedler. (1862, 19. juli). *Uten tittel*.
- Christiania-Posten. (1849, 5. juni). *Politi*.
- Christianssands Tidende. (1895, 30. april). *Ulovlig Jagt*.
- Dalen, B. (1991). Geværjakta på villrein frem til 1925. I Ø. Mølmen (Red.), *Ottadalsreinen: fra pil og bue til lasso og gevær* (s. 28–54). Villreinutvalget.
- Døssland, A., Elstad, Å. & Løseth, A. (2014). *Norges fiskeri- og kysthistorie: Bd. 2. Ekspansjon i eksportfiskeria: 1720-1880*. Fagbokforlaget.
- En gammel Jæger. (1861, 1. juni). Nogle Ord i Anledning Forslag til ny Jagtlov. *Morgenbladet*, s. 1.
- En Kraakeskytter. (1863, 23. desember). Blandede Meddelelser. *Christiania Dagblad*, s. 2.
- Fattig Jæger. (1898, 18. november). Fri Jagt? *Agderposten*, s. 1.

- Fet, O. (1900, 18. august). Den nye veidarloven. *Den 17de Mai*, s. 1-2.
- Fredrichsen, N. (1860, 22. desember). Advarsel. *Moss Tilskuer*, s. 2.
- Fremad! (1899, 21. mars). *Den nye jagtlov. Reaktion*.
- Friis, J. A. (1876). *Tilfjelds i Ferierne*. Alb. Cammermeyer.
- Gjerdåker, B. (2002). *Norges landbrukshistorie: Bd. 3. Kontinuitet og modernitet: 1814-1920*. Samlaget.
- Griffin, E. (2007). *Blood Sport: Hunting in Britain Since 1066*. Yale University Press.
- Hagemann, G. (1997). *Aschehougs Norgeshistorie: Bd. 9. Det moderne gjennombrudd: 1870-1905*. Aschehoug.
- Herman, D. (2003). The Hunter's Aim: The Cultural Politics of American Sport Hunters, 1880–1910. *Journal of Leisure Research*, 35(4), 455–474.
<https://doi.org/10.1080/00222216.2003.11950006>
- Hohle, P. (Red.). (1960). *Jakt og fiske i Norge: Jakt*. Norsk arkivforskning.
- Hutton, P. H. (1981). The History of Mentalities: The New Map of Cultural History. *History and Theory*, 20(3), 237–259. <https://doi.org/10.2307/2504556>
- Høyer, S. (1995). *Pressen mellom teknologi og samfunn: norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*. Universitetsforlaget.
- Juell, F. O. (1875). *En gammel Jægers Meddelelser*. Abelsted.
- Jæger. (1899, 19. august). Den nye Jagtlov og Norsk Kennelklubb. *Aftenposten*, s. 1.
- Jægere. (1899, 14. januar). Det nye Jagtlovforslag. *Fredrikssten*, s. 2.
- Jønsson, A.-P. (1999). *Jaktloven av 1899* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Kaldal, I. (2000). Introduksjon - kulturelle prosesser i nordiske skogsbygder. I B. Fritzbøger, E. Johansson, I. Kaldal & H. Snellman (Red.), *Skogsliv: Kulturella processer i nordiska skogsbygder* (s. 11–33). Historiska media.
- Kaufmann, G. & Kaufmann, A. (1998). *Psykologi i organisasjon og ledelse* (2. utg.). Fagbokforlaget.
- Kjeldstadli, Knut. (1992). *Fortida er ikke hva den en gang var* (2. utg.). Universitetsforlaget.

- Krausman, P. & Mahoney, S. P. (2015). How the Boone and Crockett Club (B&C) shaped North American conservation. *International Journal of Environmental Studies*, 72(5), 746–755.
<https://doi.org/10.1080/00207233.2015.1073474>
- Lier, K. (1960). Harejakten. I P. Hohle (Red.), *Jakt og fiske i Norge: Jakt* (s. 151–168). Norsk arkivforskning.
- Lumholtz, L. (1926). *Jægerliv*. Johannes Bjørnstads forlag.
- MacKenzie, J. M. (1988). *The empire of nature: hunting, conservation, and British imperialism*. University Press.
- Marvin, G. (2007). English Foxhunting: A Prohibited Practice. *International Journal of Cultural Property*, 14(03), 339–360. <https://doi.org/10.1017/S0940739107070221>
- Morgenbladet. (1845a, 13. juni). *Bemærkninger ved Indstillingen fra Næringskommitteen No. 1 angaaende Jagtlovgivningen*.
- Morgenbladet. (1845b, 2. oktober). *Literatur*.
- Morgenbladet. (1848, 11. november). *Literatur*. «Norsk Folke-Kalender for 1849. Christiania. P. T. Malling.»
- Morgenbladet. (1899a, 27. juli). *Jagtudsikterne*.
- Morgenbladet. (1899b, 5. oktober). *Vor nye Jagtlov*.
- Moss Tilskuer. (1865, 28. januar). *Indsendt*.
- Muthukrishna, M., Henrich, J. & Slingerland, E. (2021). Psychology as a Historical Science. *Annual Review of Psychology*, 72(1), 717–749. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-082820-111436>
- Myhre, J. E. (Red.). (2021). *Myten om det fattige Norge: en misforståelse og dens historie*. Scandinavian Academic Press.
- Myrberget, S. (1990). *Wildlife management in Europe outside the Soviet Union* (NINA Utredning 18). Norsk institutt for naturforskning.
<https://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/Utredning/018.pdf>

- Nerbøvik, J. (1999). *Samlagets Norsk historie 800-2000: Bd. 5. Norsk historie 1860-1914: eit bondesamfunn i oppbrot*. Det Norske Samlaget.
- Norges Bank. (2023, 2. mars). *Priskalkulator*. Norges Bank. <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator/>
- Odel. (1888, 22. desember). Vor nye Fredningslov. *Dagbladet*, s. 3.
- Ohman Nielsen, M.-B. & Seines, A. M. (2019). Poison to the Beasts: Changing Poisons and Poisoning Practices in Campaigns to Kill Norwegian Birds and Mammals, 1845-1967. *Environment and History*, 25(3), 321–364. <https://doi.org/10.3197/096734018X15217309861595>
- Osborne, H. & Winstanley, M. (2006). Rural and Urban Poaching in Victorian England. *Rural History*, 17(2), 187–212. <https://doi.org/10.1017/S0956793306001877>
- Ottosen, R., Røssland, L. A. & Østbye, H. (2012). *Norsk pressehistorie* (2. utg.). Samlaget.
- O.U. (1880, 17. september). Vaadeskud. *Jarlsberg og Laurviks Amtstidende*, s. 2.
- O.U., ogsaa gammel Jæger. (1861, 21. juni). Om Fredning af Haren. *Morgenbladet*, s. 1.
- Peterson, R. A. (1979). Revitalizing the Culture Concept. *Annual Review of Sociology*, 5, 137–166. <https://www.jstor.org/stable/2945951>
- Prop. No. 4 (1890). *Oth. prp. No.4. Om Udfærdigelse af en Lov indeholdende Tillæg til Lov om Udryddelse af Rovdyr og Fredning av andet Vildt af 22de Juni 1863*. Den norske regjering. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1890&paid=3&wid=a&psid=DIVL117&pgid=a_0049
- Pryser, T. (1999). *Samlagets Norsk historie 800-2000: Bd. 4. Norsk historie 1814-1860: frå standssamfunn mot klassesamfunn*. Det Norske Samlaget.
- Rasch, H. H. (1845). *Jagten i Norge: indeholdende en Skildring af dens nuværende Tilstand, samt Motiver og Forslag til Lovbestemmelser sigtende til at fremme dens hensigtsmæssige Udøvelse*. J. C. Abelsted.

- Rasch, H. H. (1861, 18. februar). Forslag til Forandringer i Loven af 4de August 1845 om Udryddelse af Rovdyr og Fredning af andet Vildt, ledsagende af Motiver samt Udkast til en ny Lov. *Aftenbladet*, s. 1.
- Reiersen, E. & Slettan, D. (Red.). (1986). *Mentalitetshistorie. Muligheter og problemer*. Tapir Akademisk Forlag.
- Richardsen, K. M. (2012). *Den store rovviltkrigen: En undersøkelse av Lov om Udrydding af Rovdyr og om Fredning af Andet Vildt (1845)* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø]. Munin. <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/4287/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Richardsen, K. M. (2014). Rovdyrenes Ødelæggelse. *Heimen*, 51(1), 3–21. <https://doi.org/10.18261/ISSN1894-3195-2014-01-02>
- Ringstad, E. (2011). *Hval, veid, fangst og norske kyster* [Brosjyre]. <http://www.kyst-norge.no/Dokmntr//Hvalfangst.pdf>
- Seip, A.-L. (1997). *Aschehougs Norgeshistorie: Bd. 8. Nasjonen bygges: 1830-1870*. Aschehoug.
- Setten, G. (2002). *Bonden og landskapet: Historier om natursyn, praksis og moral i det jærskelandskapet* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU]. Geografisk institutt. <http://hdl.handle.net/11250/265231>
- Simensen, J. (1986). Mentalitetshistorie - er det mulig? I E. Reiersen & D. Slettan (Red.), *Mentalitetshistorie: muligheter og problemer* (s. 14–33). Tapir.
- Skavhaug, S. (2005). *Historiske tilbakeblikk på vilt- og fiskeforvaltningen i Norge*. Direktoratet for naturforvaltning. <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/dirnat2/attachment/1214/vilt.pdf>
- Social-Demokraten. (1899, 8. mai). *Jagtloven - Den, der graver en grav for andre, falder undertiden selv deri*.
- Statistisk sentralbyrå. (1978). *Jaktstatistikk 1846-1977*.
- Steen, T. B. (1959). *Jo Gjende og hans samtid*. Tanum.

- Stenseth, G. (2008). Om jakt, sameie og «kløyvd eideomsrett» i Norge. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 121(2), 209–224. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3096-2008-02-03>
- Søilen, E. (1995). *Sportsmenn i veideland: 125 års arbeid for jakt og fiske som rekreasjon 1871-1996*. Norges Jeger- og Fiskerforbund.
- Tosh, J. (2015). *The pursuit of history - aims, methods and new directions in the study of history* (6. utg.). Routledge.
- Tromsø-Tidende. (1845, 23. mars). (Innsendt.).
- Trønderen. (1899, 18. mai). *Den uheldige Jagtlov*.
- Viking. (1999, 1. november). *Ola Fet - Ola Nordmann*.
https://www.viking.no/fet/historier/ola_fet.htm
- Viltloven. (1981). *Lov om jakt og fangst av vilt*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1981-05-29-38>
- Østlie, S. (1953). *Jaktlovgivningen i Norge: fra de eldste tider og fram til 1899*. Arbeidernes Jeger- og Fiskerforbund.

Utrykte kilder:

Spørrelistesvar fra Norsk etnologisk granskning (NEG), Norsk Folkemuseum: NEG 83 Jakt

Spørrelistesvar fra Norsk etnologisk granskning (NEG), Norsk Folkemuseum: NEG 84 Fangst

Spørrelistesvar fra Norsk etnologisk granskning (NEG), Norsk Folkemuseum: NEG 85

Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jakttyr

Ohman Nielsen, M-B., Seines, A. M., Sjøisdal, Å. M. (2023). Rovdyr, gift, skudd og statistikk. En undersøkelse av lokale arkiver som kilde til problematisering av norsk skuddpremie- og rovdyrstatistikk. Antatt for publisering *Heimen* 2-2023.

Illustrasjoner:

Jegerprøvekurset.no. *Elgklokka* [Illustrasjon]

<https://xn--jegerprvekurset-cub.no/samling-1-4-skuddplassering-pa-storvilt/>

Appendix

NEG 83 Jakt:

Jaktrett

1. Har visse jaktrettigheter tilligget bestemte gårder eller enkeltpersoner?
2. Hva skjedde dersom man skjøt vilt på en annen manns jaktmarker, skulle han da for eksempel ha andel i byttet?
3. Hvorledes kan en jeger angi sin rett til et nedlagt dyr, eller til et jaget vilt som han ennå ikke har rukket å felle?
4. Har skattlegning av jakt forekommet i noen form?

Jakttid

5. Kjenner man til eldre bestemmelser om når jakt fikk begynne og hvor lenge den fikk pågå? (Vi ser her bort fra de moderne jaktlovenes bestemmelser.)
6. Var det ulike bestemmelser for de forskjellige viltslag?
7. Fantest det regler for jakttiden av rent praktisk art, f.eks. mengden av vilt og lettheten å komme over det?
8. Hvilke navn har man for ulike jakttider?

Viltstell

9. Har det forekommet noen form for viltstell før de nyere jaktlover og før jegerforeninger begynte sin virksomhet (for eksempel at man sparte hunddyr, ikke drepte vilt som ikke var fullvokset, periodiske jaktforbud, forbud mot løse hunder, innplanting av dyr og uttynning i strenge vintre)?
10. For hvilket fuglevilt har man i eldre tid satt opp reirholker?

Jaktens betydning i husholdningen

11. Hvilken rolle har jakten spilt for næringstilskuddet i forhold til andre næringsgrener og for ulike grupper av befolkningen (bønder, småbrukere, personer uten egen jord)?
12. Har det forekommet og forekommer det personer som utelukkende ernærer seg av jakt?
13. Bruker slike menn å være gifte, eller er det enstøinger?
14. Ble det matnyttige viltet på visse tider av året jaget for opplegging av matforråd?

15. Hvordan ble kjøttet konservert (salting, tørking, røyking)?
16. Har nødsår medført at jakten da var av større betydning for livberging?
17. I hvilken utstrekning ble i normale tider utbyttet av jakten omsatt og hvor meget ble brukt i husholdningen?
18. Var det vanlig å foreta særskilte markedsferder til byene eller tettbygde strøk for å selge kjøtt, skinn osv.?
19. Hva forteller man om inntekten i eldre tid av skinn, pels, horn osv.?

Viltet

20. Hva slags vilt forekommer i trakten, og hvilke lokale navn har dyrene?
21. Varierer viltstanden fra år til år?
22. Opptrer visse viltarter periodisk?
23. Er viltet spesielt sky til visse årstider eller under forskjellige situasjoner?
24. Fins det stedsnavn i Deres strøk som har sammenheng med forekomst av vilt eller forbindelse med jakt?

Jegeren

25. Hva slags egenskaper skulle en jeger ha?
26. Var det særskilt gode jegere innen bestemte familier?
27. Hvordan skulle en jeger være kledd, især til smygjakt?
28. Hadde de navn på gode og dårlige skyttere?
29. Hadde de særlige uttrykk for spenningen under jakten (for eksempel veideskelte, dyreskjelv)?
30. Hva slags hunder brukte jegerne og hvordan skaffet de seg passende hunder?
31. Hvordan og av hvem ble hunden opplært?
32. Kjenner man til bestemte kommando-ord for jakthunder?
33. Hvilke typer gevær brukte man ved ulike slags jakt?

Elgjakt

34. Kjenner man fortellinger fra eldre tid om andre våpen til elgjakt enn gevær, for eksempel sput eller armbrøst?

35. Brukte man hund, løshund eller ledhund?
36. Ble elgen jaget på ski?
37. Hadde man drivjakt, og hvordan foregikk den?
38. Forekom større jaktlag (hvor mange jegere), og hvordan var de ordnet?
39. Tok man ut innvollene på den felte elgen med en gang, og måtte man flå den med en gang, dersom den ikke kunne transporteres bort?
40. Hvorledes ble kjøttet da gjemt og beskyttet mot rovdyr og tyver?
41. Har man bygget særskilte anordninger, forsynt med tak, for oppbevaring av elgkjøtt i skogen, hvordan så de ut og hva navn hadde de?
42. Spiste man kjøttet under selve jakten, i tilfelle hvilke deler?
43. Hvilke deler av dyret, utenom kjøtt, skinn og horn, ble tatt vare på?
44. Hvilke deler av dyret måtte man kaste?

Villrein

45. Hva blir det fortalt om villreinjakt i gammel tid?
46. Kan De skildre hvordan villreinjakten arter seg i dag?

Hjort

47. Hvilke jaktmetoder ble brukt (lurjakt, posteringsjakt, drivjakt, med eller uten hund) og kan De fortelle hvordan jakten foregikk?
48. Måtte jegerne være særlig kledd til hjortejakt?
49. Likte man kjøttet og ble det brukt i husholdningen?
50. Hvilke deler av dyret, utenom kjøtt, skinn og gevir, ble tatt vare på, og til hvilket bruk?

Rådyr

52. Hvilke jaktmetoder ble brukt (smygjakt, sporsnøjakt, drivjakt med eller uten hund), og kan De fortelle hvordan de forskjellige jaktformer gikk for seg?
53. Ble kjøttet og skinnen brukt i husholdningen?

Hare

Vi ber medarbeidere som har besvart særemne 14 om haren likevel å svare på spørsmål 60 og 61.

54. Forekommer det harer på Deres trakter som ikke skifter farge om vinteren?
55. Hvor lenge har man skutt harer på Deres trakter?
56. Er jakt med hund vanlig nå, og når ble den innført?
57. Kjenner De jegeruttrykk i forbindelse med harejakt med hund?
58. Var jakt uten hund vanlig, for eksempel lurjakt på groen om våren?
59. Brukte man gang- eller skijakt på sporsnø?
60. Bruker skytterne å skjære snuten av den felte haren, med snitt fram for ørene ned mot underkjeven?
61. Husker man noe om at det avskårne skulle legges på et bestemt sted?
62. Ble harekjøtt i eldre tider spist og gjør man det nå?
63. Hvordan ble harekjøtt vurdert, som finmat, alminnelig mat eller blir det bare brukt når nøden tvinger en til det?
64. Ble ull, skinn og labber nyttet i hjemmet?
65. Kan De nevne de delene av haren som ble brukt til medisin, og mot hva slags sykdom ble de i tilfelle brukt?

Fuglejakt

66. Forekom tiur og røyjakt, og er den brukt nå?
67. Hvilke jaktmetoder ble og blir brukt, med eller uten hund, spilljakt (vår og høst)?
68. Forekom lokkejakt ved å herme etter kyllingen for å skyte røya?
69. Ble tiur og røy spist?
70. Ble noen av fjærene tatt vare på og til hvilket bruk?

Orrfugl

71. Hva heter orrfugl (orrhane og orrhøne) på bygdemålet?

72. Hvilke jaktmetoder ble brukt, med eller uten hund, spilljakt, smygjakt?

73. Ble det brukt lurjakt bak en kamuflert sparkstøtting eller liknende?

74. Ble orren spist?

Rype

75. Forekom jakt med eller uten hund?

76. Hvorledes foregikk jakt uten hund, går flere i følge i en viss orden, og hvordan var i tilfelle denne orden?

77. Forkom og forekommer lokkejakt under spilltiden?

Jerpe

78. Hvilke jaktmetoder ble brukt?

Annen fuglejakt

79. Ble andre fugler jaget, for eksempel rugde, bekkasiner, fasaner, rapphøns, ender og gjess, og hvordan foregikk jakten?

80. Brukte man kunstige lokkefugler ved andejakt?

Sjøfugler

81. Hvilke sjøfugler ble skutt i eldre tider, og hvilke blir skutt nå?

82. Hvilke sjøfugler blir spist?

ROVDYRJAKT

Bjørn

83. Hva slags navn hadde man på bjørn med spesielle vaner, for eksempel slagbjørn, grasbjørn, grastask e.a.?

84. Hva slags andre navn hadde man på bjørn?

85. Hvorledes fant man bjørnehiet?

86. Var det vanlig å ringe inn hiet og drive bjørnen ut?

87. Ble hund anvendt og hva slags?

88. Forekom det at man krøp inn i hiet, og hva slags våpen nyttet man da?

89. Fortelles det at bjørnespjut (milt) ble brukt?

90. Kjenner De til fortellinger om nærkamp mellom jeger og bjørn?
91. Ble kastesnare anvendt ved bjørnejakt?
92. Ble kolben av riflen brukt som slagvåpen?
93. Skjøt man fra trær eller fra bjørnestilling med utlagt åte, og hvordan ble åta festet så ikke bjørnen kunne dra av sted med den?
94. Har De hørt om at man lot bjørnen drikke seg beruset for lettere å få has på den?
95. Er det eksempler på at folk samlet seg og gikk manngard, utstyrt med redskaper til å lage bråk, for å skremme bjørnen bort fra et bestemt område?
96. Kjenner man til at bjørneskytteren hadde noe slags arm- eller håndbeskyttelse (bjørnehanske), og hvordan så den ut?
97. Ble labbene og klørne på bjørnen tatt vare på?
98. Ble bjørnekjøttet spist og hvordan ble det vurdert?
99. Dersom det ikke ble spist, ble det da solgt?
100. Forekommer det bjørn i dag, hvordan foregår jakten og blir kjøttet spist?

Om flåing av bjørn og andre pelsdyr blir det spurt i nr. 137 fg. nedenfor.

Ulv

101. Hvilke navn hadde man på ulven?
102. Kjenner man til organiserte jaktekspedisjoner som større grupper eller hele bygdelag var med på, og hva kalte man metoden (for eksempel klappjakt, skremmejakt e.a.)?
103. Kan De beskrive en slik jakt?
104. Forekom drivjakt på ski?
105. Brukte man hund til ulvejakt, og i tilfelle hva slags?
106. Var hundene utstyrt med særlige halsbånd mot ulven og hvordan var de?
107. Nyttet man lurjakt med utlagt åte, eller jakt med levende lokkemat, for eksempel gris på slede?

108. Ble foruten pelsen også tennene eller andre deler av ulven tatt vare på, og hvorfor?

Rev

109. Hvilke navn hadde man på reven i Deres bygd?
110. Forekom drivjakt og hva kalte man skytteren (for eksempel leggjaren) og driverne (for eksempel råkarar, jagarar)?
111. Forekom jakt med drivende hund?
112. Forekom drivjakt på ski?
113. Brukte man lurjakt ved skotteglugge eller ute i marken med utlagt åte?
114. Kjenner man andre jaktmetoder for rev enn de nevnte?
115. Fantes det fjellrev på Deres kanter, og ble den skutt?

Gaupe

116. Hvilke navn hadde man på gaupe?
117. Hvilke jaktmetoder ble brukt: med drivende hund, drivjakt på ski, skyting med lokkemiddel e.a.?
118. Skiller gaupejakt seg på noen måte fra jakt på andre rovdyr?
119. Fins det gaupe nå i Deres trakter?
120. Ble bjørn ulv og gaupe jaget hele året rundt og uten hensyn til grunneiendom?

Mår og andre rovdyr

Spørsmålene 121-128 gjelder disse dyr: a)
Skogmår og andre slags mår

- b) Røyskatt
- c) Ilder
- d) Snømus
- e) Jerv
- f) Grevling
- g) Oter
- h) Villmink

121. Hvilke av disse dyr blir jaget på Deres trakter og hvilke navn har de i bygdemålet?

122. Kan De fortelle hvordan man jaget disse dyr (smygjakt, sporjakt med hund e.a.)?
123. Hvordan drev man måren ut når den var gått i et tre, i huller eller steinrøys (for eksempel med røyk)?
124. Hva slags skader anrettet grevlingen?
125. Ble grevlingen jaget med hund, drevet ut av hiet med grevlinghund eller på annen måte?
126. Hvilke jaktmetoder nyttet man mot oteren, lurjakt ved vatnet, jakt på sporsnø, drivjakt på ski, klubbing, angrep med stikkvåpen e.a.?
127. Når dukket villminken opp i Deres trakt?
128. Kan De fortelle om skaden som villminken anretter på ferskvannsfisk, land- og sjøfugler og vilt?

Gnagere

129. Blir det fortalt om beverjakt, ble den jaget med hund?
130. Ble beveren bevoktet ved hytten eller hullene, og med hva slags våpen ble den drept der (beverspjut, lyster eller andre ting), eller var børsen det vanlige?
131. Ha man hørt noe om at beverkjøtt ble spist?
132. Ble bevergjel (forklar hva dette er) tatt vare på til eget bruk eller solgt?

Ekorn

133. Hvilket navn har ekornet i bygdemålet og hvordan foregikk ekornjakt?

Seljakt

134. Ble det drevet seljakt, hvilke slags sel jaktet man på og på hvilken måte ble de jaget?
135. Blir det fortalt om smygjakt om vinteren med hvite klær på eller om andre anordninger som man brukte for å nærme seg dyret uten å bli sett av det?
136. Kan De fortelle om bruken av selspekk, hud og skinn?

Flåing, stell og bruk av pelsen

Alle de rovdyr som er nevnt ovenfor, er pelsdyr. Spørsmålene nedenfor gjelder derfor alle disse dyr.

- 137. Hvilke av pelsdyrene ble flådd med en gang i skogen?
- 138. Skulle noen av dem bli belgflådd?
- 139. Kan De beskrive hvordan man flådde de forskjellige dyreslag.
- 140. Hvordan tørket man skinnet?
- 141. Hvorledes ble skinnet senere bearbeidet?
- 142. Ble skinnene brukt i hjemmet (for eksempel som gave) eller ble de solgt?
- 143. Hvordan og hvor meget var de bearbeidet dersom de ble solgt?

Rovfugl

- 144. Hvilke rovfugler ble skutt (ørn, falk, hauk, våk, forskjellige ugler), og hvilket navn hadde de forskjellige arter i bygdemålet?
- 145. Ble noen av disse fugler jaget før skuddpenger ble vanlig?
- 146. Ble kråker og skjærer skutt?
- 147. Hvilke deler av kråkene ble tatt vare på til medisinsk bruk?
- 148. Hvilke småfugler ble jaget?
- 149. Ble småfugler spist i hjemmet eller ble de solgt?

NEG 84 Fangst:

Med fangst menes her utsettelse av snarer, feller, sakser, utlegging av åte og bruk av forskjellige slags fallgroper med ledningsgjerder.

Fangst

1. Kjenner man på Deres kanter til at utsettinga av fangstredskaper ble kunngjort i kirken?
2. Kjenner man til at det ble brukt noen innretning ned i fallgropen for å spidde dyret, hvordan var de og hva navn hadde de?
3. Når sluttet man å fange dyr i graver?
4. Var vegene i gravene kledd og hvorledes?

5. Fins det fortellinger om at man nyttet levende dyr som lokkemidler ved graven, og hvordan ble de plassert?
6. Vet man om når man begynte å bruke sakser, og hvem laget saksene?
7. Ble det brukt noen form for kunstige lokkemidler ved fangst, hvordan var de og hvordan ble de plassert?
8. Er det snarer av tagl, eller når sluttet en med det?
9. Fins det fortellinger om at folk før i tiden nyttet selvskudd, krutt, og kuler og hvordan er de innrettet?
10. Fins det fortellinger om at folk før i tiden nyttet selvskudd med pil og spjut og om hvordan de var innrettet?
11. Når begynte man å legge ut forgiftet åte, og hva slags gift ble brukt?
12. Hvordan artet ettersynet av slike fangstredskaper seg, smøring av sakser osv., og hvordan tar man dem bort igjen eller gjør dem uskadelige?
13. Var det noen regel om at snarer og sakser ikke skulle stå oppe søn- og helligdager? Som regel ble det nyttet forskjellige fangstmetoder for samme slags dyr. Vi ber om at De under omtalen av de ulike fangstmetoder også forteller om valget av terreng, om utsetningen av redskapet og beskriver redskapets ulike deler, deres materiale og navn.

Elg

14. Hvilke fangstmetoder har en hørt om, elggraver av ulike slag, elggård, elgdrag og elgled, stakk, snare?
15. Ble graven dekket over for eksempel med kvister som kunne tjene som åte?

Villrein

16. Hva ble det fortalt om fangst av villrein (bl.a. fangst med snare), og hvilke faste minner (fangstgjerder og fallgrav) fins rundt i marken etter den?

Hjort

17. Fins det fortellinger om at man fanget hjort, og hvilke fangstarter ble brukt?

Rådyr

18. Har man fanget rådyr og ved hvilke midler?

Hare

Medarbeidere som har svart på spørsmål 14 om haren kan hoppe over denne delen av emnelista.

19. Hva slags snarer (vippesnarer) brukte man for å fange harer, og på hvilke tid av året ble de nyttet?
20. Ble haren fanget ved hjelp av harestokk, harebås, graver i dyp snøfonn, saks, garn og forekom det andre fangstmetoder?
21. Hvilke metoder bruker man ennå i dag og hvem er det som driver med slik fangst (større barn og unggutter)?

Fugl

22. Ble tiur og røya fanget med snarer og hvordan ble disse satt opp?
23. Bygde man innretninger med køier hvor snarene ble plassert?
24. Ble andre fangstmåter nyttet og i tilfelle hvilke?

Orrfugl

25. Hendte det at orrfugl ble fanget med håv i snøen?

Rype

26. Var og er snarefangst vanlig?
27. Hvor mange snarer kunne en enkelt person ha?
28. Ble jerper, ender og gjess fanget, og ved hjelp av hva slags fangstmetoder?
29. Drev kvinnene også med snarefangst?

Sjøfugl

30. Hvilke fangstmetoder ble brukt, og blir noen av dem brukt også i dag?
31. Hvilken betydning har sjøfugler for økonomien, og hvordan var det i eldre tid?
32. Hvilken betydning hadde eggsanking i eldre tid, og hvordan er det nå?
33. Hvilken betydning hadde fjærsanking i eldre tid, og hvordan er det nå?
34. Hvordan ble fjær tatt vare på og anvendt i eldre tid og hvordan er det i dag?

Bjørn

35. Hvilke fangsinnretninger for bjørn kjenner De til fra Deres trakter?

36. Forekom det at man la saks i en særskilt innhegning med åte eller på steder hvor bjørnen hadde revet i hjel krøtter?

Ulv

37. Kan De fortelle om ulvegrav og stokk, hvordan de var laget og satt opp?

38. Hvor ofte så man etter ulvegravene?

39. Fins det gamle ulvegraver eller blir det vist steder hvor det skal ha vært?

40. Kjenner man til at ulv ble fanget med vippekrok påsatt åte?

41. Forekom det at man nyttet ulvebås i likhet med gaupebås?

42. Ble forgiftet åte brukt?

43. Søkete man til ulvehiet for å drepe ungene mens de var små?

Rev

44. Ble det fortalt om revetang, opprettstående planker eller bord med to eller tre spisser, mellom hvilke reven ble hengende etter frambena?

45. Var det almindelig å legge ut saks (glefsa, gleksa)?

46. Hadde fangstmennene flere enn en av disse, og ble de besøkt i tur og orden?

47. Ble snarer brukt til fangst av rev?

48. Brukte man forgiftet åte, hadde man et spesielt navn (for eksempel revekaka) og hvorledes var den tilberedt?

49. Ble fangstredskaper satt opp foran hiet?

50. Forekom det at man røkete ut reven fra hiet?

51. Forekom det at man gravde ut revehiet?

52. Brukte man å plyndre revehiet for unger?

Gaupe

53. Kan De beskrive en gaupebås?

54. Hvilke ande redskaper ble brukt til gaupefangst?

55. Forekommer gaupefangst ennå i dag?

Mårliknende dyr

Skogmår, røyskatt, snømus, ilder, jerv, grevling, oter, villmink.

56. Hvilke fangstmetoder brukte man på disse dyr i Deres trakter?

57. Hvordan ble villminken fanget?

58. Ble grevlingen fanget med garn?

Gnagere

59. Hva fortelles om fangstmetoder for beveren?

60. Ble ekornstokk brukt?

Utrydding av rotter kan ikke bli ansett som fangst i egentlig mening, men blir tatt med her fordi enkelte interessante fangstmåter har vært anvendt for disse dyrene.

61. På hvilke måter fanger og har man fanget rotter?

Sel

62. Ble det drevet selfangst, hvordan var fangstredskapene og hvor (for eksempel i elvemunning) ble de satt opp?

Rovfugl

63. Kjenner De til fangst av rovfugl, hvilke fugler gjaldt det og hvilke redskaper ble brukt?

Småfugler

64. Ble det drevet fangst av småfugler, og hva slags og med hva slags snarer?

NEG 85 Tradisjoner, tro og segner omkring jeger og jaktstyr:

1. Ble det fortalt om "uskrevne" jaktlover, for eksempel ikke å drepe mer enn man hadde bruk for, ikke skyte på sovende eller hvilende dyr og liknende?
2. Fantes det fortellinger om straff dersom en skytter handlet mot slike lover?
3. Hva fortelles om søndagsjakt?
4. Hva slags regler hadde man angående skadeskutte dyr?
5. Hva slags forsiktighetsregler måtte skytteren iakttas hjemme og på veien til jaktmarken?

6. Hva slags varsler kunne han merke seg?
7. Hadde skytteren rett til bestemte deler av dyret for eksempel tungen eller hvilke andre?
8. Fantes det forbud mot å spise kjøtt eller visse deler av bestemte jakt dyr, og kan De fortelle hvilke dyr og hvilke deler av dyrene det dreier seg om?
9. Er det kjent at jegeren skar av den hårløse nesedelen på bjørnen og hva gjorde han med den?
10. Har man hørt at folk nyttet etterbyrden av binna til trolldom, og hva slags trolldom?
11. Vet De noe om hva folk brukte avskårne bjørnelabber til?
12. Husker man hva folk nyttet ulvetenner til?
13. Kjenner De fortellinger som viser at bjørnen kunne være et godslig og hjelpsomt dyr?
14. Kan De fortelle om hvordan man vernet seg mot rovdyr (ild, larm, ved hujing eller skramler osv.)?
15. Kunne man også beskytte seg mot rovdyr ved å ta noe inn for eksempel enebær, andre vernede planter, smøre seg med brystmelk osv.?
16. Er den trua kjent at den som fikk øye på et rovdyr, før dyret fikk se vedkommende, skulle ha overtak over det?
17. Kunne man verne krøtter mot rovdyr ved å gi dem noe av rovdyret å ete, i tilfelle hvilke deler av rovdyret, og hvordan ble en slik "medisin" tillaget?
18. Kunne man bruke en medisin laget av orm for å beskytte buskapen og hvordan måtte man lage den og hvordan ble den gitt dyrene?
19. Blir det fortalt om stengsler av tau som bruktes for å holde ulven borte, og hvordan måtte tauet bli laget?
20. Kunne folk foreta noe i juletiden, for å verne husdyrene mot rovdyr i det kommende år, og hva gjorde de?
21. Husker man såkalte febønner som skulle beskytte husdyrene?
22. Er det kjent andre råd mot rovdyr, for eksempel fra såkalte svartebøker?
23. Fantes det folk som kunne stemme bjørn eller varg på buskap og hester?

24. Fantes det folk som kunne stemne (klumsing, fjetring) bjørnen?
25. Fantes det folk som kunne skjemme børsen til skytteren og hvordan gjorde de det?
26. Kunne en selv skjemme børsen sin?
27. Var det råd hvordan man kunne få børsen god igjen?
28. Kunne man lage sikre kuler av sølvknapper, eller andre slags metaller og hvordan måtte man gå fram når man laget dem?
29. Hva forteller man om den siste bjørn, ulv og andre store rovdyr i bygda?
30. Kan De fortelle om rovdyrplagen under den andre verdenskrigen og det nye innsig av rovdyr i dag?